

**CUMHURİYET DÖNEMİ MANTIK DERS KİTAPLARINDA YER
ALAN DEĞERLERİN İNCELENMESİ**

Sevginur İlkel

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM, 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren on iki (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Sevginur

Soyadı: İLKEL

Bölümü: Felsefe Grubu Eğitimi

Teslim Tarihi: 06.11.2023

TEZİN

Türkçe Adı: Cumhuriyet Dönemi Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi

İngilizce Adı: Examination Of The Values Contained In Logic Textbooks Belonging To Cumhuriyet Dönemi

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Sevginur İLKELE

06/11/2023

JÜRİ ONAY SAYFASI

Sevginur İLKEL tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Dönemi Mantık Ders Kitaplarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doc. Dr. Ekrem Ziya DUMAN

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Doç. Dr. Faruk MANAV

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Recep Batu GÜNÖR

(Felsefe Anabilim Dalı, Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi: 06/11/2023

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Böyle bir akademik kurumda çalışma yapma fırsatı bulmanın verdiği gurur ile yazıma başlamak istiyorum. Olağan ve olağanüstü süreçler yaşadığımız şu dönemde öncelikle yalnızca akademik anlamda hayatımda örnek ve öncü niteliğinde olmayan aynı zamanda olağanüstü süreçlerin hepsinde destekçim olan Ekrem Ziya DUMAN ve diğer tüm öğretmenlerime teşekkür ederim. Bahsi geçen öğretmenlerim yalnızca destekçi değil aynı zamanda yolumda 'Işık' oldukları için ayrıca minnettarım. Akademik hayatımda en büyük destekçilerimden olan sevgili eşim Muhammed Osman İLKEKEL ve annem-babam Suna-Mehmet KARAOĞLAN'a aynı zamanda depremde hayatını kaybeden arkadaşlarıma, aile üyelerime de teşekkür ederim. Yürüdüğüm bu akademik yol bahsi geçen insanlar olmadan asla kolay olmazdı.

CUMHURİYET DÖNEMİ MANTIK DERS KİTAPLARINDA YER ALAN DEĞERLERİN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Sevginur İLKEL

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KASIM, 2023

ÖZ

Araştırmanın amacı seçilen örneklerdeki Cumhuriyet mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin ortaya konulması ve incelenmesidir. Bu bakımdan eğitim hayatının önemli bir materyali olan ders kitabı unsurunun mantık dersi açısından değerlere ne ölçüde yer verdiğini saptamak ve saptanan değerleri sınıfsal bir şekilde ortaya koymak araştırmanın amacını oluşturmaktadır denilebilir. Araştırmada veri toplamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Cumhuriyet tarihi ortaöğretim mantık ders kitapları içerisinde her öğretim programına tabi bir mantık ders kitabı incelenmeye dahil edilmiştir. Buna göre 7 farklı lise mantık ders kitabı değerlere yer verme durumuna göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda değerlerin kitap genelinde ve ünite içlerinde dengesiz dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. En çok işlenen değerler doğa sevgisi ve milli-manevi-kültürel değerleridir. En az işlenen değerler ise saygılı olmak ve alçakgönüllülük değerleridir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Mantık, Ders Kitabı, Değerler

Sayfa Adedi: 129

Danışman: Doç. Dr. Ekrem Ziya DUMAN

**EXAMINATION OF THE VALUES IN LOGIC TEXTBOOKS OF THE
REPUBLICAN PERIOD
(MASTER'S THESIS)**

**Sevginur İLKEL
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
NOVEMBER, 2023**

ABSTRACT

The aim of this research is the analysis and display of the values in the Republican logic textbooks of the selected examples. Therefore it can be said that the aim of the research is to determine to what extent the coursebook element , which is a vital element of educational life, includes values in terms of logic course and to state the determined values in a classy way. Document analysis method , one of the qualitative research methods , was used to collect data. Among the republic history secondary education school logic textbook subject to each curriculum was included in the analysis. Accordingly 7 different high school logic textbooks were analyzed according to their inclusion of values.As a result of the research, it was concluded that the values were unevenly distributed throughout the book and in the units. The most used values are the love of nature and national - spiritual-cultural values. The least processed values are being respectful and humility.

Keywords: Republican Period, Logic, Textbook, Values

Page Number: 129

Supervisor: Doç. Dr. Ekrem Ziya DUMAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. İlgili Araştırmalar.....	6
BÖLÜM II.....	8
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. Mantık Dersi Öğretimi.....	8
2.1.1 Mantık Dersinin Genel Amaçları	8
2.1.2. Mantık Dersi Öğretim Programları.....	10
2.1.2.1. 1924 Programı.....	10
2.1.2.2. 1935 Programı.....	10
2.1.2.3. 1957 Programı.....	10

2.1.2.4. 1976 Programı.....	11
2.1.2.5. 1986 Programı.....	11
2.1.2.6. 1993 Programı.....	12
2.1.2.7. 2009 Programı.....	12
2.2. Değer	12
2.2.1. Değerlerin Temelleri.....	16
2.2.1.1. Değerlerin Felsefi Temelleri.....	16
2.2.1.2. Değerlerin Psikolojik Temelleri.....	18
2.2.1.3. Değerlerin Sosyolojik Temelleri	19
2.2.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	20
2.2.2.1. Rokeach Değer Sınıflaması	21
2.2.2.2. Takiyettin Mengüşoğlu Değer Sınıflaması	22
2.2.2.3. Schwartz Değer Sınıflaması.....	23
2.2.2.4. Scheler Değer Sınıflaması	25
2.2.2.5. Nelson Değer Sınıflaması	25
2.2.2.6. Spranger Değer Sınıflaması	26
2.2.2.7. Erol Güngör Değer Sınıflaması	26
2.2.3. Mantık Ders Kitaplarında Değerlerin İşlenmesinin Önemi	27
2.2.4. İncelenen Değerlerin Sınıflaması.....	27
2.2.4.1. Çalışma-İş Değerleri.....	28
2.2.4.1.1. Sorumluluk Sahibi Olmak	28
2.2.4.1.2. Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak.....	29
2.2.4.2. Kişisel Değerler	30
2.2.4.2.1. Çevreyi Korumak	30
2.2.4.2.2. Alçakgönüllülük	31

2.2.4.2.3. Sağlıklı Olmak.....	31
2.2.4.2.4. Cesur Olmak	32
2.2.4.2.5. Estetik.....	32
2.2.4.3. Sosyal Değerler	34
2.2.4.3.1. Doğa Sevgisi	34
2.2.4.3.2. Saygılı Olmak.....	35
2.2.4.3.3. Dürüstlük.....	36
2.2.4.3.4. Erdem Sahibi Olmak.....	36
2.2.4.3.5. Dostluk	37
2.2.4.3.6. Adalet.....	38
2.2.4.4. Milli Değerler	38
2.2.4.4.1. Milli-Manevi-Kültürel Değerler	39
2.2.4.4.2. Din.....	40
BÖLÜM III.....	42
YÖNTEM	42
3.1. Araştırmanın Yöntemi	42
3.2. İncelenen Dokümanlar	43
3.3. Veri Toplama Süreci.....	43
3.4. Verilerin Analizi.....	43
BÖLÜM IV	45
BULGULAR.....	45
BÖLÜM V	89
SONUÇ VE TARTIŞMA	89
5.1. Sonuç.....	89
5.2. Tartışma.....	93

5.3. Öneriler.....	105
KAYNAKLAR.....	106

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. *Rokeach'un Değer Sınıflaması*

Tablo 2. *Schwartz 'ın Değer Sınıflaması ve Açıklaması*

Tablo 3. *Erol Güngör'e Göre Değer Sınıflaması*

Tablo 4. *Hasan Ali Yücel'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 5. *Hasan Ali Yücel'e Ait Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

Tablo 6. *Hasan Ali Yücel'e Ait Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabına Dair Değer Görselleri*

Tablo 7. *Hatemi Senih Sarp'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 8. *Hatemi Senih Sarp'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

Tablo 9. *Nurettin Topçu'ya Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 10. *Nurettin Topçu'ya Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

Tablo 11. *Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numarası*

Tablo 12. *Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e Dair Mantık Ders Kitabına Ait Değer İfadeleri*

Tablo 13. *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a Dair Mantık Ders Kitabına Ait Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 14. *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

Tablo 15. *Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 16. *Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

Tablo 17. *Abdulkadir Çüçen'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları*

Tablo 18. *Abdulkadir Çüçen'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri*

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanlar bir araya geldiklerinden itibaren sosyal bir varlık olma yoluna girmişlerdir. Eğitimin de aracı olduğu kültürlenme yoluyla bireyler bu sosyal varlık olma durumunun kalıcılığını sağlamak için oluşturdukları belirli kurallar, gelenek-görenekler, yaptırımlar, normlar, kültür gibi sayılabilecek birçok unsuru meydana getirmişlerdir. Bu sayılabilecek unsurların bütününe değer olarak tanımlamamız mümkündür. Değer ve onların aktarılması vasıtasıyla bireyler sadece insanı değil insanlık kavramını da geliştirmişlerdir. Bu bakımdan formal yolla kazanımı sağlayan eğitimin, değerlerin toplum için baki kalması bakımından arz ettiği önemi yadsınmamalıdır.

Değerlerin oluşmasında ve devamında toplumun tutumu çok önemlidir. Bir davranış örüntüsü değer olma yolunda ilerken toplum üzerinde kendisinin oluşturabildiği baskı ile yakından ilintilidir. Bu baskınlık belirli bir seviyeye ulaştığı zaman toplum artık o davranış örüntüsüne uymaları gerektiğini fark eder ki bu da değere giden yoldur. Toplum belli bir hareketi genel olarak onaylar ya da onaylamazsa bu, o hareketin doğru veya yanlış, uygun veya uygunsuz olduğunu gösterir (Fichter, 2009, s. 171). Tüm bunlardan hareketle değerlerin toplum tarafından oluşturulduğunu, toplumdaki büyük çoğunluğun bir duruma ilişkin tutumunun, değerlerin oluşumundaki rolünde büyük önem arz ettiğini söylemek mümkündür (Uysal, 2003, s. 54). Aynı şekilde toplumda yaşayan bireylerin oluşturduğu bu değerler aslında toplumu var eden ve onu yaşatacak olan unsurlardır.

Toplumun oluşturduğu değerler yine toplum içinde varlığını devam ettirmiş ve insanlara birtakım kazanımlar sağlamıştır. Örneğin, insanlara kararlı olma konusunda kılavuz olmuş

başkalarını değerlendirme konusunda ölçütler verebilmiştir. Değerler insanlara kılavuzluk ederken onları kesin bir yola sürüklemekten ziyade, olanı değil ancak olması gerekeni gösterebilmelidir (Özlem, 2002, s. 204). Toplum veya toplumlar belirtildiği üzere yapıp eden varlıklar olarak bir araya gelip değerler ortaya koymuştur (Uysal, 2003, s. 52). Bu değerler toplumda birleşme, iş birliği vb. gibi dayanışma aracı olarak görülmüş ve toplumsal düzeni sağlamıştır (Fichter, 2009, s. 172; Aydın, 2011, s. 39-40, Susar Kırmızı, 2014, s. 219). Toplumun yapısında ve düzeninde bu denli öneme sahip değerlerin aktarılabilmesi bakımından öğretilmesi toplumlar için önemli bir beklenti haline gelmiştir (Fırat ve Mocan, 2014, s. 27; Zabun, 2013, s. 2).

Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürler, bölgesel adetler gibi değeri oluşturan alışıldık unsurlar toplum içinde informal yolla aktarılabilirdiği gibi okullarda eğitim yolu ile de kazandırılabilir. Bu aktarılış ise onun formal veya informal kimliğini oluşturmaktadır. Bu bakımdan formal yolla kazanımı sağlayan eğitimin, değerlerin toplum için baki kalması bakımından arz ettiği önemi yadsınmamalıdır. Türk toplumunda ise bu durum hem MEB (2009)'de belirtilen milli eğitim sisteminin genel amaçları arasında ilk madde de hem de alt dallara ayrılarak oluşturulan birim derslerin kazanımlarında kendini göstermektedir. Gerek örtük program aracılığıyla gerekse ana muhtevası itibariyle evrensel değerler veya milli değerler kazanımlar arasında işlenmiştir. Kuşkusuz ki dil de tüm iletişimin en temel dayanağı olduğu gibi öğretiminde en temel dayanağı halindedir. Bu bakımdan ders kitaplarındaki dil, üslup, konu işlenişi o toplumdaki değerlerin veya değer oluşum süreçlerinin en büyük temsilcisidir. Genel olarak değer öğretimindeki amaç toplumsallaşmanın verdiği etkiyle ortaya çıkan ikili insan ilişkilerinin yönetimini kolaylaştırmak ve etkili bir biçimde iletişim kurmaktır. Aynı zamanda milli değerlerin öğrenilmesi öğretim programlarında da bahsedildiği üzere vatana millete hayırlı, değerlerini bilen ve sahip çıkan bireyler yetiştirmekte önemli rol oynamaktadır.

Türk toplumunda ise bu durum hem Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2009)'de belirtilen milli eğitim sisteminin genel amaçları arasında ilk madde de hem de alt dallara ayrılarak oluşturulan birim derslerin kazanımlarında kendini göstermektedir. Gerek örtük program aracılığıyla gerekse ana muhtevası itibariyle evrensel değerler veya milli değerler, kazanımlar arasında işlenmiştir. Kuşkusuz ki dil de tüm iletişimin en temel dayanağı olduğu gibi öğretiminde en temel dayanağı halindedir. Bu bakımdan ders kitaplarındaki

dil, üslup, konu işlenişi o toplumdaki değerlerin veya değer oluşum süreçlerinin en büyük temsilcisidir.

Her eğitim-öğretim hayatının değerli bir materyali olan dersler ve ders kitapları, öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak ders bilgisi vermesinin yanı sıra öğrencilerin sahip olması gereken tavırları ve insan ilişkilerinin gelişmesinin merkezi olan değerleri de öğrencilere aktarmaya çalışmaktadır. Genel olarak değer öğretimindeki amaç toplumsallaşmanın verdiği etkiyle ortaya çıkan ikili insan ilişkilerinin yönetimini kolaylaştırmak ve etkili bir biçimde iletişim kurmaktır. Aynı zamanda milli değerlerin öğrenilmesi öğretim programlarında da bahsedildiği üzere vatana millete hayırlı, değerlerini bilen ve sahip çıkan bireyler yetiştirmekte önemli rol oynamaktadır.

Ders kitapları; her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış basılı eserlerdir (Duman, 2019, s. 39). Dolayısıyla eğitim-öğretim hayatının değerli bir materyali olan ders kitabı, öğrencilere doğrudan veya dolaylı olarak ders bilgisi vermesinin yanı sıra öğrencilerin sahip olması gereken tavırları ve insani ilişkilerinin gelişmesinin merkezi olan değerleri de öğrencilere aktarmaya çalışmaktadır (Karaoğlan, 2021, s. 160-161). Bu nedenle ders kitaplarının içeriğinde yer alan metin ve görsellerin değerler açısından analiz edilmesi önem taşımaktadır. Çünkü bütün eğitim-öğretim düzey ve türlerinde değerler eğitimi, eğitimin bütün işlevlerinin yanında başat veya tali bir işlev olarak ortaya çıkmaktadır. Zabun (2013)'ün araştırmasına göre Türk Milli Eğitim Temel Kanununda yetiştirilmek istenen insan tipini ideal olarak betimleyen özellikler, eğitimin amaçlarının aşamalı sınıflandırılmasında en alt düzey olarak bir dersin amaçlarında da somut olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu derslerden biri de mantık dersidir. Günlük hayatta çelişkilerin farkında olabilen bireyler duruma karşı daha ölçüt bazında yaklaşacak ve var olan duruma hangi değerle yaklaşması gerektiğini daha rahat kavrayacaktır.

Ortaöğretimde görülen derslerden biri olan Mantık dersinin değer öğretimine katkısı 'Bir durumun toplumda yaygın bir şekilde kabulünü sağlayarak onu değer haline getirebilmek için o durumun, insanlık veya toplum açısından pragmatik ve sağlam temelli bir yanının varlığını vurgulaması' şeklinde ifade edilebilir. Bu bakımdan var olan duruma kriter bazında eleştirel bir şekilde yaklaşmak o durumun tarafsız bir şekilde olumlu ve olumsuz yönlerini gösterip pratik yönünü belirleyebileceği gibi akılcı ve tutarlı bir şekilde yaklaşılmasına fayda edeceğinden yaygın bir şekilde kabul görmesini sağlayacak ve

sağlam temellere oturtulabilmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda değerlerin oluşum aşamasında tutarlı olabilmek ve değeri günlük yaşama aktarabilmek, aktardığımız durumun tutarlılığını denetlemek açısından sonuçta ulaşacağımız çıktı, değerlendirmenin de değerlerin de kalıcılığı açısından önem taşımaktadır.

Tutarlı düşünen, düşüncelerini günlük yaşama aktarabilen, eleştirebilen insanlar var olan veya var olacak olan değerlere bu tutumla yaklaştıkları zaman körü körüne bir değer bağlılığından ziyade, değerleri analiz edip bu bakımdan işe yararlılığını ölçerek günlük hayatına aktaran bireyler olacak ve kuşaktan kuşağa bunu böyle devam ettirecektir. Mantık dersinin bu bakımdan önemini farkında olacak olan bireyler, dersin önemli bir materyali olan ders kitabına da bu farkındalıkla yaklaşacaktır. Bu bakımdan mantık ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi ve ortaya konması farkında olan bireyler için bakış açısı sağlayabileceği gibi bu farkındalığa sahip olmayan bireyler içinde yol gösterici olacaktır.

1.1. Problem Durumu

Bu araştırmanın problemini “Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarında yer alan değerler nelerdir?” oluşturmaktadır. Aynı zamanda “Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarında yer alan değerler hangi dönemin hangi koşullarından etkilenmiştir?” araştırmanın bir diğer problem durumudur. Bu çerçevede ilgili öğretim programlarına göre yazılan mantık ders kitaplarından her öğretim programına ait birer örnek alınarak incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı seçilen örneklerdeki Cumhuriyet mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin ortaya konulması ve incelenmesidir. Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarında yer alan değerlerin dönemin koşulları gereği hangi değişkenlikleri göstermiş olması araştırmanın başlıca amaçlarındandır. Bu bakımdan öğrencilerin farkındalık seviyesi yüksek olarak ders kitaplarındaki değerlere bakış açısını geliştirmek ve eğitim hayatının önemli bir materyali olan ders kitabı unsurunun mantık dersi açısından değerlere ne ölçüde yer verdiğini saptamak ve saptanan değerleri sınıfsal bir şekilde ortaya koymak araştırmanın bir diğer başlıca amacını oluşturmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Değerlerin öğretilmesi ve aktarılması insanlığın gelişimi açısından önem arz etmektedir. Çünkü bazı bilgilerin yenilenebilmesi için onların varlığının bilinmesi gerekir. Bu bakımdan kümülatif olmaktan kaçınamayan bilgiler zamanla birikimliliğini yeniliğe bırakır. Değerlerin gelişebilmesi ve insanların hayatına fayda sağlayabilmesi için öncelikle onun bilinen haline ihtiyaç duyarız. Yalnızca gelişimi için değil aynı zamanda değerlerin bizzat kendisinin sağlayacağı fayda için duyduğumuz bu ihtiyacı gideren en önemli unsurlardan birisi bahsi geçildiği üzere ders kitaplarıdır. Ortaöğretim mantık dersinde yer alan materyallerin incelenmesi ve aktardığı değerlerin ortaya konması bu bakımdan önem arz etmektedir.

Yapılan araştırmada ortaöğretim mantık ders kitabı değerler açısından incelenmiş; bu bağlamda öğretimi yapılan ders kitabının içerisindeki yazılı ve görsel ifadeler, belirlenen değerler listesi açısından analiz edilmiştir. Araştırmanın ayrıca mevcut mantık ders kitabında yer alan metin ve görsellerdeki değerleri tespit etmenin; değerlerin öğretilmesine ve kazandırılmasına yardımcı olacağı ve daha sonra hazırlanacak olan mantık ders kitaplarındaki değerler için metinsel içeriklerin oluşturulmasına da katkı sunacağı düşünülmektedir. Alanyazın incelenmesi sonucunda mantık ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi konusu ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların sınırlı bulunması söz konusu çalışmayı önemli kılmaktadır. Dolayısıyla yapılan çalışmanın, sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutacağı amaçlanmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmada Cumhuriyet tarihi ortaöğretim mantık ders kitapları içerisinde her öğretim programına tabi bir mantık ders kitabı incelenmiştir. Araştırmanın sınırlılığı 1924-1935-1957-1976-1986-1993-2009 programlarına tabi olan birer mantık ders kitabından oluşmaktadır. 1950 programı 1957 programı ile benzerlik göstermektedir ve aynen kabul edilmiştir. Bu nedenle 1950 programına ait örnek bir kitap incelenmemiştir.

1.5. İlgili Araştırmalar

Felsefe grubu dersleri içerisinde daha önce yapılmış çalışmalarda bu alana dair doğrudan bir tez çalışması bulunmamaktadır. Konuyla ilgili benzer çalışmalar ise şunlardır:

İlgili alan yazınına bakıldığında değer tercihleri üzerine sıkça çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarla birlikte genellikle öğretmen adayları ve öğretmenlerin değerlerle ilgili görüş ve düşüncelerini ortaya koymaya yönelik çalışmaların, Türkçe, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları incelenerek ortaya konulduğu; hem de belirlenen kök değerler açısından incelendiği görülmüştür. Bunun yanı sıra alanla ilgili değer kavramı üzerine yapılan çalışmaların (Altuner, 2014; Baş & Dilmaç, 2015; Bircan, 2015; Birekul & Alkın, 2015; Çınar, 2006; Dombaycı, 2018; Ersoy, 2018; Koca, 2018; Kutlu, 2019; Özcan, 2022) olduğu; değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmaların ise (Akbaş, 2015; Bacanlı & Dombaycı, 2012; Çetin & Balanuye, 2015; Gözütok, 2021; Manav, 2015; Manav, 2016a; Manav, 2016b; Manav, 2016c; Manav & Zabun, 2017; Zabun, 2013) olduğu görülmektedir.

Mantık dersi ile ilgili değerler üzerine yapılan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Yalçınkaya, (2016) yaptığı çalışmada; değerler eğitiminde kullanılan metotun, öğrenciye kazandırılan değerlerin kalıcı olmasına yardımcı olması sebebiyle mantık bu değerleri öğrencilere kazandırmada bir metot olabilir mi sorusuna yanıt aramıştır. Bir diğer çalışmada Duman ve Küçükşabanoğlu, (2017) ise biri MEB tarafından komisyona hazırlanmış diğeri ise özel bir yayınevine ait olan iki ders kitabının içeriğinde yer alan örnek, görsel vb. unsurları örtük müfredat açısından incelemiştir. Konuya ilişkin benzer bir çalışmada ise Karaoğlu (2021), 2019 yılında MEB tarafından hazırlanan ders kitabı ile 1993 yılındaki mantık dersi öğretim programına göre yazılan 2008 yılında MEB tarafından hazırlanan mantık ders kitaplarını hazırlık soruları, içerik, görseller gibi unsurları yansıttığı değerler açısından incelemiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olması, mantık ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi bakımından yukarıda sözü edilen çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Duman (2014)'ın mantık dersi programlarına ve mantık ders kitaplarının incelemesine yönelik çalışmasında bulunan ortaöğretim programlarının incelenmesi ve mantık ders kitaplarının ortaya konması, Sain (2018)'in Cumhuriyet Dönemi lise sosyoloji ders kitaplarında yer alan ideolojik içerikleri incelemesi çalışmasında ideolojik değerlerin

kapsanması, Dombaycı (2008)'nın Türkiye'de ortaöğretimde felsefe programının değerlendirilmesiyle felsefe programlarının içeriğinin ortaya konması ve bu bakımdan içeriğin değer kapsamının dolaylı yoldan belirlenmesi, Can (2018) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda paydaşların çok büyük bir kısmının, Anadolu İmam Hatip Liselerinde mantık dersinin verilmesinin çok önemli olduğu ve bu okullarda verilen eğitimin mantık eğitimiyle çok yakından ilişkili olduğu, mantık dersinin öğrencileri gündelik, dini, bilişsel, akademik olarak olumlu yönde etkileyebileceği, bu sebeple mantık dersinin zorunlu/seçmeli olma durumu, program durumu, orta düzeyde okutulabilme durumu vb. durumlarda değişikliklerin yapılması ile verimin daha çok artırılabilmesi noktasında hemfikir oldukları belirtilmiştir.

Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, mantık ders kitabına dair seçilen örneklerde bulunan örtük veya açık değerlerin tümünü sınıfsal olarak ayırıp incelemesidir. Bu sınıfsal ayırım ve değerlerin incelenmesi kitaplarda bulunan değerlerin anlaşılması ve hatta hangi değerlere ne ölçüde yer verildiğini saptayarak yeni yazılacak ders kitapları için değer ölçütü oluşturabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Mantık Dersi Öğretimi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde mantık dersi öğretim programı 7 tane olmak üzere; 1924, 1935, 1957 (Bu program 1950 yılında mantık ders konuları olarak kabul edilmiştir), 1976, 1986, 1993, 2009 tarihli dir. Bu öğretim programlarının genel muhtevasını incelemek mantık ders kitaplarının incelenmesine ve değerlerin saptanıp ilişkilendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu programlar Duman (2008)'in çalışmasında ve Tebliğler Dergisi (1924; 1935; 1957; 1976; 1986; 1993) ile Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü (2009)'nün yayınladığı bildirgelere göre şu şekilde ele alınmıştır:

2.1.1 Mantık Dersinin Genel Amaçları

Mantık dersini alan öğrencilerin sahip olması gereken bazı özellikler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Mantık Dersi Öğretim Programı, 2009, s. 6):

1. Mantığın, düşünmenin bir biçimi olan akıl yürütme ile ilgili olduğu bilgisine ulaşmaları (Mantık kullanırken elde olan verilerden doğru, düzenli çıkarımlar yapmaları istenmektedir. Mantık kullanılarak ulaşılan sonuçların yanlış olma ihtimali az olacaktır. Doğru akıl yürütmek, mantıklı çıkarımlar yapmak bireylerden beklenen özelliklerdendir.),
2. Kendi düşünme yollarının farkına varmaları (Bir bireyin sahip olduğu düşünme becerileri ortaya çıkarması ve sahip olduğu düşünme yeteneğini ortaya

koymasdır. Mantık dersi sayesinde sahip oldukları düşünme becerileri ortaya çıkarılmaya çalışılır.),

3. Doğru düşünme yollarını günlük yaşama aktarabilmeleri (Mantık dersi ile doğru düşünmenin nasıl olduğunu kavrayarak, doğru düşünme sistemini kullanarak gündelik yaşantısını buna göre düzenlemesi beklenmektedir. Birey gündelik hayatta karşılaştığı bir probleme veya konuya sistemli ve doğru düşünme yollarını kullanarak mantıksal çıkarımlarda bulunmaları istenmektedir.),
4. Düşünürken tutarlı olma becerisini kazanmaları (Mantık dersi çerçevesinde düşünme becerileri geliştirilirken tutarlı, akıl yürütme kullanılarak sonuçlara ulaşılması istenmektedir. Elde verilerle ulaşılan sonuçların birbirleriyle tutarlı olması, alınan kararların isabetli olmasını sağlayacaktır.),
5. Düşüncelerin tutarlılığını denetleyebilmeleri (Bireylerin tutarlı düşünceleri istendiği gibi aynı zamanda başkaları tarafından oluşturulan düşüncelerin tutarlılığını da denetlemeleri istenmektedir. Başkalarının düşüncelerini olduğu gibi kabul etmeme, mantık süzgecinden geçirme, çeşitli ölçütlere vurarak doğru kararlara varma gibi becerilerde istenmektedir.),
6. Günlük dili, mantık dili ile ifade edebilmeleri (Bireyin gündelik hayatta kullandığı dilde, mantıksal çıkarımları içerisinde barındırmalıdır. Gündelik aldığı kararları nasıl aldığı, niçin aldığı, hangi gereksinimlere ihtiyaç duyduğu, hangi sebeplerle bu kararı almak zorunda kaldığı vb. durumları mantık dilini kullanarak ifade etmelidir ve günlük dilde bunu ortaya koymalıdır.),
7. Görüşlerini aktarırken dili doğru ve özenli kullanmaları (Birey sahip olduğu düşünceleri ortaya koyarken özellikle kendi anadilini doğru, kurallarına uyarak, özenli bir şekilde kullanması istenmektedir.),
8. Çelişkili düşüncelere karşı farkındalık geliştirebilmeleri (Birey çelişkili görüşlerle karşılaştığında bu tür düşüncelerin var olabileceğine yönelik farkındalık sahibi olmalıdır.),
9. Bilginin doğruluğunu temellendirebilmeleri (Birey sahip olduğu bir bilginin kaynağını ortaya koymalı, düşündüğü ve benimsediği bir düşünceyi kanıtlamalı, gerekçelendirmeli, bilimsel kaynaklara dayandırmalıdır. Bilimsel kaynaklarla bilginin doğruluğunun ortaya konması istenmektedir.).

10. Sistemli ve dikkatli olma özelliklerini geliştirebilmeleri (Bilgiyi ortaya koyma süreçlerinde dikkatli olmaları, özenli ve sistemli olmaları istenmektedir.) amaçlanmaktadır.

Mantık dersini alan bireylerin sahip olması istenen özellikler bu şekilde sıralanabilmektedir. Bireylerin bu özelliklere sahip olabilmesi için bilgiyi işlemeleri, mantık süzgecinden geçirmeleri, eleştiri yapmaları, olaya veya duruma her yönüyle bakmaları isabetli kararlar almalarının önünü açacaktır.

2.1.2. Mantık Dersi Öğretim Programları

Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan mantık dersi öğretim programlarının genel amaçları ve tanımları aşağıda yer almaktadır.

2.1.2.1. 1924 Programı

Cumhuriyet döneminin ilk programları arasında yer almaktadır. Mantık dersi kazanımlarına başlıklar halinde yer verilmemiştir. Yalnızca mantık dersinin öneminden bahsedilmiştir bu bakımdan da kapsam olarak dardır ve ünite, amaç, genel konular bahsi geçmemektedir.

2.1.2.2. 1935 Programı

1935 mantık programı önceki programa göre daha kapsamlı ele alınmıştır. Mantık dersinin psikoloji ile ilişkisinin vurgusu göze çarpmaktadır. İşlenilmesi gereken konular açık şekilde belirtilmemiştir. Öğretmene mantık dersi esnasında kılavuzluk yapacak şekilde oluşturulmuştur. Programda kıyas ve matematik konuları üzerinde durulmuştur. Programın daha çok öğrenci merkezli olduğu göze çarpmaktadır. Dil dönemin koşullarına göre yazıldığı için günümüz Türkçesine kıyasla daha ağırdır.

2.1.2.3. 1957 Programı

1957 programı, mantık dersi açısından içeriği açık bir biçimde ifade edilmiş ilk programdır. Program 10 maddeden oluşmaktadır. Programda:

1. Mantığın tanımı, konusu, psikoloji ile ilgisi, düşünmenin prensipleri ve bölümleri,
2. Terimler, çeşitleri, işlem, kapsam, tanımlama, sınıflama,
3. Önergeler,
4. İstidlal,
5. Kıyas,
6. Matematikte tespit,
7. Endüksiyon,
8. Prensip ve teori,
9. Analoji yoluyla istidlal,
10. Belge ve şahadetlerde hareket ederek tek olayın tespitine giden istidlal konuları yer almaktadır.

1957 programının içeriği klasik mantık ağırlıklıdır. Bunun sebebi, bu dönemde mantık ile uğraşan kişi sayısının kısıtlı olması, sembolik mantığın yakın zamanlarda kurulması sebebiyle henüz Türkiye’de yaygınlaşmaması ve sembolik mantığın öneminin Türkiye’de geç anlaşılmasına bağlanabilir.

2.1.2.4. 1976 Programı

1976 programı önceki programa göre daha geniş kapsamlıdır. Mantık dersi, Aristoteles ve Sembolik olmak üzere 2’ye ayrılmıştır. Programa mantığın tarihçesi, sembolik mantığın dili, çıkarımların geçerliliği, önergelerin tutarlılığı ve geçerliliği, tutarlılık ve geçerlilik denetlemeleri, yüklem mantığı, uygulama örnekleri ve Türkiye’de mantık çalışmaları gibi yeni konular eklenmiştir. Programda sembolik mantığın diğer konulara oranla daha fazla yer aldığı dikkati çekmektedir (Duman, 2008, s. 38).

2.1.2.5. 1986 Programı

1976 programı ile benzerlik taşıyan bu programda, içerik bakımından fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Ünitelere ayrılan yüzdelik oranlarında değişiklikler bulunmaktadır. Bu

programa 1976 programından farklı olarak mantığın tanımı, mantık dersinin yararları ve Atatürk'ün mantıklılığı konuları yüzeysel olarak eklenmiştir. Önceki programda yer alan teori ve tarif konusu bu programda yer almamaktadır.

2.1.2.6. 1993 Programı

Önceki programlara göre içerik olarak en geniş tutulmuş ve detaylandırılmış programdır. Diğer programlardan farklı olarak:

- Programda konular yüzdelerle dilimlerine ayrılarak verilmiş,
- Her amaç ayrı ayrı yazılmış,
- Her amaçtan beklenen davranışlar da amaçların altına eklenmiştir.

Ders kitapları için örnek değerlendirmeler, terimler bulunmaktadır ve konuların nasıl işleneceğine dair yollar gösterilmiştir. Program eğitim öğretim teknikleri açısından zenginleştirilmiştir. Öğrenci merkezli olduğundan öğretmenlerin amaçlarına nasıl ulaşmaları gerektiğinde dair içerikler bulunmaktadır. Yine diğer programlardan farklı olarak mantık felsefesi konusu eklenmiştir.

2.1.2.7. 2009 Programı

Son hali ile program geniş amaçlar, mantığın tanımı ve önemi, vizyon gibi unsurlarla daha da zenginleştirilmiştir. Uygulama ve programın yapısına dair anlatılan yazılarla program zenginleştirilmiştir. Uygulama ve değerlendirme aşamalarına çağdaş yaklaşımlar (akran değerlendirme vb.) getirilerek öğretmenler için duruma uygun örnekler verilmiştir. Ölçüt örnekleri, etkinlikler ve farklı ölçme değerlendirme yöntemleri ile program uygulama açısından da anlaşılabilir hale getirilmiştir.

2.2. Değer

Değer kavramını etimolojik kökünde incelendiğinde kökeninde “güçlü olmayı” ifade eden “valere” kelimesinden türediğini görürüz. Osmanlıcada cevher, kıymet gibi karşılığı olan değer kavramı Eski Türkçede “teğir” yani “pay, hisse, kıymet” kelimesinin “teğ” yani “eşit olmak” kökeninden, Türkçede ise bir şeyin karşılığında olmak, anlamlı olmak gibi

“değmek” fiilinden türemiştir. Bu bakımdan değerin tanımında bir şey için ölçülen, tanımlanan, biçilen bir karşılık olduğu görülebilir (Eyüboğlu, 1991, s. 172). Kelime kökeni itibarı ile eşitlik, kıymet, bir şey için değiyor olmak gibi kavramları çağrıştırdığı görülmektedir.

Değer kavramı insanın yapıp ettikleri ile oluşturduğu bir kavramdır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden bir tanesi de insanın dış dünyaya sınırsız bir biçimde açık olan, eyleyen bir varlıktır (Scheler, 2015, s. 69). Eyleyen varlık nesneye yönelir ve ortaya birtakım değerler koyar. Bu değerler ahlak, sanat, ekonomi, siyasi alanda olabilir. Değer duygusuna sahip olan, kendisine zaman içinde amaçlar koyan ve bu amaçları gerçekleştirmek için planlar tasarlayan ve bunları zamanın boyutları içinde gerçekleştiren bir varlık olarak insan, bir toplum kurabilmekte ve bu toplumda yaşayabilmektedir (Mengüşoğlu, 2015, s. 151). Günör (2022)’ün araştırmasında değer kavramı toplumsal ve bireysel bazda incelenmektedir. Dolayısıyla insan bulunduğu toplum içerisinde kendi bireysel değerlerine ters düşen bir durum olsa dahil, o değeri uygulamak veya benimsemek istemese de toplumsal değer yargılarına ayak uydurmak zorundadır.

Max Scheler için psikoloji ve sosyoloji, bilgi teorisi ve metafizik, etik ve ontoloji hep tek objede, insanda birleşirler, çünkü ona göre insan, bütün varlık öğelerini ve yasalarını kendisinde toplar ve bundan dolayı da o, bütün varlık problemlerinin bulunduğu bir alandır (Mengüşoğlu, 2014, s. 106). Bu bakımdan insanın çok yönlü bir varlıktır ve bu varlığın gerekliliği olarak bu yönlerine dair çokça değer atfetmiştir. Bu atfedilen değer günlük hayatta kullandığımız kavramdan bağımsız olarak o alanı oluşturan bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Bu duruma bağlı olarak felsefi düşünce tarihinde “değer” kavramından çok farklı anlamlar türemiştir. Çünkü reel bir şeyi dile getirmeyen bir söz, başka bir deyişle genel ve soyut bir kavramın adı, kullananların kafasında açıklık kazanmış olduğundan, sık sık farklı anlamları dile getirmek için kullanılmakta, dolayısıyla aynı sözle farkına varılmadan farklı şeyler kastedilmektedir. (Kuçuradi, 2018, s. 8). Bu kast edilen tanımların oluşumunda insanın rolü yadsınmamalıdır. Kişi kendini yaratan, haberleşen ve bağlanan, kendini bilen ve kavrayan, ‘kişi olma’ hareketindeki bir yaşama eylemidir (Gökalp, 2022, s. 124). Bu düşünce, Sartre’nin, “İnsan doğası yoktur. İnsan üreten varlıktır” görüşü ile desteklenmektedir. Mengüşoğlu (2014) ve Mengüşoğlu (2017)’na göre insanın yapıp ettiklerini inceleme onun bağımsızlığını kabullenme insanın parçalanmaz, somut, otonom bir alan olduğunu kabullenme insan kavramına ve onun oluşturduklarına yaklaşımda

önemli bir adımdır. Çünkü insan başarıları temelinde bilen varlık, isteyen varlık, inanan varlık, devlet kuran varlık vb. olarak görülmektedir (Özlem, 2017, s. 22). İnsanın çok yönlü bir varlık olmasından kaynaklı olan bu çok çeşitlilik değer kavramına da yansımaktadır. Bu bakımdan değer çeşitlenmekte ve hatta sınıflandırılabilir. Tarihte bir çok değer çeşitleri ve sınıflandırması varlığın çok çeşitli yönelimleri olmasından kaynaklıdır denilebilir.

Değer kavramına ilk açıklık getirenlerden biri Nietzsche'dir. Değer kavramını somut olarak insanın yapıp-etmelerine yön vermesiyle veya onları yönetmesiyle tanımlar. Değeri, insan kavramının dışına attığımız zaman insan doğal akışından bağımsızlaşır ve baskıcı, gerici bir görünüm kazanır. Bu durumda değerler yalnızca idealize edilmiş boyutta kalır. Oysaki değer insan hayatında çeşitlice bulunur ve onların eylemlerinde ortaya çıkar (Mengüşoğlu, 2015, s. 156-157). Bu temelde değer kavramının çeşitliliği insan eylemine dayanmasından geçmektedir. İnsan eyleminin sınırsızlığı değer kavramının sabit bir tanımına ulaşılmasında bir noktada engel teşkil etmektedir.

Karababa (2014)'ya göre değer kavramı için alan yazını incelendiğinde çokça tanıma ulaşılmaktadır ve bu bakımdan ortak bir tanımda bulunmamaktadır. Bahsi geçen birçok değer tanımları arasında "bir şeyin önemini belirleyen soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, değerli olma anlamında da kıymetli" olarak yer almaktadır (Eyüboğlu, 1988, s. 172; Türk Dil Kurumu, 1998, s. 538,539). Fichter (2009)'ın tanımında betimsel olarak kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir veya kişi ve grup tarafından beğenilen her şeyin "değere sahip" olduğu bundan dolayı direk bir değerle olmadığı ama bir değeri içerdiği söylenebilir. Aynı zamanda değerler insanların hayatlarına yön verendir, hayatları ile ilgili aldıkları kararlara ilişkin ölçütleri etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Türkeri (2011)'ye göre değer iki uçlu bir düzlemdir. Bu düzlemin iki uç noktasını sübjektiflik ve objektiflik oluşturmaktadır. Değer bu iki düzlem arasında kalan ilişkiler sonucu oluşmaktadır. Değerin oluşabilmesi için süjenin, yani insanın diğer objelerle, yani nesnelere ilişki içerisinde olması gerekmektedir (Türkeri, 2013, s. 102). Ülken (2016)'in değer tanımında bahsi geçilen değer kavramı varoluş alanına aittir. Var olmayan şeyin değeri olamaz. Var olmayan, yalnız var sayılan şeyin hakikatinden söz edilebilir. Fakat var olmayan şeyin değerinden söz edilemez. Değer her şeyden önce bir varlığın tespitine dayanır ve ancak sezgi ile kavranabilir. Bu bakımdan değer çok çeşitli alanların değişkenlerinden etkilenebilir.

Değerlerin oluşumunda kültürel değişkenler, bireysel farklılıklar, sosyalleşme gibi unsurlar önde gelmektedir ve sosyal düzenin devamlılığı açısından önem arz etmektedir (Tekke, 2019, s. 91). Aynı zamanda değerler bireylerin, diğer insanlarla kurdukları toplumsal ilişkileri ölçmek için kurdukları ölçütlerdir. İnsani davranışlardaki nitelendirme ölçütleri değerler aracılığıyla oluşturulur. Bireylerin davranışlarına yön vermesinde ve onların kurallarının şekillenmesinde etkilidir (Ulusoy & Arslan, 2014, s. 3). Ahlaki davranış olarak nitelendirdiğimiz durum, insanların veya onların davranışlarının iyi ve kötü çerçevesinde ele alınması durumudur. Bu temelde değer hükümlerini, arzu edilebilir-edilemez veya iyi-kötü olarak nitelendiriyoruz. Şu durumda ahlaklı olan şeylerin değer hükümleriyle ilgili olduğu çıkarımına varmak mümkünken her değer hükmünün ahlaklı olacağına dair bir çıkarım yapmak yanlıştır. Değerleri oluşturan ontolojik, epistemolojik vb. alanlarda bulunmaktadır (Güngör, 2000, s. 27; Güngör, 1993, s. 18). Bu bakımdan yaptığımız her eylemin yüklemelerini iyi kötü, güzel çirkin, faydalı zararlı, doğru yanlış, günah sevap gibi sıfatlar olan değer yargıları kurar ve her eyleme veya olayı-olguyu oluşturan unsurlara buna göre değer biçilir (Kuçuradi, 2018, s. 29). Değer kavramına hükmünü veren kavramsal ifadeler, bireylerin çeşitli alanlarda (ontolojik, epistemolojik vb.) ortaya koyduğu olay veya olguların sonuçları olarak anlam kazanabilmektedir. Bu bakımdan sonuç olarak ortaya konulan değerlerin niteliği çeşitli sıfatlarla tanımlanmaktadır.

Değer, değerler ve değerlendirme kavramı birbiri ile karıştırılan ama farklı olan kavramlardır. Özüne değinecek olursak değerler var olan şeylerdir, var olan imkanlardır; değer ise bir şeyin var olan mahiyetidir, var olan şeyin bir noktada bir özelliğini ifade eder. Bu bakımdan değerlendirme, var olan bir değerini eseri olarak ortaya çıkar. Değerlendirme, ölçütler yoluyla insanın ve insanla ilgili olan şeylerinin değer yardımıyla gösterilmesidir. Değerlerin değerlendirmesi felsefenin işiyken var olan değerlere değer biçme estetiğinin, ontolojinin vb. alanının işi olmaktadır. İnsanın değeri insanın varlıktaki özel yeriye insan değerlerinden kastedilen şey, tür olarak insanın bütün başarılarıdır (Kuçuradi, 2018, s. 40). Bu noktada değerden yola çıkarak değerler oluşmaktadır. Temelde değer insanın öznel varlığıyla bütüncül ve bir noktada subjektifken sonuçta ulaşılan değerler evrensel nitelik taşıyabilecek potansiyelde olabilmektedir.

Değerin ve değerlerin nitelendirilmesi bakımından özelliklerine bakacak olursak antikçağ septiklerinden günümüze değin geldiğimizde değerler relatif olarak algılanmaktadır. Aynı çağda toplumdan topluma ve aynı toplumda çağdan çağa değişir. Değer ise subjektiftir

aynı objenin değeri kişiden kişiye değişir. Aynı zamanda bazı düşünürler, değerlerin değişmediğine mutlak objektif olduğuna kendi başına var olduğuna inanan düşünürler, belli bir değere sahip olma ile bir değer olma arasında bilinçli bir fark yapmadıklarından değerleri ontolojik bakımından eylemlerle gerçekleştirilen mutlak ideal varlıklar veya ideal nitelikler olarak görmüşler, ve kavram olan iyinin hem bir değer hem de içinde bulunduğu değerler grubunun baş değeri olduğunu söylemişlerdir (Kuçuradi, 2018, s. 9-12). Bu durumda değer kavramını sübjektiflikten çıkarıp tıpkı değerler kavramı gibi evrensel nitelik yakalamasına yol açmaktadır.

Değerlerin bu çokça tanımına ve özelliklerine bakıldığında alansal olarak dağılımın veya sınıflandırmanın mümkün olduğu görülmektedir. Değerler bir yandan bireysel tutumları diğer yandan ise bilişsel süreçleri incelediği, bir yandan da kültürel şemalar çizdiği gözlemlenmiştir (Kağıtçıbaşı, 1981, s. 16). Sosyoloji, psikoloji ve felsefe ile ilgili literatürde, değerlerin farklı tanımları bulunduğu gibi farklı sınıflandırmaları da bulunmaktadır (Yazıcı, 2014, s. 211). Değer alanına dair yelpaze genişliği bu çok çeşitli sınıflandırmalardan kaynaklanmaktadır. Bu sınıflandırmalara temel olan sebep ise bireysel, bilişsel, kültürel, toplumsal ve benzeri kaynaklardır.

2.2.1. Değerlerin Temelleri

Değerleri anlayabilmek ve sınıflandırabilmek adına temel bazında incelemek gerekmektedir. Bu bakımdan değerlerin felsefi, psikolojik ve sosyolojik temelleri bulunmaktadır.

2.2.1.1. Değerlerin Felsefi Temelleri

Cevizci (1999)'nin felsefi boyutta değer tanımı, ahlak ya da değer felsefesinde olgu bilincinden sonra ortaya çıkan ve olguya, belli duyguları arzuları, ilgileri amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan özneye ilişkisi içinde, belli nitelikler yüklemeye belirlenen tavır; öznenin, olana, olguya yüklediği nitelik olarak geçmektedir. Bu bakımdan değer söz konusu iken işe nesne, olgu veya olay dahil olduğu gibi özne de dahil olmak zorundadır. Dolaylı olarak öznenin pratik bir tavır ile yönelimi veya öznenin ilgili nesnenin kendi kişisel amacı ve eylemleriyle olan ilişkisini ortaya koymayı da 'değer' kavramı tanımına

dahil etmektedir. Frolov (1991)'un felsefi temelde değer açıklaması, dış dünyadaki nesnelere insan ve toplum için taşıdıkları (doğa ve toplum fenomenlerinde yatan iyi ve kötü, güzel ve çirkin, vb. gibi) olumlu ya da olumsuz anlamlarını gösterecek biçimde, toplumsal olarak kabul görmüş biçimde değerlendirilmeleridir şeklindedir. Bu anlamda, Değerler, nesne ve fenomenlerin temel özellikleri olarak yer alırlar. Ancak, nesnelere kendi doğaları ya da kendi iç yapıları dolayısıyla değil, daha çok, nesnelere insanların toplumsal varlığıyla ilgisi olması ve belirli toplumsal ilişkilerin taşıyıcısı haline gelmiş otamaları dolayısıyla, nesnelere ve fenomenlere ilişkindirler. Özneye (insanla) ilişkisi içinde, Değerler, insanın kendi çıkarlarının nesnesini temsil ederler; insan bilincinde ise, insanın kendi çevresindeki nesne ve fenomenler karşısındaki pratik tavrının simgeleri olarak, gündelik toplumsal gerçeklikler karşısında başvuru noktaları olarak yer alırlar.

Doğru, iyi, kötü, amaç, fazilet gibi kavramlar felsefi bir problem olarak değerlendirilir ve bu kavramlar, felsefe tarihi boyunca farklı filozoflar tarafından ele alınmıştır. Sofistler ve Sokrates, Antik Yunan düşünce tarihinde değer felsefesinin doğuşuna önemli katkılarda bulunmuşlardır (Davidson, 2006, s. 288). Değer felsefesi başlangıç olarak Sokrates'le hatta sofistlerle başlar denilebilir. Sokrates'in fikirlerini kendi fikirlerine karıştırarak yazan Platon değer felsefesine en çok önem veren ilk düşünürdür (Ülken, 2016, s. 190). Bu bakımdan Antik Yunan düşüncesindeki ilk sistemli filozoflarında sistemli olması bakımından zorunlu olarak bu alandan bahsettiği görülmektedir.

Sokrates, etik ve erdem konuları üzerine düşüncelerini geliştirmiş ve insanın mutluluğu için doğru davranışların ne olduğunu araştırmıştır. Sofistler ise, retorik ve argümanların kullanımıyla ilgilenmiş ve insanların inanç ve değerlerinin değiştirilebileceğine inanmışlardır. Platon, değer felsefesi konusuna en fazla önem veren filozoflardan biridir. Ona göre, evrensel doğrular ve gerçeklikler vardır ve bunların insan zihnindeki yansımaları, insanların kavramsal anlamda değerlendirmelerine neden olur. Platon, İyi'nin kendisine değer verilmesi gereken bir şey olduğunu savunmuş ve etik değerlerin, metafiziksel gerçekliklerin bir yansıması olduğunu düşünmüştür (Akbaş, 2004, s. 79).

Aristoteles, Platon'un öğrencisi olarak, değer felsefesi konusunda farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Ona göre, erdemli davranışlar, insanın doğal eğilimlerine uygun olarak belirlenir ve insanın potansiyeline en uygun şekilde davranmasını gerektirir. Modern felsefe tarihinde, Immanuel Kant, değer felsefesi konusunu ele almış ve özellikle etik alanında önemli katkılarda bulunmuştur. Kant, insanın kendi rasyonel özgürlüğüne

dayanan ahlaki yasaları takip etmesi gerektiğini savunmuştur ve aynı zamanda yetiler sınıflamasında değer problemi arzu ve his yetileri üzerine kurmaktadır, bu suretle hakikat ve değer problemleri birbirinden tasavvurun arzu ve histen ayrıldığı gibi ayrılmaktadır. (Karakaya, 2013, s. 204; Ülken, 2016, s.192-193). Bu bakımdan özellikle değer kavramının doğuşu açısından Sokrates, Sofistler, Platon Antik Yunan anlayışında; Kant, Nietzsche ve diğer çağdaş düşünürler de modern düşünce anlayışında değer kavramına farklı boyutlarda açıklamalar getirmişlerdir.

2.2.1.2. Değerlerin Psikolojik Temelleri

Değer bir inanç olarak ele alındığında duygu ve bilgilerimizin uyumu olarak nitelendirilir. Ama değer inanç ile kıyaslandığında zihinsel organizasyon olarak ondan çok daha üstte bulunmaktadır. Çünkü oluşan bir değer örneğin tek bir inançla değil, değer var olduğu alandaki birçok inancın birlikteliğiyle ortaya çıkmış, inancın soyut ve temel kavramı olarak kendini var etmiştir. Bu bakımdan değer ve tutumun ortak bir tanımı bulunmaktadır. Çünkü tutumda dünyaya ilişkin duygu, davranış ve bilgilerimizin birlikteliğinden yola çıkmaktadır. Tutum psikolojinin bir konusu olarak ortaya konulduğunda değerinde bu temelde incelendiği görülmektedir. Rokeach'ın da açıklamasıyla birlikte tutum, objeler ve durumlarla sınırlı kalmakta ama değer, bunları aşır genelleşebilmektedir (Güngör, 1993, s. 19-20). Yalnızca değer ortaya çıkışı ile tutumun ortaya çıkışı arasındaki paralellik onları özdeş yapmaz. Bu bakımdan ortak tanımı olmaları onları bütünüyle ortak yapmayacağı anlamına da gelmektedir.

Rokeach (1973) değerlerin özelliklerinden bahsederken, bireyin davranışına rehberlik eden ölçütler olmasında, başkalarını etkilemede ve ikna etmede etkili olmasında, bireyin başkalarının davranışlarının niteliğini değerlendirmesinde etkin bir rol oynadığını vurgulayarak psikolojik temelde hangi unsurların daha etkin rol oynadığını vurgulamıştır. İyi, doğru, güzel diye nitelendirdiğimiz durumlar seçici sistemin kabul ettiği durumlar iken kötü diye atfettiğimiz durumlara sistemin dışladığı durumlardır. İnsan davranışlarını düzenleyen bu normlar insanın değer oluşturmasında etkilidir (Güngör, 1993, s. 22). Doğrudan davranışla ilintili olan normlar, karşılıklı belirlenimcilik içerisinde değer, davranış ve norm olarak kapalı bir sistem oluşturur. Davranış normları, normlar davranışı ve tüm bunlar da değeri etkiler ve aynı zamanda değerden etkilenir.

2.2.1.3. Değerlerin Sosyolojik Temelleri

Sosyolojik açıdan genel olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir ve beğenilen her şey olarak tanımlanabilir. Bu tanım, sosyal bağlamda değer nasıl anlaşılması gerektiğini ve değer kişinin ve toplum üzerindeki rolünü vurgular.

Değer kavramı, kişisel tercihler ve toplumsal normlar gibi farklı faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bazı değerler, toplumun kabul ettiği normlara uygun olabilirken, diğerleri bu normlardan farklılık gösterebilir. Bu nedenle, değer kavramı kişiden kişiye veya gruptan gruba değişebilir. Sosyolojik açıdan değerler, toplumsal yapıyı ve ilişkileri belirlemede önemli bir role sahiptir. Toplumsal değerler, kişilerin davranışları, düşünceleri ve kararları üzerinde etkili olabilir. Ayrıca, toplumsal değerler, toplumun sosyal ve kültürel yapısını korumada ve devam ettirmede de önemli bir role sahiptir (Aydın, 2011, s. 39). Bu bakımdan değer kavramının oluşturduğu temel anlayış içerisinde sosyolojik açıdan kültürel etkenler, normlar gibi kavramlar etkin olmaktadır.

Karakaya (2013)'e göre sosyolojik açıdan belirlenen değerler, toplumun kültüründen, inançlarından ve normlarından kaynaklanır. Bu değerler, bir grup içindeki beklentileri ve tepkileri belirler ve bu kuralların uygulanması, grubun içindeki bireylerin davranışlarını yönlendirir. Bir kişinin toplum içindeki konumu, cinsiyeti, yaşları, statüleri gibi özelliklerine göre o kişinin toplumdaki rolü değişebilir. Örneğin, erkeklerin toplumdaki rolü farklıyken, kadınların toplumdaki rolü de farklı olabilir. Bu toplumsal roller, kişilerin davranışlarını ve beklentilerini belirler.

Kültür, toplumun değerlerini, normlarını ve inançlarını yansıtır ve insanların davranışlarına yön verir. Bir toplumda kabul edilen davranış kalıplarına uymak, grup içindeki çatışmaları en aza indirmek için önemlidir. Bu nedenle, toplumun belirlediği davranış kurallarına uymak, insanların toplumsal uyumunu sağlar ve toplumda oluşabilecek çatışmaları önlemeye yardımcı olur. Ancak, bireylerin kendi kişisel değerleri ve inançları da önemlidir ve toplumsal normların ötesinde hareket etme özgürlüğüne sahip olmaları gerekir (Ergün, 2011, s. 42). Bireylerin oluşturduğu kendine ait değerler ve toplumların oluşturduğu değerler bu bakımdan iki yönlü etkileyiş göstermektedir.

2.2.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler üzerinde yapılan araştırmaları sürdürmek için birçok sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflamalar, genellikle değerlerin niteliği, kaynağı, hiyerarşisi ve toplumsal işlevi gibi faktörlere göre yapılmaktadır. Değerler üzerinde yapılan sınıflamalar arasında en çok bilinen ve kabul edilenler arasında Nelson, Rokeach, Spranger ve Shwartz'a ait sınıflamalar bulunmaktadır (Yazıcı, 2006, s. 501). Ancak bununla birlikte değerlerin sınıflandırılmasında çeşitliliklerde görülebilmektedir. Bunlardan bazıları şu şekilde olabilmektedir:

Dilmaç & Bircan (2014) tarafından ortaya konulan değerler sınıflaması aşağıdaki şekildedir:

1. “Toplumsal Değerler: Bu değer grubunda yardımseverlik, tevazu, nezaket, saygı ve hoşgörü ön plandadır.
2. Kariyer Değerleri: Bu grupta ise kalite, eğitim ve kariyer ön plana çıkar.
3. Entelektüel Değerler: Beden sağlığı, akıl sağlığı, bilgi, başarı gibi kavramlar bu değer grubunu karşılamaktadır.
4. Maneviyat: İbadet, din, iman, iç huzur ön plandadır.
5. Materyalist Değerler: Para, mal/mülk, statü gibi maddi amaç ve araçlar bu değerler grubunu oluşturur.
6. İnsan Onuru: Namus, şeref/onur, adalet gibi kavramlar ön plana çıkar.
7. Romantik Değerler: Bu değer grubunda ise aşk, haz/zevk, eş/sevgili ön plandadır.
8. Özgürlük: Bağımsızlık, emek, kültür gibi kavramlar bu değer grubuna karşılık gelmektedir.
9. Fütüvvet: Cömertlik, cesaret gibi kavramlar bu bölümde ön plana çıkar.”

Dilmaç & Bircan (2014) tarafından değerler; toplumsal değerler, kariyer değerleri, entelektüel değerler, maneviyat, materyalist değerler, insan onuru, romantik değerler, özgürlük, fütüvvet olarak sınıflandırılmaktadır.

Emiroğlu (2010) tarafından değerler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır:

1. “Dini, Tasavvufi ve Ahlaki Eğitim,
2. Karakter Eğitimi,
3. Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Eğitim,
4. İlmi ve Mesleki Eğitim,

5. Sağlık Eğitimi,
6. Çocuk Eğitimi.”

Emiroğlu (2010) tarafından değerler; dini, tasavvufi ve ahlaki eğitim, karakter eğitim, sosyal, siyasal ve ekonomik eğitim, ilmi ve mesleki eğitim, sağlık eğitim, çocuk eğitim olarak sınıflandırılmaktadır.

Davidson (2006)'a göre değerlerin sınıflandırılması konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır ve farklı disiplinler ve araştırmacılar farklı sınıflandırmalar önermektedir. Rokeach, Schwartz, Spranger, Ülken ve Güngör gibi değer sınıflandırmaları; değerlerin tanımlanması, ölçülmesi ve sınıflandırılması konusunda önemli katkılarda bulunmuştur.

2.2.2.1. Rokeach Değer Sınıflaması

Milton Rokeach, en yaygın kullanılan değer sınıflamalarından birini oluşturmuştur. Bu sınıflama, terminal ve araçsal değerler olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. Terminal değerler, bireylerin yaşam hedeflerini ifade eder ve onların kişisel tatminlerini sağlar. Örneğin, mutluluk, özgürlük, adalet ve barış gibi değerler bu kategoride yer alır. Araçsal değerler ise, bireylerin terminal değere ulaşmak için kullandıkları araçları ifade eder. Örneğin, dürüstlük, özgüven, çalışkanlık ve saygınlık gibi değerler bu kategoride yer alır.

Tablo 1

Rokeach'un Değer Sınıflaması

Amaç (Terminal) değerler		Araç (Instrumental) Değerler	
Rahat bir hayat	İç huzuru	Hırslı/istekli	Hayal gücü kuvvetli
Heyecanlı bir hayat	Gerçek sevgi	Ufku geniş olma	Bağımsızlık
Başarma hissi	Ulusal güvenlik	Kabiliyetli	Entelektüel
Barış içinde bir dünya	Zevk	Neşeli	Mantıklı
Güzellikler dünyası	Kurtuluş	Temiz	Sevgi dolu/sevecen
Eşitlik	Öz saygı	Cesaretli	İtaatkar
Aile güvenliği	Sosyal tanınma	Affedici	Kibar
Özgürlük	Gerçek dostluk	Yardımsever	Sorumlu
Mutluluk	Bilgelik/hikmet	Dürüst	Öz kontrol

Kaynak: Rokeach, M, (1973). *The Nature Of Human Values*, New York: The Free Press

Rokeach'un bu sınıflaması, değerlerin önem sıralamasını da içerir. Bireylerin terminal ve araçsal değerlerine göre bir öncelik sırası belirlenir ve bireylerin davranışları bu önceliklere göre şekillenir. Bu sınıflama, bireylerin değerlerini anlamaya, onların kişisel hedeflerini ve motivasyonlarını anlamaya yardımcı olur. Bu sayede, bireylerin davranışları ve kararları daha iyi anlaşılabilir hale gelir (Akbaş, 2004, s. 57).

2.2.2.2. *Takiyettin Mengüşoğlu Değer Sınıflaması*

Takiyettin Mengüşoğlu (1965) da kendi değer sınıflamasını oluşturmuştur. Mengüşoğlu'nun sınıflaması, beş temel değer kategorisini içermektedir:

- İlke Değerleri: Kişinin doğru ve yanlışla ilişkin tutumlarını ifade eder. Bu kategori, adalet, dürüstlük ve eşitlik gibi değerleri içerir.

- **Kişisel Değerler:** Bireyin kendisi ve kendi kişisel gelişimi ile ilgili değerlerdir. Bu kategori, sağlık, özgüven, mutluluk ve kişisel gelişim gibi değerleri içerir.
- **Sosyal Değerler:** Bireyin diğer insanlarla olan ilişkileri ve sosyal hayatıyla ilgili değerlerdir. Bu kategori, saygı, yardımseverlik, arkadaşlık, sevgi ve sadakat gibi değerleri içerir.
- **Kültürel Değerler:** Bireyin kültürel mirasına ve geçmişine ilişkin değerlerdir. Bu kategori, tarih, dil, sanat, gelenek ve görenekler gibi değerleri içerir.
- **Ekolojik Değerler:** Bireyin doğal çevresine ve doğal kaynaklarına ilişkin değerlerdir. Bu kategori, doğa sevgisi, çevre koruma, sürdürülebilirlik ve yeşil yaşam gibi değerleri içerir.

Mengüşoğlu'nun sınıflaması, bireylerin farklı alanlardaki değerlerini ve önceliklerini anlamaya yardımcı olur. Bu sayede, bireylerin kendilerine uygun hedefler belirlemeleri ve doğru kararlar almaları kolaylaşır.

2.2.2.3. Schwartz Değer Sınıflaması

Sagiv & Schwartz, (2000); Schwartz, (1992); Schwartz, (1999)'a araştırmalarına göre Schwartz Değer Sınıflaması, Shalom Schwartz tarafından geliştirilmiş bir değer sınıflamasıdır. Bu sınıflama, bireylerin değerleri üzerinde yürütülen araştırmalar için oldukça etkili bir araçtır. Schwartz, değerleri, insanların farklı amaçlarına ve ihtiyaçlarına göre düzenlediği on iki temel değer kategorisine ayırmıştır. Bu kategoriler, dört ana kümeye ayrılır.

- **Kendine Yönelik Değerler:** Kişinin kendi amaçlarına ve çıkarlarına yönelik değerlerdir. Bu kategori, güç, başarı, özgürlük ve zevk gibi değerleri içerir.
- **Diğerleriyle İlişkili Değerler:** Kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerine yönelik değerlerdir. Bu kategori, sevgi, saygı, sadakat ve yardımseverlik gibi değerleri içerir.
- **Topluma Yönelik Değerler:** Kişinin toplum ve toplumun düzenine yönelik değerlerdir. Bu kategori, adalet, sosyal sorumluluk, düzen ve güvenlik gibi değerleri içerir.

- Evrensel Değerler: Kişinin evrensel amaçlarına yönelik değerlerdir. Bu kategori, çevre koruma, barış, eşitlik ve insan hakları gibi değerleri içerir.

Tablo 2

Schwartz'ın değer sınıflaması ve açıklaması

Değer tipleri	Tanım ve amaç	İçerdikleri alt değerler
Güç	Sosyal konum ve saygınlık, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim veya kontrol gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek, (insanlar tarafından benimsenmek)
Başarı	Sosyal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, (zeki olmak)
Hazcılık	Zevk ve duyuların kişisel ödüllendirilmesi	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım	Heyecan, hayata meydan okuma ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönetim	Bağımsız düşünce ve eylem tercihi, keşif ve inceleme	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, (kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik	Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve tabiatın iyiliğini gözetme	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, barış içinde bir dünya istemek, güzelliklerle dolu bir dünya istemek, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak, (iç uyum)
İyilikseverlik	Kişisel temas içinde bulunulan kimselerin iyiliğini gözetme, geliştirme ve koruma	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat)
Gelenek	Dinin ya da geleneksel kültürün bir takım adet ve fikirlerini kabul etme, bağlanma ve saygı duyma	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak, (dünyevi işlerden el-ayak çekmek)
Uyum	Toplumsal norm ve beklentileri ihlal etme, başkalarını rahatsız etme ya da kırma-yaralama gibi fiillere elverişli dürtü ve eğilimlerin sınırlanması	Kibar olmak, itaatkar olmak, ana-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik	Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzur ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)

Kaynak: Schwartz, S. (1996). Values Priorities and Behavior:Applying a Theory of Integrated Values Systems, C.Seligman etc. (Eds) Psychology of Value:Ontorio Symposium (pp 1-24) Volume:8, Lawrance Erlbaum Associates, New Jersey: Inc.Publishers.

Schwartz Değer Sınıflaması, bireylerin değerlerinin farklılıklarını anlamaya yardımcı olur ve bu değerlerin insan davranışı üzerindeki etkilerini araştırmaya yardımcı olur. Bu sınıflama, bireylerin değerleri üzerindeki çalışmalarını kolaylaştırmak ve değerlerin kültürler

ve toplumlar arasındaki farklılıklarını anlamak için sıkça kullanılan bir araçtır. (Schwartz, 1999, s. 24). Bireylerin ve toplumların oluşturduğu değer yargılarının farklılıkları bahsi geçen tablo ile birlikte sınıflandırılmıştır. Bu bakımdan verilen sınıflandırmalar içerisinde oluşturulan değerlerin kaynakları ve bakımdan hangi davranışın hangi değere denk geldiği alt değerlerle ifade edilmiştir.

2.2.2.4. Scheler Değer Sınıflaması

Max Scheler (1978), ortaya koyduğu araştırmada değerleri sınıflarken öncelikle temelinde yatan ve sınıflandırmasını ortaya koyan temel taşıyıcılarına ait incelemelerden bahseder. Kişinin değerleri ve şeylerin değerleri, kendisinin değerleri (eigerwerth) ve başkalarının değerleri (fremdwerth), eylem değerleri, işlev değerleri ve tepki değerleri, temel ahlaki güçlendirici değerler, eylem değerleri ve başarı değerleri, niyet değerleri ve duygu durumlarının değerleri, bireysel değerler ve kolektif değerler, öz değerler ve ardışık değerler olarak incelemesini sınıflandırır.

Bu sınıflandırma temelinde değerleri 4 ana grubu ayırır. Değerler hiyerarşisinde bu ana gruplar; duygusal değerler (sensible feelings), yaşamsal değerler (vital), tinsel değerler (spiritual values), kutsal olan ve olmayan (holy and the nonholy) değerler olarak sınıflandırılmıştır (Scheler, 1973, s. 105-109). Günör (2021)'in araştırmasında bahsi geçen duygusal değerler insanın hoşuna giden veya gitmeyen değerler olarak sınıflandırıldığı belirtilmektedir. Yaşamsal değerler ise insanın fiziksel şekli itibari ile anlam kazanır. Bu durumda insanın iyi veya kötü hissetme durumu söz konusudur. Manevi değerler sınıflandırması içine güzel ve çirkin veya adil ve adil olmayana belirleme değerlerini koyan düşünür en üst basamakta ise diğer değerlerden ayrı olarak mutlak olma niteliğini yüklediği dini değerleri koymaktadır.

2.2.2.5. Nelson Değer Sınıflaması

Nelson Değer Sınıflaması, Amerikalı psikolog Edward C. Nelson tarafından geliştirilen bir değer sınıflamasıdır. Bu sınıflama, 20 adet temel değeri içeren bir liste sunar. Bu değerler, insanların tercihlerine ve düşüncelerine göre farklı sıralamalar alabilir. Bu değerler, bireylerin yaşamları boyunca edindikleri kültürel, sosyal ve kişisel deneyimlerin bir

yansımasıdır. Nelson'dan aktaran Keskin (2016)'e göre değerler; kişisel değerler, grup değerleri, sosyal değerler olarak sınıflandırılabilirlerdir.

Nelson Değer Sınıflaması, insanların değerlerinin neler olduğunu anlamaya yardımcı olur ve bu değerlerin insan davranışı üzerindeki etkilerini araştırmaya yardımcı olur. Bu sınıflama, bireylerin değerlerinin farklılıklarını anlamak ve bu değerlerin kültürler ve toplumlar arasındaki farklılıklarını belirlemek için sıkça kullanılan bir araçtır (Koca, 2009, s. 1). Nelson tarafından ortaya atılan değer sınıflamasını diğer sınıflamalardan ayıran en önemli özelliklerden biri davranış bakımından altta yatan etkileri ortaya koymasındır.

2.2.2.6. Spranger Değer Sınıflaması

Spranger Değer Sınıflaması, Alman filozof ve psikolog Eduard Spranger tarafından geliştirilmiş bir sınıflama sistemidir. Bu sınıflama, insanların farklı değerleri nasıl takdir ettiklerini, yargıladıklarını ve ifade ettiklerini anlamak için kullanılan bir araçtır. Spranger'a göre, insanlar bir veya birden fazla temel değeri benimserler ve bu değerler kişiliklerinin bir parçası haline gelir (Akbaş, 2004, s. 55). Spranger'a göre değerler; bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal ve dini değerler olmak üzere altı gruba ayrılmıştır.

2.2.2.7. Erol Güngör Değer Sınıflaması

Tablo 3

Erol Güngör'e Göre Değer Sınıflaması

Değer grupları	Açıklama
Bilimsel değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir.
İktisadi değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey, hayati olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
Politik değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Kaynak: (Güngör, E. (2010). Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat.)

Güngör (1993)'e göre değerlerin sınıflandırılmasında; bilimsel değer, iktisadi değer, estetik değer, sosyal değer, politik değer, dini değer bulunmaktadır (Güngör, 1993, s. 61).

Yukarıda bahsi geçen değer sınıflandırmaları içerisinde geçen değerlerin tamamı, araştırmada bahsi geçen örneklem dahilindeki ders kitaplarında bulunmamaktadır. Bunun sebebi MEB (2009)'a kadar ders kitapları içerisindeki değer işlenilişine göre öğretim programlarında yeterince yer verilmemesidir. Son yapılan programla birlikte özellikle 10 kök değer işlenilişine önem verilmiştir. Bu değerler: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik şeklindedir.

2.2.3. Mantık Ders Kitaplarında Değerlerin İşlenmesinin Önemi

Mantık, düşüncüyü doğru ve tutarlı bir şekilde kullanmayı amaçlayan bir disiplindir. Mantık, insanların düşünce süreçlerinde bilinçli bir şekilde kullanabilecekleri belirli bir dil ve yöntemler sunar. Bu nedenle, mantık ders kitaplarında değerlerin işlenmesi son derece önemlidir. Değerler, insanların düşünce süreçlerinin önemli bir parçasını oluşturur. Mantık, insanların düşüncelerini doğru ve tutarlı bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olurken, değerler de insanların düşüncelerinin içeriğini ve doğasını belirler. Dolayısıyla, mantık ders kitaplarında değerlerin işlenmesi, öğrencilerin düşüncelerini doğru bir şekilde ifade etmelerine yardımcı olabilir ve aynı zamanda doğru bir şekilde düşünmelerine yardımcı olabilir. Mantık ders kitaplarında değerlerin işlenmesi ayrıca, öğrencilere farklı düşünce sistemlerini ve farklı kültürleri anlamalarına da yardımcı olabilir. Çünkü değerler, farklı kültürler ve toplumlar arasında önemli farklılıklar gösterebilir ve bu farklılıklar, insanların düşünce süreçlerini etkileyebilir.

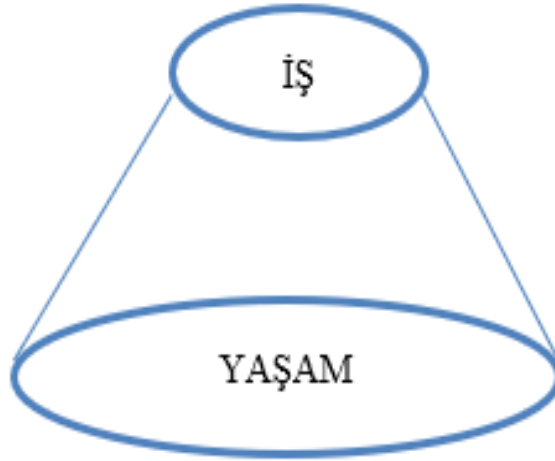
2.2.4. İncelenen Değerlerin Sınıflaması

Araştırma kapsamında incelenen değer sınıflandırmalarının (çalışma-iş, bilimsel, kişisel, sosyal, milli) ve bu sınıflandırmaların içerisinde yer alan değer kavramlarının açıklamalarına yer verilmiştir:

2.2.4.1. Çalışma-İş Değerleri

Çalışma-iş değerleri olarak adlandırılan bu değerler; bireylerin çalışkan, sorumluluk sahibi, üretken ve çevre ile uyumlu olmalarını sağlayarak ekonomik hayatta başarılı olmalarına yardımcı olur. Kalaycı (2004)'nın araştırmasına göre bu değerlerin kazandırılması ise eğitim sistemi tarafından hedeflenmektedir. Bu nedenle, Türk milli eğitimin genel amaçları arasında da yer almaktadır. Ayrıca, ekonomik gelişmenin hızlandırılması için nitelikli insan gücüne duyulan ihtiyaç da eğitimin önemini artırmaktadır.

Elizur & Sagie (1999) tarafından yapılan çalışmada bireysel değerlerin, yaşam ve çalışma-iş değerlerinin bileşimiyle oluşan çok kapsamlı bir yapıda olduğunu belirtmektedir. Çalışma-iş değerleri ile yaşam değerleri arasında sıkı bir ilişki vardır ve iş değerlerinin temelini yaşam değerleri oluşturmaktadır.

Şekil 1. İş ve yaşam arasındaki ilişki

İş ve yaşam arasındaki bu sıkı sıkıya bağlılık sebebiyle bir bireyin gündelik yaşamında sahip olduğu değerlerin bireyin çalışma-iş hayatını da etkileyecektir. Kendi gündelik yaşamında sorumluluk sahibi, çalışkan, dürüst vb. olan bireylerin çalışma hayatlarında da bu değerleri yansıtabilecekleri söylenebilecektir.

2.2.4.1.1. Sorumluluk Sahibi Olmak

Sorumluluk sahibi olmak değeri, bireyin kendi davranışlarının sonuçlarını üstlenmesi ve bunlardan sorumlu olduğunu kabul etmesi anlamına gelir. Bu değer, bireyin özgüvenini artırır ve kendine güvenli bir kişilik geliştirmesine yardımcı olur. Ayrıca, sorumluluk

sahibi olmak, iş yaşamında da önemlidir çünkü iş yerinde yapılan hataların sonuçları genellikle bireylerin sorumluluğundadır. Bu nedenle, sorumluluk sahibi olan bireyler, işyerinde daha güvenilir ve saygın bir konuma sahip olabilirler. Bir yaşam becerisi olarak gösterilebilen sorumluluk sahibi olmak, bireylerin yaşamları boyunca başarılı olmalarında ve öz disiplin kazanmalarında çok etkindir. Bu beceriyi bireyler; ailelerinden, arkadaş çevrelerinden, buldukları toplumdaki ve eğitim aldıkları okullarından kazanırlar (Taşdemir & Dağıstan, 2014, s. 51). Hem beceriyi kazanması hem de uygulaması bakımından bireysel bir değer olarak ortaya çıkarken sonuç olarak elde edilen kazanım toplumsal bir nitelik taşımaktadır.

Sorumluluk sahibi olmak, bireyin kendisiyle, çevresiyle ve toplumla olan ilişkilerinde önemli bir rol oynar. Sorumluluk duygusu sayesinde insanlar yaptıkları hataların sonuçlarını üstlenebilir, doğru davranışlar sergileyebilir ve başkalarına karşı sorumlu davranışlar gösterebilirler. Bu nedenle, sorumluluk sahibi olmak bireyin hem kişisel hem de toplumsal olarak başarılı olması için önemlidir (Yaman, 2012, s. 55). Bu değer içerisinde aynı zamanda liyakat kavramı önemlidir ve hizmet bilinci olan, işini düzgün yapan, görev ve yetkilerini bilen sorumluluk sahibi bireyler işlerin daha düzenli ve iyi gitmesini sağlayacaktır. Görevini layıkıyla yerine getirmek herkesin sorumluluk alanı içerisinde (Kaya, 2020, s. 40). Herkesin kendi üzerine düşen görevi yapması oldukça önemlidir. Ancak ahlaki, yasal ya da politik bir sorumluluk verilirken ilgili kişinin de sorumluluk bilincine sahip olması gerekmektedir.

2.2.4.1.2. Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak

Çalışkan olmanın birçok faydası vardır. İş hayatında başarılı olmak, hedeflere ulaşmak, iş verimliliğini artırmak, işi daha keyifli hale getirmek, özgüveni yükseltmek gibi faydalar çalışkanlık değerinin sonuçlarıdır. Aynı zamanda çalışkanlık, kişisel gelişimi ve öğrenme sürecini de destekler. Örneğin, düzenli çalışan bir öğrenci, sınavlarda daha başarılı olma eğilimindedir (Aral, 2008, s. 50). Çalışkan olmak tüm bireylerden beklenen bir özelliktir. Çalışkan bireylerin sorumluluk sahibi olduklarını, daha başarılı olmak için çalışmaya devam ettiklerini, üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yaptıkları söylenebilecektir.

2.2.4.2. Kişisel Değerler

Bireylerin hayatları boyunca içinde buldukları kişisel ya da toplumsal olaylardan elde ettikleri tecrübeler, gelecekte yaşanması ihtimali olan olaylara yönelik bireylerin sergileyecekleri tutum ve davranışlarında yol göstermesinde etkili olan inançlar, değer olarak adlandırılmaktadır (Demirutku & Sümer, 2010, s. 18). Kişisel değerler bireyin kendisi ile ilgili değerlerdir ve hayatının temel niteliklerini oluştururlar. Sağlıklı olmak, temiz olmak ve çevreyi korumak, bireyin fiziksel ve çevresel sağlığına verdiği önemi yansıtır. Özgüven değeri ise bireyin kendisine ve yeteneklerine olan inancını ifade ederken; alçakgönüllülük (tevazu) değeri de bireyin kendisini diğerleriyle karşılaştırmadan, özgüvenle birlikte bir ölçüde mütevazı kalmasını ifade eder. Bu değerler, bireyin kendisi ile ve başkaları ile sağlıklı ilişkiler kurmasına, güçlü bir benlik duygusu geliştirmesine ve başarılı bir hayat sürdürmesine yardımcı olur.

2.2.4.2.1. Çevreyi Korumak

Doğal kaynakların tükenmesi, çevre kirliliği ve iklim değişikliği gibi küresel sorunlarla karşı karşıya kalan dünyamızda, çevreyi koruma değeri giderek daha da önem kazanmaktadır. Bu değer bireylerde erken yaşlardan itibaren kazandırılması, çevreye duyarlı, sorumlu ve sürdürülebilir bir yaşam tarzı benimsemelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, bu değer bireylerin çevrelerine saygı duymalarını, onu koruma ve yaşatma amacıyla hareket etmelerini sağlar. Bu değer aynı zamanda, çevre bilinci oluşturarak bireylerin çevresel sorunlara karşı duyarlı ve bilinçli bir tutum sergilemelerine de yardımcı olur.

Çevreyi koruma değeri, doğal kaynakları, ekosistemleri ve insan faaliyetlerinin çevresel etkisini dikkate alan bir bakış açısını ifade eder. Bu değer, çevre yönetimi kararlarında ve politikalarında önemli bir rol oynamaktadır. Çevrenin korunması değeri; var olan çevrenin bir emanet olduğunun bilinip kendinden sonraki nesillere bozmadan, yok etmeden devredebilmeyle ilişkilidir.

2.2.4.2.2. Alçakgönüllülük

Alçakgönüllülük (tevazu), bireyin kendi değerlerini ve yeteneklerini bilmesine rağmen kendini başkalarından üstün görerek onları küçümsememesi, aşırı övgülere kapılmaması ve kibirli davranışlardan kaçınmasıdır. Bu değer, bireyin diğer insanlarla arasındaki ilişkilerini olumlu yönde etkiler ve onların da saygısını kazanmasını sağlar. Aynı zamanda alçakgönüllü bireyler, hatalarını kabul etmekte ve öz eleştiri yapabilmekte daha başarılı olurlar. Bu değerın kazandırılması için bireylere öz eleştiri yapma becerisi, başkalarının görüşlerine saygı duyma, özgüven ile kibir arasındaki farkın anlaşılması gibi konularda destek verilmesi gerekmektedir (Sagiv ve Schwartz, 2000, s. 179). Saygı değerinin kazanımı beraberinde alçakgönüllülük, özgüven gibi çeşitli değer veya düşünme becerilerini de beraberinde getirmektedir.

Alçak gönüllülüğün temel öğeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Shikholeslami, 2016, s. 39; Tangney, 2000, s. 74):

- Kişinin kendi becerilerini, yeteneklerini ve başarılarını doğru şekilde değerlendirmesi (düşük özsaygı veya kendini değersizleştirme değil şeklinde olmayıp olduğu gibi ortaya koyabilmesi),
- Başka birinin hatalarını, kusurlarını, bilgi eksikliklerini ve sınırlılıklarını kabul etme yeteneği,
- Yeni fikirlere, yeni düşüncelere, karşıt bilgilere ve önerilere açık olma, yeniliklere açıklık,
- Kişinin yeteneklerini ve başarılarını bütünsellik içinde ele alması,
- Göreceli olarak daha az kendi odaklı olma, kişinin kendisinin evrenin sadece bir parçası olduğunu fark ederken kendi benliğini fazla düşünmemesi,
- Her şeyin değerini takdir ettiği gibi aynı zamanda kişilerin ve şeylerin dünyamıza/evrenimize farklı şekillerde katkıda bulunmalarına değer verme.

2.2.4.2.3. Sağlıklı Olmak

Candan ve Ergen (2014)'ün araştırmalarına göre bazı ülkelerin ortak değer listesi arasında Türkiye'nin değerleri içerisinde sağlıklı olmaya önem verme değeri yer almaktadır.

Sağlıklı olmak değeri, sadece fiziksel sağlık açısından değil, aynı zamanda zihinsel, duygusal ve sosyal sağlık açısından da önem taşır. Bu değer kapsamında bireye; sağlıklı beslenme, düzenli egzersiz yapma, hijyen kurallarına uygun davranma, zararlı alışkanlıklardan uzak durma gibi konularda bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır. Ayrıca bireyin stresle baş etme, duygusal denge sağlama, iletişim becerilerini geliştirme gibi konularda da desteklenmesi gereklidir. Sağlıklı olmak değerinin öğretilmesi, bireyin yaşam kalitesini artırırken aynı zamanda gelecekteki sağlığı için de önemli bir adım atmasına yardımcı olur.

2.2.4.2.4. *Cesur Olmak*

Cesaret, bireyin kendi düşüncesini koruyup bu hususta başkalarının hücumlarına hedef olarak kendi menfaatinin elinden gideceğini bilse bile söz ve davranışlarını değiştirmemesidir. Bu yönüyle cesaret, kişinin kendi üzerine düşen görevleri en iyi şekilde yerine getirmesi olarak da açıklanabilir (Karakaya, 2013, s. 198). Cesaret denge üzerine kurulu bir kavramdır korkaklık ve delice atılganlık arasında altın orta olarak bulunmaktadır. Bu bakımdan bireyin kendi üzerine düşen görevlerden korkak olarak kaçması veya olması gerekenden fazlasını yapması arasında duran kavramdır.

Bu değer, bireyin özgürce düşünme, fikirlerini ifade etme ve karar verme yeteneğini geliştirmesine yardımcı olur. Birey, özgüven sahibi olduğunda, kendine olan güveni sayesinde daha başarılı olma ve olası zorluklarla başa çıkma becerisi kazanır. Bu nedenle özgüvenin, bireyin hayatındaki birçok alanda başarı elde etmesi açısından önemli olduğunu gösterir (Güngör, 2010, s. 31). Cesur olmak aynı zamanda özgüven kavramı ile de ilişkilidir. Bireyin kendine olan saygısını arttırır ve olası zorluklarla karşılaştığında başa çıkabilmesine yardımcı olur.

2.2.4.2.5. *Estetik*

Cevizci (1999)'nin estetik tanımı, sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin; felsefenin güzeli ya da güzelliği konu alan, iyi çirkin, hoş, yüce, trajik gibi güzellikle yakından ilişkili olan kavramı araştıran doğan nesne ya da insan yaratıcı olan ürünlerde sergilenen güzelliklerle ilgili yargı ve yaşantılarımızda söz konusu

olan değerleri, tavırları, haz ve tatları analiz eden dalı; estetik nesnelere, estetik tecrübenin nesnelere yönelen temaşada söz konusu olan problemlerin çözümü ve kavramların analiziyle ilgili olan felsefi disiplin olarak görülmektedir.

Tunalı (1998)'ya göre insan bir nesnelere evreni içinde yaşar, bu nesnelere çeşitli ilgiler içinde bulunur. Bu ilgilerin en başında, nesnelere tanıma ve onları bilme ilgisi gelir. İnsan, nesnelere ilgisi sonucunda hoşlanma ve haz duyma durumu ortaya çıkar. Haz duyan varlık bu haz duyduğu nesnelere bir anlam yükleme çabası içerisine girer. Bu çaba sonucunda 'hoş, güzel, yüce vb.' kavramlar ortaya çıkar. Estetik değeri oluşturan yargılar da güzel, yüce, hoş gibi kavramlara etrafında şekillenir. Estetik değeri subjektif oldukları için bireylerin estetik değeri biriciktir. Bazen bazı insanlar estetik değeri konusunda keşifebilir fakat bu rastlantıdan ibarettir.

Estetik değeri çıkış noktaları Sokrates Anıları kitabından 'Güzel iyi olduğu gibi iyi de güzeldir.' cümlesinde ve Platon'un Büyük Hippias diyalogundaki 'Güzel nedir?' cümlesinde görülebilir. Ancak bu değeri alanına sınırlamalar koyanların arasında en önemli isim Kant olarak görülmektedir. Kant'ın çıkış noktasını onun şu iki değeri birbirinden ayırması teşkil eder; bunlar, hoş ve güzel değeriyledir. Kant'a göre, hoş denilen şey başkadır, güzel denilen şey başkadır. Hoş, kaynağı duyuşal olana, duyulara dayanan, kişisel eğilimlerle ilgili bir şeydir. Ama, hoş denilen alanın üzerine çıkılırsa, orada durumun tamamen değeriştiği görülür. Bu alan *güzel* kavramına ait bir alandır (Tunalı, 1998, s. 132-133). Bu sürecin başlangıç noktası süjenin objeyi algıladıktan sonra hoşla gitmesi ile başlar ve en son yargı olarak ortaya koyduğu 'güzel, güzel bulma' algısı ile biter.

Sanat gibi estetik alanına ait var olan nesnelere amacı, estetik deneyimlerle bireyi derinleştirmektir. Estetik değeri kazanımı bireylere ince bir bakış açısı kazandıracak gibi düşünce hayatını da zenginleştirecektir. Aynı zamanda bireyin kendi hayatında veya başka hayatlarda rast gelemeyeceği gerçeklikleri sanat aracılığıyla estetik bir bakış olarak deneyimlemek bireyin kişiliğini ve bakış açısını değeriştirecektir. Aynı zamanda bireyin estetik değeri zenginleştirmesi onların özel olarak kendilerine ait oluşturdukları algılarla ortaya koydukları bakış açısı toplumun estetik yargılarını da derinleştirecektir (Kagan, 2008, s. 132). Estetik değeri kazanılması özellikle bireysel anlamda kendini geliştirebilen insanların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Toplumunu oluşturan bireylerin büyük bir çoğunluğunun bu değeri ulaşması sonucunda toplumun gelişimi kaçınılmazdır.

2.2.4.3. Sosyal Değerler

Sosyal değerler bireyin içinde bulunduğu toplum ve kültür yapısına göre şekillenebilen değerlerdir. Bu değerler bireyin doğuştan getirdiği yaşantı ve davranışlar, olgunlaşma süreci ile geliştirilir. Olgunlaşma süreci, bireyin fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal ve ahlâki gelişimini kapsayan bir süreçtir. Bu süreçte birey, yaşadığı çevre ve kültürün etkisiyle çeşitli deneyimler edinir ve bunları işleyerek yeni bilgiler, beceriler ve değerler kazanır. Olgunlaşma süreci, bireyin doğuştan getirdiği özelliklerle başlar ve yaşam boyu devam eder. Öğrenme, bu sürecin bir parçasıdır ve bireyin öğrenme kabiliyeti, yaşına, cinsiyetine, yeteneğine ve deneyimlerine göre değişiklik gösterebilir. Olgunlaşma sürecinde kazanılan değerler ve davranışlar, bireyin kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlar ve onun toplumda daha uyumlu, saygın ve etkili bir birey olmasına yardımcı olur (Ergün, 2011, s. 39). Bu bakımdan sosyal değerler yalnızca toplumu etkileyen bir alan olarak ortaya çıkmaz dolaylı yoldan kökten bireyin değişimi ile başlaması gerekir. Bireyin kendi içerisinde gösterdiği değişimin sonucu olarak zorunlu bir sosyal etki ortaya çıkar. Bu değişimler yetenek, bakış açısı gibi çeşitli alanlarda dönüşümü beraberinde getirir.

2.2.4.3.1. Doğa Sevgisi

Sevgi değeri, bireyin kendisi, ailesi, arkadaşları, toplumu ve doğa gibi çevresindeki her şeyi sevmesi ve saygı göstermesini ifade eder. Bu değer, bireyin empati kurma, duyarlı olma, hoşgörülü olma, sorumluluk sahibi olma gibi özelliklerinin gelişimine katkı sağlar. Ayrıca, sevgi değeri bireyin mutlu, huzurlu ve sağlıklı bir hayat sürdürmesi için de gereklidir. Bu nedenle, sevgi değeri sosyal değerler arasında önemli bir yer tutar. İnsanın kendini, eşini, çocuklarını, anne-babasını, yaptığı işi, sahip olduklarını, arkadaşlarını, doğayı, hayvanları sevmesi önemlidir. Severek yapılan bir iş özenle ve özveriyle yapılır. Bir çocuk evde sevgi ihtiyacını giderebiliyorsa, dışarıda sevgiye ihtiyaç hissetmez. Bir öğretmenin öğrencilerini sevmesi önemlidir. Bir öğretmen öğrencilerini severse onlara gözü gibi bakar, öğrenmeleri için elinden geleni yapar, onlara yeni bir şeyler öğretmek için çabalar. Sevginin olduğu yerde kaba tavırlar ve saldırganca davranışlar ortadan kalkar (Kaya, 2020, s. 40). Bunlarla birlikte insanın doğayı ve hayvanları sevmesi de önemlidir. Doğayı ve hayvanları seven insanlar, onları korur ve geliştirmek için çaba harcar.

Doğa sevgisi ise doğaya karşı duyarlı olarak onu bir emanet bilerek doğayı korumanın bilincine varma, doğayı ve doğal varlıkları sevme, yaşamamız ve varlığımızı devam ettirebilmemiz için çevreyi güvenli, korunaklı ve sağlıklı bir yer haline getirme, bütün canlı türlerine karşı saygı, sevgi, merhamet ve sorumluluk duygusudur. Bununla birlikte doğayı korumanın ilk şartı, en küçük bireylerden başlayarak tüm insanlara doğa sevgisini aşılmasıdır. Eğer bir insan doğadaki bir canlının yok olmasından, çevresindeki bir ağacın kesilmesinden, sanayi tesislerinin etrafı kirletmesinden rahatsız oluyorsa bu tür olumsuz eylemlere yol açmayacaktır (Kolukisa, Oruç, Akbaba, Dünder, 2005, s. 128). Doğa sevgisi değerine sahip olan bireyler temel değerlerden sevgi, saygı, duyarlılık, alçakgönüllülük vb. değerleri de zorunlu olarak kazanmış olacaktır.

2.2.4.3.2. Saygılı Olmak

Türk Dil Kurumu (1998)'na göre saygı, bir kişi ya da kuruma, toplumda ya da özel hayatta gösterilen değer, hürmet, sevgi, özen ve itibar anlamlarına gelir. Saygı, kişiler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde önemli bir kavramdır ve toplumsal hayatta önemli bir yere sahiptir. Saygı insanlar arasında olumlu bağ oluşturarak ilişkileri sağlamlaştırır. Saygı değeri toplum huzuru için önemlidir (Polat & Topçubaşı, 2015, s. 393). Bu değer ikili ilişkileri düzenlediği gibi samimiyet, içtenlik, empati gibi olumlu insan ilişkilerini düzenleyen kavramları da beraberinde getirmektedir ve bu bakımdan sosyal bir boyutu bulunmaktadır.

Saygı değeri, sosyal değerler arasında önemli bir yere sahip olan bir değerdir. Bireyin diğer insanların farklılıklarına saygı duymasını, onları anlamaya çalışmasını, farklı kültürel ve sosyal gruplara mensup insanlarla uyumlu bir şekilde bir arada yaşayabilmesini ve bu farklılıkları zenginlik olarak görmesini hedefler. Saygı eğitiminde en önemli görev ailenindir. Ailenin karakteristik biçimi, aile bireylerinin davranışları ve tutumları çocuklarda neye ve nasıl saygı göstereceklerini belirlemektedir (Tunç, 2019, s. 141). Bu boyutuyla saygı değeri ikili insan ilişkilerinin yanı sıra toplumsal bir anlayış da geliştirmektedir.

Saygı değeri aynı zamanda bireyin kendine saygı duyması ve kendini olduğu gibi kabul etmesi açısından da önemlidir. Kendine saygı duyan bir birey, başkalarına saygı duymak konusunda da daha duyarlı olacaktır. Saygı değeri, toplumsal ilişkilerde ve iletişimde de

büyük önem taşır. İnsanlar arasında saygı ve hoşgörü olduğunda daha iyi anlaşılır, anlaşmazlıklar daha kolay çözülebilir ve olumlu ilişkiler kurulabilir (Güngör, 2010, s. 30). Saygı değeri yalnızca ikili ilişkilerde iletişim boyutunda olumlu bir düzenleme yapmakla kalmaz olumsuz olan iletişim unsurlarını da düzeltme yolunda bir çaba izler.

2.2.4.3.3. Dürüstlük

Sosyal değerler arasında ele alınan Dürüstlük değeri aynı zamanda tüm insanlık için kabul edilen evrensel bir değerdir. Dürüstlük, bireylerin sosyal ilişkilerinde ve toplumda güven duyulması ve dürüstlüğe dayalı bir iletişimin sağlanması için önemli bir sosyal değerdir. Dürüstlük, insanların birbirlerine karşı şeffaf ve açık olmalarını, sözlerinde ve davranışlarında doğru olmalarını gerektirir. Bu değer, evrensel bir kabul görür ve tüm kültürlerde önemli bir yere sahiptir.

Demirel (2022) araştırmasında, dürüstlük kavramı, bireylerin yer aldıkları her durum ve koşulda güvenilir ve kendileri olmalarını sağlayan evrensel temel değerler içerisinde yer almaktadır, olarak geçmektedir. Bu durum günümüzde değişen siyasi, ekonomik, psikolojik, toplumsal ve kültürel ihtiyaçlar ile çeşitli kalıp yargı, ön yargı, baskı, hırs ve huzursuzluklar nedeniyle dürüstlükten ve dürüst birey olmaktan uzaklaştığı söylenebilir.

2.2.4.3.4. Erdem Sahibi Olmak

Türk Dil Kurumu (1998)'na göre erdem, insanların ahlaki olarak yüksek niteliklere sahip olmalarını ifade eden bir kavramdır. Erdem, insanların karakterlerinde bulunan olumlu özellikleri ifade eder. Erdemli insanlar, dürüstlük, adalet, cömertlik, hoşgörü, sabır, sevgi, saygı, sorumluluk gibi değerleri hayatlarında benimseyen, bu değerleri eylemleriyle ortaya koyan, başkalarına yardımcı olan, doğru kararlar alan ve toplumun genel yararını gözeten insanlardır. Erdem, kişisel gelişim ve toplumsal düzen açısından son derece önemli bir kavramdır. Cevizci (1999)'ye göre erdem, ahlaki bakımdan her zaman ve sürekli olarak iyi olma eğilimi, iyi ve doğru eylemlerde bulunmaya yatkın olma durumudur. İnsan varlığına en zengin, en gerekli ve dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamıdır. İnsan iradesinin gerektiği takdirde büyük özverilerde bulunmak ve ciddi engelleri aşmak pahasına, ahlaki iyiliği amaçlama, iyilik uğruna hareket etme gücüdür.

Erdem, insanda olması beklenen üstün niteliklerin bütünüdür. Bir insanın erdemli olması, toplum içinde saygın ve güvenilir bir birey olmasını sağlar. Erdem sahibi olmak, doğruyu yanlıştan ayırabilme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, adalet gibi değerleri içinde barındıran bir kavramdır. Erdem sahibi olmak, sadece kişisel bir özellik değil, aynı zamanda toplumda yaşayan insanların da ihtiyacı olan bir niteliktir. Erdemli bir insan, doğru kararlar alarak kendisi ve toplum için faydalı olabilecek adımlar atar. Erdem sahibi olmak, insanların birbirlerine saygılı davranmasını sağlayarak toplumun huzur ve düzeninin korunmasına da katkı sağlar (Özbudun, 1997, s. 126-127). Aynı zamanda erdem kavramı diğer temel kavramları içerisine alan şemsiye görevi de görebilmektedir. Bu bakımdan erdem kavramı aynı anda çok çeşit değeri içerisinde barındırarak hareket etmesi itibarıyla diğer temel değerlerden farklılık göstermektedir.

Erdem sahibi olmak için, öncelikle kendimize dürüst olmamız gerekmektedir. Kendimizi tanımak, neyi doğru neyi yanlış yapabileceğimizi bilmek erdemli davranışların temelini oluşturur. Aynı zamanda başkalarına saygılı davranmak, sorumluluk almak, adaletli olmak ve dürüst davranmak da erdem sahibi olmanın gereklilikleridir. Erdem sahibi olmak, bir insanın karakterinin ve kişiliğinin gelişiminde önemli bir rol oynar. İnsanlar arasındaki ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için erdemli davranışların öğrenilmesi ve uygulanması önemlidir. Toplumda erdemli insanların artması, insanların birbirine saygı duymasını ve insan haklarının korunmasını da sağlayacaktır (Güngör, 2010, s. 31). Yalnızca bireysel boyutta gelişim sağlamakla kalmaz aynı zamanda toplumsal boyutta da bir durum ortaya koyar. Bireylerin sahip oldukları değerleri ikili ilişkilerde kullanmasının yanı sıra bireyin kendisine de bu değerle yaklaşması yine erdem değerini diğer değerlerden ayırabilen başlıca özelliklerindedir.

2.2.4.3.5. Dostluk

Dostluk, sosyal değerler arasında önemli bir yer tutan ve insanlar arasındaki ilişkileri güçlendiren bir değerdir. Dostluk, karşılıklı güven, anlayış, yardımlaşma, saygı ve sevgi temelinde şekillenir. İnsanlar, dostluğun varlığıyla kendilerini daha mutlu, güvende ve desteklenmiş hissederler. Dostluğun olmadığı bir hayat, insanı yalnızlık, hüznün ve kaygıya sürükleyebilir. Bu nedenle, dostluk değeri hayatımızda önemli bir yere sahiptir ve sağlıklı ilişkiler kurabilmek için geliştirilmesi gereken bir değerdir. Dostluk değeri, iki insan

arasındaki, karşılıklı sevgi ve saygıyı temel alan çıkarısız, herhangi bir menfaat ilişkisi olmayan ve güvene dayalı bir ilişki olduğu ve bireylerin birbirlerine zor zamanlarında destek alabileceği, güvenebileceği, dayanak olabileceği, birlikte zaman geçirebileceği yakın arkadaşlıklar olduğu söylenebilir (Cebeci Topcubaşı & Yorulmaz, 2023, s. 515). Dostluk değeri aynı zamanda, samimiyetin, saygı değerinin, sevgi değerinin, dürüstlüğün, yardımseverliğin ve benzeri birçok değerın çıktısı olarak görünebilir. Bahsi geçen değerlerle bir başka insana yaklaşan bireyler dostluk değerini bu yaklaşımının çıktısı olarak kullanabilir.

2.2.4.3.6. Adalet

Türk Dil Kurumu'na göre Adalet, hukuk kurallarına uygunluğu sağlama, hakça davranma, eşitlik ilkesine uygun olarak paylaşım ve davranışlarda adaleti gözetme anlamlarına gelir. Adalet, herkesin haklarının ve çıkarlarının korunması, hukukun üstünlüğü ve eşitlik ilkesine dayalı olarak, herkesin aynı şartlarda muamele görmesi anlamında kullanılır (Türk Dil Kurumu, 1998). Toplum tarafından yaygın olarak yanlış kullanılan, eşitlik ile aynı gibi görünebilen bu kavram yalnızca eşitlik ilkesi temelinde değil hukukun üstünlüğü ile aynı şartlar altında olabilmeyi tanımlanmaktadır.

Adalet değeri, insanların eşit ve adil bir şekilde muamele görmesini, haklarının korunmasını ve hukukun üstünlüğünü savunan evrensel bir değerdir. Bu değer, bireylerin toplum içindeki ilişkilerinde adaleti ve dürüstlüğü benimsemeleri, başkalarının haklarına saygı duymaları ve adaletli davranmaları için önemlidir. Adalet değeri, toplumsal düzenin korunması, insan haklarının güvence altına alınması ve toplumda barışın sağlanması için de önemlidir (Özbudun, 1997, s. 126-127). Adalet değerinin insani ilişkilerden soyutlanarak barışı sağlama gibi evrensel bir yönü de vardır.

2.2.4.4. Milli Değerler

Bu değerler, bir toplumun kendisini ifade etme biçimleri, gelenekleri, inançları, normları ve düşüncelerini yansıtır. Milli değerler, bir toplumun kimliğiyle doğrudan ilişkilidir ve toplumun özgün karakterinin korunmasında önemli bir rol oynar. Bu nedenle milli

değerler, bir toplumun kültürel mirası olarak da görülebilir (Gelişli, 2013, s. 84). Bu vesileyle milli değerler, toplumun kültürel, tarihi ve sosyal yapısının bir yansımasıdır.

Bir toplumu bir arada tutan en önemli unsurlardan biri, o toplumun üyelerinin ortak paydada bulunduğu değerlerdir. Bu değerler, toplumun kimliğini belirler ve üyelerinin birbirlerine bağlılık duygusunu artırır. Bir milletin ortak değerlere bağlılığı, o milletin gücünü ve dayanıklılığını artırırken, aynı zamanda farklı kültürlerle karşılaştığında kendine özgü kimliğini koruyabilmesine de yardımcı olur. Bu nedenle, milli değerlerin korunması ve öğretilmesi, bir milletin varlığı ve birliği için son derece önemlidir (Yücel, 1993, s. 136). MEB, kazanımları arasında öğrencilerin milli tarihini bilen bilinçli bireylerin yetiştirilmesi hususuna vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan özellikle değer işlenişleri arasında milli değerlerin işlenişine ortaöğretim programları yer vermektedir.

2.2.4.4.1. Milli-Manevi-Kültürel Değerler

Manevi değerler bir milletin kendisini temsil edecek somut işaretleridir ve milletin birliğini ve bütünlüğünü sağlama, ortak geçmiş ve kültür mirasına saygıyı temsil etme gibi önemli işlevlere sahiptirler. Ancak bu simgelerin önemi ve değeri milletlere göre farklılık gösterebilir. Örneğin, bazı ülkelerde bayrak ve milli marş önemli simgelerdir, ancak bazı ülkeler için daha az önemli olabilir. Bu farklılıklar, milletlerin kültürel, tarihi ve siyasi bağamlarına göre değişebilir (Özbudun, 1997, s. 126-127). İnsanların vatanlarına ve milletlerine bağlılıklarının birer sembolü olarak kabul edilebilecek olan bu değerler her ülke insanı için farklılık gösterecektir. Her ne kadar bu değerler birer sembol olsa bile o ülkelerde yaşayan insanlar için ortak noktalardır.

Semboller, bir grubun veya topluluğun ortak anlamını ve kimliğini ifade eder. Bu semboller, insanların birbirleriyle bağlantı kurmalarına, birbirlerine benzerlik duyguları beslemelerine ve birlikte hareket etmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda semboller, bu grupların üyelerinin kendilerini ayrı bir topluluk olarak tanımlamalarına ve diğer gruplardan ayrılmalarına yardımcı olur. Semboller, bir grubun değerlerini, geleneklerini ve tarihini ifade etmenin yanı sıra, grubun toplumsal ve siyasi gücünü gösterme amacını da taşıyabilir. Her bir kültürün de kendine has kendine özgü maddi ve manevi değerleri vardır. Bu değerler toplumca uzun yıllar sonucunda oluşmuş en iyiyi, en doğruyu, en faydalı ve en yararlı kabul edilen şeylerdir. Bunlar ise insanların bireysel istekleri ya da

beğenileri sonucu oluşmamıştır. Kültürel değerler, toplumun tüm üyeleri için olması istenilen, toplumda geçerliliği olan toplumca benimsenen vurgulardır (Ersoy, 2019; s. 35). Her ne kadar bu değerler zamanla değişiklik gösterse de toplumun içerisinde varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Yazarlar, milli kimlik oluşturulmasında önemli bir rol oynarlar. Çünkü yazarlar, edebi eserleri ile milli kültürün ve kimliğin oluşumunda etkili olurlar. Eserleri, dilin ve kültürün korunmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur. Yazarların, milli tarih, milli kahramanlar ve milli değerler hakkında yazdıkları kitaplar, halkın bu değerlere daha fazla sahip çıkmasını sağlar. Ayrıca yazarlar, milli kimliği oluşturan unsurların tanıtılması ve dünya kültürü ile diyalog kurulması konularında da önemli bir görev üstlenirler (Türkdoğan, 2005, s. 303). Aynı zamanda yazarların eserleri evrensel olarak görüş paylaşmakta ve kendi görüşlerini ve dolayısıyla milletini dünyaya tanıtmaktadırlar.

Dil yazarların kullandığı en önemli unsur olması bakımından önemli olduğu gibi bir milletin kimliğinin oluşmasında ve sürdürülmesinde de büyük önem taşır. Dil, milletin tarihi, kültürü, gelenekleri, inançları, düşünceleri gibi unsurlarının ifade edilmesinde kullanılır. Dil, bir milletin dünya üzerindeki varlığını da gösterir ve diğer milletlerle iletişim kurmasına olanak sağlar.

Bir milletin diline sahip çıkması ve dilin korunması, o milletin kimliğinin korunmasına da katkı sağlar. Dil, zamanla değişebilir ve gelişebilir ancak dilin temel özellikleri ve öğeleri korunarak gelecek kuşaklara aktarılması önemlidir. Bu nedenle, dilin eğitim yoluyla öğretilmesi ve kullanılması, milli kimliğin sürdürülmesinde büyük bir rol oynar (Ergin, 2000, s. 3). Arslanoğlu (2005)'e göre belli başlı Türk kültür değerleri şöyle sıralanabilir: dil, tarih, ahlak, hukuk, sanat, bilim, felsefe, örf, adet, gelenek, yemek yeme şekilleri, düğün şekilleri, cenaze gömme ve benzeri şeylerdir.

2.2.4.4.2. Din

Din değeri milli değerlerin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Din, bir toplumun inanç, ibadet, ahlak ve davranış kurallarının belirlenmesinde etkili olan bir değerdir. Din değeri, toplumun ortak inançları, değerleri ve ritüelleri üzerinde birleştirici bir etki yaratarak, toplumsal düzenin korunmasına ve toplumun bütünlüğünün sağlanmasına yardımcı olur. Ayrıca, din değeri, bir toplumun kültürel mirasının bir parçasıdır ve

toplumun tarihindeki önemli olayları, kişileri ve kavramları da içerir. Bu nedenle, din değeri milli kimliğin oluşumunda ve aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Din, toplumsal ve ekonomik yapıların yönlendirilmesinde etik değerler sistemi olarak önemli bir rol oynayabilir. Özellikle din, birçok toplumda milli kimliğin yapılaşmasında da önemli bir rol oynamıştır. Din, toplumsal hayatta önemli bir rol oynar ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, davranışlarını, ahlaki değerlerini ve inançlarını belirler. Birçok toplumda bir araya gelmenin, dayanışmanın, kardeşliğin, yardımlaşmanın ve toplumsal düzenin korunmasının bir yolu olarak görülmektedir. Din ayrıca, toplumsal ve ekonomik kurumların yönetilmesinde de bir etik değerler sistemi olarak kullanılabilir. İslam gibi dinlerde, adil bir toplumun oluşturulması, fakirlerin korunması ve toplumun genel refahı için çaba harcanması vurgulanmaktadır. Bu nedenle, dinin toplumsal ve ekonomik düzenin şekillenmesinde bir araç olarak kullanılması, milli kimliğin oluşumunda önemli bir faktördür (Türkdoğan, 2005, s. 303). Dini inançlar bireylerin kendi kimliklerini oluştururken bir yandan da inanç faktörü aracılığıyla değerlerine şekil vermekte, sınırlar koymakta veya sınırları kaldırmaktadır. Bu vasıta ile diğer değerlerin yorumlanmasında, milletlerin ve bireylerin inancı açısından önemli bir faktördür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yönteminde; var olan ve araştırmacının ulaşabildiği basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri sistematik olarak incelemektedir ve değerlendirmek için araştırmaya dahil edilmektedir (Kıral, 2020, s. 174). Doküman analizinde, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi barındıran yazılı materyallerin analizini yapılıır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 244). Çepni (2010) çalışmasında doküman analizi yöntemini, araştırmacı araştırma konusunun amacına uygun olan kaynakları bulur ve bu kaynaklardan aldığı notlarla değerlendirme yapabilir olarak belirtmiştir.

Araştırmada; Cumhuriyet tarihi ortaöğretim mantık ders kitapları içerisinde her öğretim programına tabi bir mantık ders kitabı incelenmeye dahil edilmiştir. Araştırmaya 1924-1935-1957-1976-1986-1993-2009 ortaöğretim programlarında kullanılan birer mantık ders kitabına yer verilmiştir. Bu ders kitaplarının incelenme sürecinde 1924-1935-1957-1976-1986-1993-2009 ortaöğretim programlarındaki mantık ders kitaplarında değerlere nasıl yer verildiği, ne kadar yer verildiği, değerlerin verilmiş biçimleri vb. durumlar incelenmeye çalışılmıştır.

3.2. İncelenen Dokümanlar

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla incelenen mantık ders kitapları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- 1- Kitabın adı: Suri ve Tatbiki Mantık, Yazarı: Hasan Ali Yücel, Basım yılı:1929, Sayfa sayısı: 271
- 2- Kitabın adı: Mantık, Yazarı: Hatemi Senih Sarp, Basım yılı: 1942, Sayfa sayısı: 64
- 3- Kitabın adı: Mantık, Yazarı: Nurettin Topçu, Basım yılı: 1955, Sayfa sayısı: 79
- 4- Kitabın Adı: Modern Mantık, Yazarı: Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg, Basım yılı: 1984, Sayfa sayısı: 312
- 5- Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon, Basım yılı: 1986, Sayfa sayısı: 160
- 6- Kitabın adı: Lise Mantık, Yazarı: Suna Atabek ve Semra Gençoğlu, Basım yılı: 1998, Sayfa Sayısı: 112,
- 7- Kitabın adı: Mantık, Yazarı: A.Kadir Çüçen, Basım yılı: 2009, Sayfa sayısı: 295,

3.3. Veri Toplama Süreci

Bu araştırmanın veri toplama sürecinde öncelikle Cumhuriyet döneminde ortaöğretim programlarının değişim yılları üzerinde durulmuştur. Ortaöğretim programlarının değişmesi sebebiyle ders kitaplarının içeriklerinde değişiklikler gözleniş, ders kitaplarının barındırdığı bilgilerin veriliş biçimlerinde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Değişen ve yenilenen ortaöğretim programlarının mantık ders kitabı üzerinde etkileri olduğu gibi mantık ders kitaplarının değişmesi ve yenilenmesi ile ders kitabı içerisinde değerlere yönelik değerişimlerde olmuştur. Bu sebeple 1924-1938-1955-1976-1986-1993-2009 ortaöğretim programlarındaki değerşikliklere göre mantık ders kitabında yer alan değerlerde ne gibi değerşiklikler olduğuna bakılmıştır. Bu amaçla ortaöğretim programlarının değerişimine göre yenilenen mantık kitapları incelenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada veriler analiz edilirken mantık ders kitaplarından elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden olan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde elde

edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlanır. Bunun yanında araştırmadan elde edilen bulguları yansıtmak için sık sık alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239). Bu amaçla analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar, kitabın içeriğindeki değerlerin yer alma durumlarını, frekans sayılarını, değerlerin ünite düzeyinde kaç adet yer aldığı tablolar halinde sunulmaya çalışılmıştır. Buna göre değerlerin kitaplarda yer alan ifadeleri sayfa numaraları ile değerlerin yer aldığı cümleler ve değerlere vurgu yapan görseller ile birlikte verilerek bulgular kısmı oluşturulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Ortaöğretim mantık ders kitabında değerlere ne düzeyde yer verildiğinin belirlenmesi açısından incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen bulgular; ders kitabının tanıtımı, kitabın ele alındığı öğretim programının yapısı, kitapta yer alan değere vurgu yapan ifade sayıları, ifadenin geçtiği sayfa numaraları, değer in geçtiği ifade ve cümleler ve değere vurgu yapan görseller ile birlikte sunulmuştur. Araştırmada incelenen ders kitabının künye bilgileri incelenen dokümanlarda verilmiştir.

Tablo 4

Hasan Ali Yücel'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	x(s.21), x(s.257)	2
Alçakgönüllülük	x(s.73)	1
Sağlıklı Olmak	x(s.24), x(s.64), x(s.121), x(s.132)	7
Cesur Olmak	x(s.197)	1
Estetik	x(s.61), x(s.62), x(s.63)	6
Doğa Sevgisi	x(s.3), x(s.15), x(s.18), x(s.19), x(s.20), x(s.21), x(s.22), x(s.24), x(s.30), x(s.31), x(s.32), x(s.47), x(s.64), x(s.122), x(s.129), x(s.163), x(s.164), x(s.166), x(s.168), x(s.170), x(s.173), x(s.185), x(s.186), x(s.219), x(s.223), x(s.251), x(s.255)	78
Dürüstlük	x(s.215)	2
Erdem Sahibi Olmak	x(s.21), x(s.61), x(s.65), x(s.228), x(s.235), x(s.244)	6
Adalet	x(s.15), x(s.73), x(s.74)	3
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.21), x(s.90), x(s.130), x(s.211), x(s.212), x(s.219), x(s.224), x(s.258)	14
Din	x(s.15), x(s.46), x(s.47), x(s.48), x(s.51), x(s.62), x(s.63), x(s.119), x(s.208), x(s.211), x(s.228), x(s.239), x(s.259)	30
Toplam		150

Tablo 5

Hasan Ali Yücel'e Ait Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitap Adı: Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabı, Hasan Ali Yücel, 1929, s. 271			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	'Çalışkan' ifadesi	1,33	2
	'Tembellik' ifadesi		
Alçakgönüllülük	'Tevazü' ifadesi	0,67	1
Sağlıklı Olmak	'Doktor' ifadesi	4,67	7
	'Hıfzısıhha' ifadesi		
	'Sağır' ifadesi		
	'Kör' ifadesi		
	'Hastalık' ifadesi		
	'Sağlamlar' ifadesi		
	'Hastalar' ifadesi		
Cesur Olmak	'Korku' ifadesi	0,67	1
Estetik	'Edebi ilimler' ifadesi	4	6
	'Şiir' ifadesi (2)		
	'Musiki' ifadesi		
	'Hat' ifadesi		
	'Edebiyat' ifadesi		
Doğa Sevgisi	'Hayvan' ifadesi (9)	52	78
	Hayvan isimleri (56)		
	Bitki isimleri (12)		
	'Yağmur' ifadesi		
Dürüstlük	'Yalan' ifadesi	1,33	2
	'Yalan söylemek' ifadesi		
Erdem Sahibi Olmak	'Ahlaksız' ifadesi	4	6
	'Ahlak' ifadesi (3)		
	'Ahlaki' ifadesi (2)		
Adalet	'Adalet' ifadesi (3)	2	3

Milli-Manevi- Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (6)	9,33	14
	‘Türk milleti’ ifadesi		
	‘İstanbul’ ifadesi (2)		
	‘Adana’ ifadesi		
	‘Türkler’ ifadesi (2)		
	‘Malazgirt’ ifadesi		
	‘Türkçe’ ifadesi		
Din	‘Allah’ ifadesi (8)	20	30
	‘Dini zihniyet’ ifadesi		
	‘Din’ ifadesi (5)		
	‘İlah’ ifadesi (3)		
	‘Müslümanlık’ ifadesi		
	‘Fıkıh’ ifadesi		
	‘Usulü fıkıh’ ifadesi		
	‘Hadis’ ifadesi		
	‘Tefsir’ ifadesi		
	‘İlahiyat’ ifadesi		
	‘İslam uleması’ ifadesi		
	‘İslam alemi’ ifadesi		
	‘İslam’ ifadesi		
	‘Davut ve Süleyman’ın saltanatı’ ifadesi		
‘Dini’ ifadesi (2)			
	‘Müslüman alemi’ ifadesi		
Toplam		100	150

Aşağıda yer alan cümleler mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘Yalancılık ahlaksızlıktır, ahlaksızlık muzırdır.
Yalancılık muzırdır.’ (s.6) (Erdem Sahibi Olmak, Dürüstlük)
- ‘Bu çiçek kırmızıdır.’ (s.6) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ağaç canlıdır.’ (s.22) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ben kedi değilim.’ (s.22) (Doğa Sevgisi)
- ‘Her aslan et yer.

Bazı aslan et yer.’ (s.23) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir hayvan ölmez değildir.’ (s.23) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir kuş dört ayaklı değildir.

Bazı kuşlar dört ayaklı değildir.’ (s.23) (Doğa Sevgisi)

- ‘Her insan şairdir.

Hiçbir insan şair değildir.’ (s.28) (Estetik)

- ‘Bazı uçan hayvanlar memelidir.

Bazı uçan hayvanlar memeli değildir.’ (s.28) (Doğa Sevgisi)

- ‘Kedi bir hayvandır.

Mademki köpek de bir hayvandır.

Şu halde kedi köpektir.’ (s.29) (Doğa Sevgisi)

- ‘Ağaç hayvan değildir.’ (s.29) (Doğa Sevgisi)

- ‘Bazı insanlar yalancıdır.

Bazı insanlar sabırlıdır.

Bazı insanlar yalancı ve sabırlıdır.’ (s.30) (Dürüstlük, Erdem Sahibi Olmak)

- ‘Fuzuli şairdir, Nevai şairdir,

Fuzuli ve Nevai şair idiler.’ (s.30) (Estetik)

- ‘Her memeli hayvan doğurur.

Balina da memeli hayvandır.

Şu halde; balina da doğurur.’ (2) (s.30, s.31) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir kuş doğurmaz.

Leylek bir kuştur.

O halde leylek doğurmaz.’ (s.31-32) (Doğa Sevgisi)

- ‘Siz geçen derste ya vardınız ya yoktunuz.

Eğer var idiseniz derse dikkat etmemişsiniz: yok iseniz dersi terk etmişsiniz demektir.

Her iki halde de vazifenizi ihmal etmiş bulunuyorsunuz.’ (s.33) (Sorumluluk Sahibi Olmak)

- ‘Her deve dört ayaklıdır.’ (s.39-40) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir kedi ot yemez.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir yunus balığı karada yaşamaz.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)

- ‘Hiçbir at iki ayaklı değildir.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)

- ‘Her türlü sanat ve ilmin müşterek annesi tecrübedir.’ (s.44) (Estetik)
- ‘Din, bütün içtimai hadiselerin ilkidir. Menşede her şey dindir.’ (s.46) (Din)
- ‘Eski doktorlar, sihirbazlardan ibaret değil midirler?’ (s.48) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Hayatiyat, hıfzısihha ve usulü tedavi sayesinde hastalıklardan korunmak; hastalığa tutulduğumuz takdirde ondan kolaylıkla kurtulmak imkanını elde ediyoruz.’ (s.50) (Sağlıklı olmak)
- ‘Bir de hakiki ilim adamları mütevazı ve müsamahalı olmalıdır.’ (s.51) (Alçakgönüllülük)
- ‘Kılı kırk yaran orta zaman zihniyeti...’ (s.62) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Felsefi İlmiye’ adlı metin. Salih Zeki (s.81) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Leonardo Da Vinci’ adlı metin. Orhan Sadedtin (s.112) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Mesela Doktor Bomon, sol böğründe yaralı bir genç Kanadalıyı hizmetine almıştı. Gencin midesinden aldığı yaradan hasıl olmuş bir fetva vardı.’ (s.120) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Her çocuk kuyruklu kurbağa yavrusunu, salyangozu, ağaç çileğini, kestaneyi, meşe palamutunu, çam kozalağını, üstüne çıkabileceği ağaçları, içinde yıkanmak hakkı olan dereleri, üzerine tırmanacağı kayaları görüp tetkik edebilmelidir. Bütün bunları yapamayan yavrucak, kendisine verilecek terbiyenin en iyi bir kısmından mahrum edilmiş demektir.’ (s.151) (Doğa Sevgisi)
- ‘Çiçek aşısı, on sekizinci yüzyıl sırasında İngiliz tabibi (Jenner) tarafından keşfedilmiştir.’ (s.158) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Zürafaların boyunlarının uzaması gıdalarının yüksekte bulunmasından; kaz ve ördek gibi hayvanların pençelerinin vaziyeti de, iktiza ettiği zaman suda yüzmek zaruretinden tahassul etmiştir.’ (s.183-184) (Doğa Sevgisi)
- ‘Türk fikir alemine ise Ribat’ı tanıtan Müderris Şekip B. Olmuştur.’ (s.199) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Büyük sanatkarların eserleri ruhiyat tetkikatı için alaka verici bir mevzu teşkil eder mi?’ (s.206) (Estetik)
- ‘İçtimaiye’ adlı metin. Mehmet İzzet (s.228) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

- ‘Şimdiye kadar tetkik edilmiş vesaik ile Anadolu Türklerinin tam ve mükemmel bir tarihi yapılabilir mi; bu büyük terkibi yapabilmek için müverrihlerimizin mesaisi ne tarzda olmalıdır?’ (s.232) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Selçuki Devrine ait, mesela Kılınç Arslan namına basılmış bir sikke bulsanız, tarih itibari ile ne gibi istifadeler temin ederdiniz?’ (s.232) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Asarı atika müzemiz, niçin dünyanın en mühim müzelerinden biridir ve burada en çok hangi tarihi zamanlara ait eserler vardır; bunların tasnifinde ne gibi ilmi usullere riayet etmelidir ve edilmiştir?’ (s.232) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Türklerin dini hayatını tetkik etmek için hangi eserlere müracaat edebilirsiniz?’ (s.232) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Din)
- ‘İstiklal mücadelemizin tarihini yazmak için nasıl bir usul takip etmelidir.’ (s.232) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bu takdirde görürüz ki her birimizin evimiz, ailemiz vardır; Türküz ve Türkiye vatandaşıyız, kimimiz zabıt, kimimiz muallim, kimimiz hekim, kimimiz ameleiyiz; bazımız dindar, bir kısmımız buna lakaydiz; Yeşilhilal, Himayietfal, Türkocağı gibi cemiyetlerde azalığımız vardır.’ (s.233) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Din)
- ‘İçtimaiyat’ adlı metin. M. Baunafous, Necmettin Sadık (2) (s.245, s.247) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Durkheim mektebine mensup bir içtimaiyat alimi olan Ziya Gökalp’in eserleri, fikri hayatımızda ve milli vicdanın teşekkülünde niçin bu kadar müessir olmuştur?’ (s.250) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Çocuklar büyüklerine hürmet etmelidir.’ (s.253) (Saygılı Olmak)
- ‘Her hayvan müteharriktir; şu halde her müteharrik hayvandır.’ (s.259) (Doğa Sevgisi)
- ‘Her insan yalancıdır. Hiçbir insan yalancı değildir.’ (s.259) (Dürüstlük)
- ‘Mesela bir ecnebi seyyah ilk defa memleketimize gelse ve tesadüfen bindiği kayıkçı da kendisine yalan söylemiş olsa, hakikatte daima yalan söylemeyen bu adamın şu vaziyetine istinatla “Bütün Türkler yalancıdır.” Neticesini çıkarması, arizi vukuattan daima ahvale istidlaldır; bu mugalatadan başka bir şey olamaz.’ (s.260) (Dürüstlük)

Tablo 6

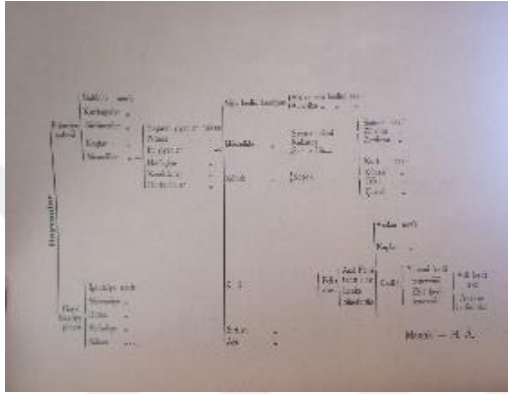
Hasan Ali Yücel'e Ait Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabına Dair Değer Görselleri

Kitap Adı: Suri ve Tatbiki Mantık Ders Kitabı, Hasan Ali Yücel, 1929, s. 271

Değerler Değerlere Vurgu Yapan Görseller Sayfa Numarası

Doğa
Sevgisi

165

Toplam

1

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler ve değerlere vurgu yapan görseller incelendiğinde sırasıyla; *doğa sevgisi* değerine 98, *din* değerine 33, *milli-manevi-kültürel değerlere* 27, *sağlıklı olmak* değerine 11, *estetik* değerine 10, *erdem sahibi olmak* değerine 8, *dürüstlük* değerine 6, *alçakgönüllülük* ve *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 2'şer; *cesur olmak*, *sorumluluk sahibi olmak* ve *saygılı olmak* değerine 1 defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde 'Methal' ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 1 defa; 'Mantık' ünitesinde *dürüstlük* değerine 1 defa; 'Suri Mantık' ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 41 defa, *erdem sahibi olmak* değerine 2 defa, *estetik* değerine 2 defa; *din*, *adalet*, *çalışkan olmak ve başarılı olmak*, *milli-manevi-kültürel değerler*, *sağlıklı olmak*, *dürüstlük*, *sorumluluk sahibi olmak* değerlerine 1'er defa yer verilmiştir. 'Metodoloji' ünitesinde *din* değerine 21 defa, *estetik* değerine 7 defa, *sağlıklı olmak* ve *erdem sahibi olmak* değerine 3'er defa; *doğa sevgisi*, *alçakgönüllülük* ve *adalet* değerlerine 2'şer defa, *milli-manevi-*

kültürel değerlere 1 defa değinilmiştir. ‘Riyaziyatta Usul’ ünitesinde *milli-manevi kültürel değerlere* 5 defa; ‘Fiziki Bilimlerde Usul’ ünitesinde *sağlıklı olmak* değerine 6 defa, *din* değerine 3 defa, *doğa sevgisi* değerine 2 defa yer verilmiştir. ‘Hayati Bilimlerde Usul’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 32 defa, *sağlıklı olmak* değerine 1 defa; ‘Prensip ve Nazariyeler’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 5 defa; ‘Ruhiyatta Usul’ ünitesinde *cesur olmak, milli-manevi-kültürel değerler, estetik değerlerine* 1’er defa; ‘Tarihte Usul’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 15 defa, *doğa sevgisi* değerine 7 defa, *din* değerine 3 defa, *dürüstlük* değerine 2 defa, *erdem sahibi olmak* değerine 1 defa değinilmiştir. ‘İçtimaiyatta Usul’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 3 defa, *erdem sahibi olmak* değerine 2 defa, *din* değerine 1 defa değinilmiştir. ‘Hakikat ve Hata’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 8 defa, *dürüstlük* değerine 2 defa; *saygılı olmak, milli-manevi-kültürel değerler, çalışkan olmak ve başarılı olmak ve din* değerlerine 1’er defa yer verildiği görülmektedir.

Doğa sevgisi değeri diğer değerlere oranla en çok işlenen değer olması, öğrencilere en çok kazandırılması gereken değer olarak gözlemlenebilir. Aynı zamanda dönemin koşulları itibarıyla henüz laikliğin anayasaya girmeyişinden kaynaklı din değerinin doğrudan İslami ifadelerle bahsedışı ve yine büyük bir çoğunluk olarak bahsi geçen ders kitabında da bulunması göze çarpmaktadır. Bu bakımdan hem din değerinin hem doğa sevgisi değerinin kazanımı diğer değerlere oranla o dönemin koşullarına göre daha çok önem ifade etmiştir. Bireysel olarak gerçekleşecek olan estetik sahibi olmak, dürüst olmak ve cesur olmak gibi bazı değerlerin daha işlenilişi ve daha çok toplumsal olan veya toplumsal olarak daha çok gerçekleşen değerler olan milli-manevi-kültürel değerler, din değerleri gibi değerlerin oransal olarak daha çok işlenişi toplumsallaşmanın daha çok ön plana çıkarılmış olması sonucuna ulaştırabilir.

Tablo 7

Hatemi Senih Sarp'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Hatemi Senih Sarp, 1942, s. 64		
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Sorumluluk Sahibi Olmak	x(s.10)	1
Sağlıklı Olmak	x(s.13), x(s.43), x(s.45), x(s.55)	6
Estetik	x(s.24), x(s.25)	4
Doğa Sevgisi	x(s.15), x(s.19), x(s.24), x(s.29), x(s.31), x(s.32), x(s.38), x(s.40), x(s.44), x(s.45), x(s.46), x(s.51), x(s.54)	42
Dürüstlük	x(s.24)	1
Dostluk	x(s.17)	1
Adalet	x(s.61)	2
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.15), x(s.16)	2
Din	x(s.13), x(s.25), x(s.59), x(s.60), x(s.61)	12
Toplam		71

Tablo 8

Hatemi Senih Sarp'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Hatemi Senih Sarp, 1942, s. 64			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Sorumluluk Sahibi Olmak	'Ödev' ifadesi	1,41	1
Sağlıklı Olmak	'Hastalık' ifadesi (3)	8,45	6
	'İyileştirmek' ifadesi		
	'Bağışıklık' ifadesi		
	'Serum' ifadesi		
Estetik	'Sanat' ifadesi	5,63	4
	'Sanatçı' ifadesi		
	'Şiir' ifadesi (2)		
Doğa Sevgisi	'Hayvan' ifadesi (15)	59,15	42
	Hayvan isimleri (14)		
	'Bitki' ifadesi (7)		
	Bitki isimleri (2)		
	'Yağmur' ifadesi (4)		
Dürüstlük	'Aldanmak' ifadesi	1,41	1
Dostluk	'Arkadaşım' ifadesi	1,41	1
Adalet	'Hukuk' ifadesi (2)	2,82	2
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	'Ankara' ifadesi	2,82	2
	'Çatalca' ifadesi		
Din	'İlahi (Tanrısal)' ifadesi (2)	16,90	12
	'Dinsel Kuvvetler' ifadesi (2)		
	'Müslümanlık' ifadesi		
	'Hristiyanlık' ifadesi		
	'Din' ifadesi (3)		
	'İnanç' ifadesi		
	'Tanrı' ifadesi		
	'İnançlı' ifadesi		

Aşağıda yer alan cümleler mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘Hastalıklara çare aramak zorunluluğu fizyoloji ve biyoloji ile uğraşmayı icap etmiştir.’ (s.12) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Siz kanunu ya biliyorsunuz ya da bilmiyorsunuz; biliyorsanız onu bilerek dinlememişsinizdir. Bilmiyorsanız kanunu bilmemek özür sayılmaz; iki halde de kabahatlisiniz.’ (s.19) (Adalet)
- ‘İnsanın ödevleri vardır.
Her ödev bir hak karşılığıdır.
Öyleyse insanların hakları vardır.’ (s.20) (Sorumluluk Sahibi Olmak)
- ‘Her yaprak sararır.’ (s.20) (Doğa Sevgisi)
- ‘Çalışkanlık yorulmaktır.’ (s.20) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *doğa sevgisi* değerine 43, *din* değerine 12, *sağlıklı olmak* değerine 7, *estetik* değerine 4, *milli-manevi-kültürel değerlere*, *adalet ve sorumluluk sahibi olmak* değerlerine 2’şer; *dürüstlük*, *dostluk* ve *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerlerine 1’er defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘İnsan Bilgisi’ ünitesinde *din* değerine 5 defa, *sorumluluk sahibi olmak* değerine 1 defa; ‘Mantık ve Konusu’ ünitesinde *sağlıklı olmak* değerine 1 defa; ‘Suri Mantık’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 12 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 2 defa; *dostluk*, *sorumluluk sahibi olmak*, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* ve *adalet* değerlerine 1’er defa yer verilmiştir. ‘Bilim’ ünitesinde *estetik* değerine 4 defa, *din* değerine 3 defa, *dürüstlük* ve *doğa sevgisi* değerlerine 1’er defa; ‘Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 1 defa; ‘Matematik Bilimlerde Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 4 defa; ‘Fizio-Şimik Bilimlerde Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 6 defa; ‘Biyolojik Bilimlerde Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 16 defa, *sağlıklı olmak* değerine 4 defa; ‘Canlılar Hakkındaki Kuramlar’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 2 defa; ‘Ruh Bilimde Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* ve *sağlıklı olmak* değerlerine 2’er defa; ‘Toplum Bilimde Metot’ ünitesinde *din* değerine 4 defa, *adalet* değerine 2 defa değinildiği görülmektedir.

Doğa sevgisi ve din değerinin diğer değerlere oranla çoğunlukta olması önceki dönem Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabının sonucuyla benzer özellikler taşımaktadır. Önceki dönem mantık ders kitabından farklı olarak estetik veya sağlıklı olmak gibi bireysel gerçekleşen değerlerin daha fazla işlendiği göze çarpmaktadır. Bu da aynı zamanda hem toplumsal hem de bireysel değerlerin işlenişinin bireylerin o değeri gerçekleştirebilmesi veya kazanımı sağlayabilmesi açısından daha çok önem kazandığını göstermektedir. Cümle bazında değil daha çok ifade bazında bahsi geçen kazanımların henüz anlam bağlamından zenginleşmiş olmaya başlamaması da değerlerin ifade olarak geçişinin bir sonucu olarak görülebilir. Bir ders materyali olan kitapların henüz daha çok bilgi içerikli ve ezbere dayalı olarak hazırlandığı cümle veya görselle zenginleştirilerek somutlaştırılmaması ile kendini göstermiştir.

Tablo 9

Nurettin Topçu'ya Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Nurettin Topçu, 1955, s. 79

Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	x(s.8), x(s.24), x(s.46)	3
Sağlıklı Olmak	x(s.9), x(s.52)	4
Adalet	x(s.53), x(s.70), x(s.74)	3
Erdem Sahibi Olmak	x(s.3), x(s.47), x(s.53), x(s.68), x(s.74)	5
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.4), x(s.6), x(s.10), x(s.73) x(s.7), x(s.10)	9
Din	x(s.4), x(s.6), x(s.21), x(s.68), x(s.74)	10
Doğa Sevgisi	x(s.4), x(s.6), x(s.8), x(s.9), x(s.13), x(s.16), x(s.17), x(s.18), x(s.19), x(s.20), x(s.24), x(s.54), x(s.55), x(s.63), x(s.65), x(s.66)	44
Toplam		78

Tablo 10

Nurettin Topçu'ya Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Nurettin Topçu, 1955, Sayfa Sayısı: 79				
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f	
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	'Akıllı' ifadesi	3,85	3	
	'Akıllılık' ifadesi			
	'Araştırma' ifadesi			
Sağlıklı Olmak	'Zehirli İlaçlar' ifadesi (2)	5,12	4	
	'Hastalık' ifadesi			
	'İyileşme' ifadesi			
Adalet	'Tarafsız' ifadesi	3,85	3	
	'Tarafsızlık' ifadesi			
	'Hukuk' ifadesi			
Erdem Olmak	'Ahlak' ifadesi (3)	6,41	5	
	'Ahlaki' ifadesi			
	'Sabır' ifadesi			
Milli-Manevi- Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (6)	11,54	9	
	'İstanbul' ifadesi (2)			
	'Sakarya' ifadesi			
Din	'İslam alemi' ifadesi	12,82	10	
	'İslam filozofları' ifadesi			
	'İslam dini' ifadesi			
	'Allah' ifadesi			
	'İmam' ifadesi			
	'Din' ifadesi (2)			
	'İslam devleti' ifadesi			
	'Müslümanlar' ifadesi			
	'İslam cemiyeti' ifadesi			
Doğa Sevgisi	'Bitki' ifadesi (1)	56,41	44	
	Bitki isimleri (10)			

	‘Hayvan’ ifadesi (9)	
	‘Hayvan isimleri (21)	
	‘Irmak’ ifadesi (2)	
	‘Gökkuşuğu’ ifadesi	
Toplam		100 78

Aşağıda yer alan cümleler mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘Ahlakın vicdani iyiliğe ulaştırıcı kaideleridir.’ (s.3) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Bazı insanlar şairdir.
Bütün insanlar şairdir.’ (s.15) (Estetik)
- ‘Bütün insanlar merhametlidir.
Bazı insanlar merhametlidir.
Hiçbir insan merhametli değildir.
Bazı insanlar merhametli değildir.’ (s.16) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Fuzuli şairdir. Hamit şairdir.’ (s.18) (Estetik, Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bütün talebeler çalışandır.
Ahmet çalışandı.’ (s.19) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bütün çalışkan talebeler sınıfta muvaffak olurlar.
Ahmet çalışkan talebedir.
Ahmet sınıfta muvaffak olur.’ (s.20) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Büyük adamlar zamanlarında halk tarafından anlaşılmazlar.’ (s.20) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Hayati fonksiyonlar çevre, iklim, beslenme ve yaşama şartlarını ihtiva etmektedir.’ (s.63) (Sağlıklı Olmak)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *doğa sevgisi* değerine 44, *din* değerine 10, *milli-manevi-kültürel değerlere* 10, *erdem sahibi olmak* değerine 8, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 6, *sağlıklı olmak* değerine 5, *adalet* değerine 3, *estetik* değerine 2 defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘Mantık Nedir?’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 32 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 10 defa, *din* değerine 6 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 5 defa; *erdem sahibi olmak*, *sağlıklı olmak*, *estetik* değerlerine

2’şer defa yer verilmiştir. ‘Matematikte Metot’ ünitesinde *erdem sahibi olmak* ve *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerlerine 1’er defa; ‘Deneysel İlimlerde Metot’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 5 defa, *sağlıklı olmak* değerine 2 defa, *adalet ve erdem sahibi olmak* değerlerine 1’er defa; ‘Deneysel İlimlerde Prensipler ve Teoriler’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 7 defa, *sağlıklı olmak* değerine 1 defa; ‘Tarihte Metot’ ünitesinde *erdem sahibi olmak* ve *din* değerine 4’er defa, *adalet* değerine 2 defa değinildiği görülmektedir.

Adalet ve estetik değerleri dışında işlenen değerlerin sayıca çoğalması göze çarpmaktadır. Bu değerler yine hem bireysel hem de toplumsal değerlerden oluşmaktadır. Yine kendisinden önceki dönemde basılan mantık ders kitabı gibi cümle olarak değil ifade olarak daha zengindir. Aynı zamanda dil bağlamında daha sadeleştirildiği için kazanımın da daha kolay olacağı görülebilir. Değer ifadesi geçmeyen ünitenin olmadığı da gözlemlenmiştir. Aynı zamanda hemen her değer hem ifade hem de cümle olarak geçmesi bakımından ifadenin kazanımı açısından zenginlikte sağlanmıştır.

Tablo 11

Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numarası

Kitabın Adı: Modern Mantık, Yazarı: Hüseyin Batuhan, Teo Grünberg, 1984, s. 312		
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	x(s.71)	1
Sağlıklı Olmak	x(s.42), x(s.73)	5
Cesur Olmak	x(s.14), x(s.24)	3
Estetik	x(s.10), x(s.11), x(s.21), x(s.22), x(s.26), x(s.27), x(s.71), x(s.77), x(s.93)	15
Doğa Sevgisi	x(s.3), x(s.9), x(s.13), x(s.20), x(s.21), x(s.24), x(s.25), x(s.57), x(s.59), x(s.65), x(s.66), x(s.68), x(s.69), x(s.70), x(s.72), x(s.75), x(s.76), x(s.78), x(s.79)	53
Saygılı Olmak	x(s.14)	1
Dürüstlük	x(s.14)	2
Erdem Sahibi Olmak	x(s.21), x(s.22), x(s.57), x(s.93), x(s.181)	14
Dostluk	x(s.75)	1
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.vii), x(s.viii), x(s.2), x(s.11), x(s.13), x(s.14), x(s.16), x(s.18), x(s.23), x(s.25), x(s.28), x(s.32), x(s.36), x(s.43), x(s.44), x(s.45), x(s.46), x(s.49), x(s.50), x(s.52), x(s.56), x(s.57), x(s.58), x(s.61), x(s.62), x(s.63), x(s.68), x(s.69), x(s.72), x(s.91), x(s.95), x(s.106), x(s.115), x(s.297), x(s.298)	103
Din	x(s.10), x(s.12), x(s.17), x(s.18), x(s.22), x(s.26), x(s.30,31), x(s.33), x(s.40), x(s.93)	9
Toplam		207

Tablo 12

Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e Dair Mantık Ders Kitabına Ait Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Modern Mantık, Yazarı: Hüseyin Batuhan, Teo Grünberg, 1984, s. 312			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak	'Çalışkan' ifadesi	0,48	1
	'Sağlık' ifadesi	2,42	5
Sağlıklı Olmak	'Hasta' ifadesi (3)		
	'Tedavi' ifadesi		
	'Korku' ifadesi	1,45	3
Cesur Olmak	'Çekingen' ifadesi		
	'Korkak' ifadesi		
	'Sanat' ifadesi (3)	7,25	15
Estetik	'Şiir' ifadesi		
	'Şiir dili' ifadesi		
	'Şair' ifadesi		
	'Güzel' ifadesi (5)		
	'Çirkin' ifadesi (2)		
	'Gerçek sanat' ifadesi		
	'Gerçek şiir' ifadesi		
Doğa Sevgisi	'Hayvan' ifadesi (4)	25,60	53
	Hayvan isimleri (37)		
	'Bitki' ifadesi		
	Bitki isimleri (8)		
	'Deniz' ifadesi		
	'Dağ' ifadesi		
	'Yağmur' ifadesi		
Saygılı Olmak	'Saygı' ifadesi	0,48	1
Dürüstlük	'Aldatma' ifadesi	0,97	2
	'Kandırma' ifadesi		
Erdem Sahibi	'Ahlaksızlık' ifadesi (2)	6,76	14

Olmak	'Fedakar' ifadesi		
	'İyiliksever' ifadesi		
	'Kötü insanlar' ifadesi		
	'Ahlakçılar' ifadesi		
	'Ahlaksız' ifadesi (3)		
	'Ahlak' ifadesi (3)		
	'Erdemli' ifadesi		
	'Erdem' ifadesi		
Dostluk	'Arkadaş' ifadesi	0,48	1
Milli-Manevi- Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (14)	49,76	103
	'ODTÜ' ifadesi		
	'Türkçe' ifadesi (19)		
	'Gözdağı' ifadesi (4)		
	'Yürekendirme' ifadesi		
	'Göz boyama' ifadesi		
	'Atatürk' ifadesi (9)		
	'Gençliğe Hitabe' ifadesi (2)		
	'Türk' ifadesi (3)		
	'Türkiye' ifadesi (5)		
	'Asil Türk millet' ifadesi		
	'Türk gençliği' ifadesi		
	'Türk toplumu' ifadesi		
	'Marmara' ifadesi		
	'Marmara Denizi' ifadesi		
	'Ankara' ifadesi (20)		
	'Dokuz doğurmak' ifadesi		
	'Küplere binmek' ifadesi		
	'Suya sabuna dokunmamak' ifadesi (2)		
	'Kulağı delik' ifadesi		
'Çenesi düşük' ifadesi			
'Uludağ' ifadesi (2)			
'Konya' ifadesi			
Türk eserleri ismi (9)			

	'İstanbul' ifadesi		
Din	'Dua etmek' ifadesi	4,35	9
	'Din adamları' ifadesi (2)		
	'Tanrı' ifadesi		
	'Dinsizdir' ifadesi		
	'Kutsal' ifadesi		
	'Gerçek din' ifadesi		
	'Peygamber' ifadesi		
	'Din' ifadesi		
Toplam		100	207

Aşağıda yer alan cümleler lise mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- 'Yarın hava yağmurlu geçecek.' (s.11) (Doğa Sevgisi)
- 'Ankara Türkiye'nin başkentidir.' (6) (s.11, s.43, s.46, s.105) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- 'Yaş otuz beş, yolun yarısı eder. Dante gibi ortasındayız ömrün.' (s.11) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Estetik)
- 'Sihhatler olsun.' (s.11) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Sağlıklı Olmak)
- 'Ahmet çok çalışıyor.
Ne olur Ahmet çok çalışsa.
Ahmet çok çalış!' (s.13) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- 'Başımı kaşımaya vaktim yok.' (s.15) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- 'Allah sizden razı olsun, ne muradınız varsa versin. Allah kimseyi düşürmesin.' (s.16) (Din)
- 'Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.' (s.16) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- 'Türk genci, göreyim seni.' (s.16) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- 'Allah tembelleri sevmez.' (s.17) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak, Din)
- 'Yalan söylemek kötüdür.' (s.17) (Dürüstlük)

- ‘Bütün insanlar eşit olmalıdır. Her insanın yaşama, özgür ve mutlu olmayı isteme hakkıdır! Hükümetin görevi bu hakların elde edilmesini ve korunmasını sağlamak olmalıdır.’ (s.18) (Adalet)
- ‘Türk milleti zekidir, Türk milleti çalışkandır.’ (s.18) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ey Türkler, göreyim sizi, kafanızı işletin. Çok çalışın.’ (s.18) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Sonbaharda birçok ağaçlar yapraklarını döker.’ (s.20) (Doğa Sevgisi)
- ‘Kimi davranışları onaylar, kimini kınarız; kimi eylemleri över, kimini yereriz; bazı eserleri beğenir bazılarını beğenmeyiz.’ (s.21) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Dindarlığın sosyal bir erdem sayıldığı dolayısıyla iyi karşılandığı toplumlarda şüphesiz dinsizlik bir erdemsizlik sayılır dolayısıyla dinsizlik erdemsizlik sayılır.’ (s.22) (Din, Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Yağmur yağıyor.’ (s.20) (Doğa Sevgisi)
- ‘Eğlence ve Eğlence Yerleri’ adlı fıkra. İlhan Selçuk – Cumhuriyet Gazetesi (s.30-31) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Yarın yağmur yağacak.’ (2) (s.36, s.37) (Doğa Sevgisi)
- ‘Türkçe’nin bugünkü sözlüğünde 27 bin sözcük varmış.’ (s.41) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Sabah erken kalkmak sağlığa yararlıdır. Onun için, Ali her sabah erken kalkmak alışkanlığını edinmiştir. Siz de sağlığa yararlı alışkanlıklar edinmeye çalışınız.’ (s.42) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Türkçe’nin sözcük dağarcığı durmadan zenginleşiyor.’ (s.42) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İyi bir yazar aynı sözcüğü sık sık tekrar etmemelidir.’ (s.42) (Estetik)
- ‘Ankara Türkiye’nin başkentinin adıdır.’ (3) (s.43, s.44) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İstanbulular Ankara’yı pek beğenmezler.’ (s.46) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ankara gözü, Ankara ise kulağı okşar.’ (s.46) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İzmit eskiden fayansları ile ün salmış bir kentti.’ (s.47) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

- ‘Bir çoğumuz İznik’in Latince iz Nicaea’dan geldiğini bilmeyiz.’ (s.47) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ankara, eski Angora’nın Türkçeleşmiş biçimidir.’ (s.47) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bugün hava yağmurlu geçecek.’ (s.49) (Doğa Sevgisi)
- ‘Erişir menzil-i maksuduna aheste gider
Tiz reftar olanın payına dümen dolaşır.’ (s.49) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Estetik)
- ‘Ben bir garip kulunum,
Eşe dosta yer beni!
Yüreğime ad düştü,
Gece gündüz yer beni!
Ben bu dertten ölürsem,
Kabul etmez yer beni!’ (s.54-55) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler, Estetik)
- ‘İnönü bazen çok sert konuşur.’ (s.59) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Hasta ameliyat olursa kurtulur.’ (s.63) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Balina soğuk denizlerde yaşayan pek büyük bir balıktır.
Balina soğuk denizlerde yaşayan pek büyük bir memelidir.
Bu bir balınadır.’ (s.65) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bir çocuk ne zaman tembeldir ne zaman çalışkan?’ (s.66) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bir sanat eseri hangi niteliklere sahip olduğu zaman güzeldir hangilerinden yoksun olduğu zaman çirkin?’ (s.66) (Estetik)
- ‘Geçen yaz Uludağ’a kamp kurduk.’ (s.68) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bu meyve bir limondur.’ (s.70) (Doğa Sevgisi)
- ‘Gerçek sanat evrensel veya dinsel duyguların itilmesidir.’ (s.94) (Estetik)
- ‘Ahmet Konya’ya gidecek.’ (3) (s.107) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Konya’ya gitmeyecek.’ (s.107) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya gidecek.’ (19) (s.109, s.112, s.113, s.118, s.132, s.276, s.291) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Behçet Ankara’ya gidecek.’ (9) (s.109, s.112, s.113) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

- ‘Ahmet Ankara’ya gidecek ve Behçet Ankara’ya gidecek.’ (3) (s.109-110) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya gidecek veya Behçet Ankara’ya gidecek.’ (s.111) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya gidecek veyahut Behçet Ankara’ya gidecek.’ (s.111) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet veya Behçet Ankara’ya gidecek.’ (s.111) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya giderse Behçet Konya’ya gidecek.’ (2) (s.112) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Behçet Konya’ya gidecek.’ (s.112) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya giderse Behçet Ankara gidecek ve Behçet Ankara’ya giderse Ahmet Ankara’ya gidecek.’ (s.113) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Yarın ya İstanbul’a gideceğim ya Konya’ya.’ (s.115) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Yarın İstanbul veya Ankara’ya gideceğim.’ (s.115) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Yarın ne İstanbul’a ne de Konya’ya gideceğim.’ (s.115) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya gidecek veya gitmeyecek.’ (s.132) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İstanbul’un Fatihî Sultan II. Mehmet’tir.’ (3) (s.180, s.181) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet’in annesi İstanbul’a gidecek.’ (s.276) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ahmet Ankara’ya giderse (Ahmet’in) annesi İstanbul’a gidecek.
Oysa Ahmet Ankara’ya gidecek.
Şu halde (Ahmet’in) annesi İstanbul’a gidecek.’ (s.276) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *milli-manevi-kültürel değerlere* 174, *doğa sevgisi* değerine 61, *estetik* değerine 21, *erdem sahibi olmak* değerine 16, *din* değerine 12, *sağlıklı olmak* değerine 8, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 5, *dürüstlük ve cesur olmak* değerlerine 3; *adalet, saygılı olmak ve dostluk* değerlerine 1’er defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘Önsöz’ kısmında *milli-manevi-kültürel değerlere* 4 defa, ‘Mantık Nedir?’ ünitesinde *doğa sevgisi değerine* ve *milli-manevi-kültürel değerlere* 1’er defa; ‘Semiotik ve Dil’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 69 defa, *din değerine* 11 defa, *doğa sevgisi değerine* 18 defa, *erdem sahibi olmak değerine* 13 defa, *estetik değerine* 12 defa; *cesur olmak, sağlıklı olmak, çalışkan olmak ve başarılı olmak* ve *dürüstlük değerlerine* 3’er defa, *adalet* ve *saygılı olmak değerlerine* 1’er defa değinilmiştir. ‘Bildirişme ve Bildirişmeyi Aksatan Engeller’ ünitesinde *doğa sevgisi değerine* 42 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 22 defa, *estetik değerine* 9 defa, *sağlıklı olmak değerine* 5 defa, *erdem sahibi olmak değerine* 3 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak değerine* 2 defa, *dostluk* ve *din değerlerine* 1’er defa; ‘Önergeler Mantığı’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 41 defa; ‘Doğruluk Değeri ve Analizi ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 8 defa, ‘Niceleme Mantığının Ana Kavramları’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 3 defa, *erdem sahibi olmak değerine* 1 defa; ‘Salt Sentaks’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 5 defa; ‘Salt Semantik’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 21 defa değinildiği görülmektedir.

Hem ifade hem de cümle olarak zengin bir içeriğe sahiptir. Milli-manevi-kültürel değerlerin çoğunlukla hem cümle hem de ifade olarak işlenişi o değerın kazanımı açısından daha çok olanak sağlamıştır. Aynı zamanda toplumsal ve bireysel değerler toplumsal ve bireysel olması bakımından oransal olarak neredeyse eşit işlenmiştir. Diğer dönem değerlerine oranla din değerinin işlenişinin az olması da göze çarpmaktadır. Bu da dönemin koşulları itibarıyla laikliğin daha çok milli eğitim sistemine oturduğu sonucuna ulaştırır. Değerlerin işlenişinin ünite geneline dağılması ve değer olmayan ünitenin bulunmaması öğrencilerin materyal boyunca değerlere daha çok dikkat çekmesini de sağlamıştır.

Tablo 13

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a Dair Mantık Ders Kitabına Ait Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon, 1986, s. 160		
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Doğa Sevgisi	x(s.7), x(s.22), x(s.24), x(s.25), x(s.26), x(s.27), x(s.28), x(s.33), x(s.36), x(s.37), x(s.38), x(s.39), x(s.40), x(s.41)	82
Erdem Sahibi Olmak	x(s.24), x(s.50)	2
Adalet	x(s.45)	3
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.giriş), x(s.1), x(s.11), x(s.12), x(s.15), x(s.16), x(s.17), x(s.20), x(s.21), x(s.22), x(s.53), x(s.60), x(s.61), x(s.62), x(s.65), x(s.128), x(s.144), x(s.152), x(s.159)	99
Din	x(s.18), x(s.21), x(s.27), x(s.28), x(s.34)	5
Toplam		191

Tablo 14

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon, 1986, s. 160			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Doğa Sevgisi	Hayvan isimleri (40)	42,93	82
	'Hayvan' ifadesi (8)		
	Bitki isimleri (33)		
	'Bitki' ifadesi (1)		
Erdem Sahibi Olmak	'Duyarlılık' ifadesi	1,05	2
	'Vicdan' ifadesi		
Adalet	'Emir' ifadesi	1,57	3
	'Kanun' ifadesi		
	'Yargıç' ifadesi		
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (72)	51,83	99
	'Türkiye' ifadesi (4)		
	'Türkçe' ifadesi (8)		
	'Ankara' ifadesi		
	'İstanbul' ifadesi		
	'Sivas' ifadesi		
	İstiklal Marşı		
	Gençliğe Hitabe		
	Öğretmen Marşı		
	'Türk Medreseleri' ifadesi (2)		
	'Türk mantıkçıları' ifadesi		
	'Atatürk' ifadesi		
	'Atatürkçülük' ifadesi (3)		
	'Türk Bilgini' ifadesi		
'Orta Doğu Teknik Üniversitesi' ifadesi			
Din	'İslam' ifadesi (4)	2,62	5
	'Tanrı' ifadesi		

Aşağıda yer alan cümleler lise mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘Akıl ve mantığın çözemeyeceği mesele yoktur.’ (s.1) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bizim akıl, mantık, zeka ile hareket etmek en belirgin özelliğimizdir. Bütün hayatımızı dolduran olaylar bu hakikatın delilleridir.’ (s.1) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Hakikati söylemekten korkmayınız.’ (s.1) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Birbirimize daima hakikati söyleyeceğiz. Felaket veya mutluluk getirsin iyi veya kötü olsun, daima hakikatten ayrılmayacağız. Biz daima hakikati arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza inandıkça ifadeye cesaret eden adamlar olmalıyız.’ (s.1) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Her şeyden önce kendinizin dikkat ve özenle seçtiğiniz belgelere dayanınız. İncelemede her şeyden ve herkesten önce kendi inisiyatifinizi ve ince milli süzgecinizi kullanınız. Sizi büyük hedefe ancak bu görüşlerde kiskanç olmak ulaştırır.’ (s.1) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Aldatıcı, yanlış bilgiler insanı daima başarısızlığa götürür.’ (s.1) (Dürüstlük, Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bütün kuşlar insandır.
Bütün sürüngenler kuştur.’ (s.8) (Doğa Sevgisi)
- ‘Tarif efradını cami ağıyarını mani.’ (s.28) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İnşallah sınıfımı geçerim.’ (s.29) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Yağmur yağarsa sokaklar ıslanır.’ (3) (s.30-33) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ahmet çalışkandır.’ (s.31) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Arkadaşları tarafından sevilen Ahmet çalışkandır.’ (s.32) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Çalışkan insanı başarıya ulaştıran meziyettir.’ (s.32) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Ali ve Ahmet çalışkan ve zekidir.’ (s.33) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘İnsan ancak ektiğini biçer.’ (s.34) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

- ‘Ali Ahmet’ten daha çalışkandır.’ (s.34) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Her güvercin bilfiil uçucudur.’ (s.36) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün insanlar iyi huyludur.
Bazı insanlar iyi huyludur.’ (s.38) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Bütün kuşlar kanatlıdır.’ (s.41) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı ağaçlar çiçeklidir.’ (s.41) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ne çiçekleri suladı ne de ağaçları budadı.’ (s.41) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.’ (s.41) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Denizler aşan memleket değiştirir fakat düşünüşünü değil.’ (s.41) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘İnsan ancak ektiğini biçer.’ (s.41) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Memleketini seven insan iyi insandır.’ (s.41) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Ahmet bu işi başarır çünkü kendine çok güveniyor.’ (s.41) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bütün kuşlar uçucudur.
Bütün kuşlar iki ayaklıdır.
O halde bazı iki ayaklılar uçucudur.’ (s.44) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bu ırmak gürültü yapıyor.
Gürültü yapan hareket edendir.
Bu ırmak hareket ediyor.’ (3) (s.48) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bu hareket kalp kırmaktır.
Kalp kırmak kötü şeydir.
Bu hareket kötü şeydir.’ (s.49) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Ankara Türkiye’nin başkentidir.’ (2) (s.58-59) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ankara Türkiye’nin başkenti midir?’ (s.59) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Türkiye’nin başkenti İstanbul’dur.’ (2) (s.62-63) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Türkiye’nin başkenti İstanbul değildir.’ (2) (s.62-63) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ali ancak ve ancak sınavı çalışırrsa geçer.’ (s.67) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)

- ‘Ali çalışırsa sınavı geçer, çalışmazsa geçemez.’ (s.67) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Kızılırmak Karadeniz’e dökülür.
Yeşilirmak Akdeniz’e dökülür.’ (s.68) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Karadeniz’e dökülür.’ (s.108) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *milli-manevi-kültürel değerlere* 118, *doğa sevgisi* değerine 92, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 10, *erdem sahibi olmak* ve *din* değerlerine 5’er, *adalet* değerine 3, *dürüstlük* değerine 1 defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘Atatürk’ün Akıl ve Mantığa Verdiği Önem’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 10 defa, *dürüstlük* değerine 1 defa; ‘Mantık Dersinin Yararları’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 74 defa, *erdem sahibi olmak* ve *din* değerlerine 5’er defa, *doğa sevgisi* değerine 2 defa, *dürüstlük* ve *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerlerine 1’er defa; ‘Klasik Mantık’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 90 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 9 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 7 defa, *adalet* ve *erdem sahibi olmak* değerlerine 3’er defa, *din* değerine 2 defa; ‘Sembolik Mantık’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 25 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 2 defa değinildiği görülmektedir.

Hem toplumsal hem bireysel değerlerin işlendiği görülmektedir. Bahsi geçen değerler ifade ve cümle olarak çoğunlukla geçmiştir. Bu da yukarıda saptanan değerlerin kazanımı açısından zenginlik sağlamıştır. Din değeri gibi bazı toplumsal değerlerin işlenişinin azalışı ve milli-manevi-kültürel değerlerin daha çok ön plana çıkması, o dönemin koşulları gereği ortaya atılan milli eğitim politikalarınca tarihini ve kültürünü bilen bireylerin yetişmesinde katkı sağlayabilmek adına olmuştur.

Tablo 15

Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Kitabın Adı: Lise Mantık, Yazarı: Suna Atabek , Semra Gençoğlu, 1998, Sayfa Sayısı: 112		
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Doğa Sevgisi	x(s.18), x(s.19), x(s.20), x(s.22), x(s.23), x(s.24), x(s.25), x(s.78), x(s.82), x(s.83)	62
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.10), x(s.25), x(s.78), x(s.93)	8
Din	x(s.10)	5
Toplam		75

Tablo 16

Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Lise Mantık, Yazarı: Suna Atabek, Semra Gençoğlu, 1998, Sayfa Sayısı: 112			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Doğa Sevgisi	Hayvan isimleri (33)	82,67	62
	'Hayvan' ifadesi (6)		
	Bitki isimleri (19)		
	'Bitki' ifadesi (4)		
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (4)	10,67	8
	'Türk İslam filozofu' ifadesi		
	'İzmir' ifadesi		
	'Kızılırmak' ifadesi		
	'Erciyes Dağı' ifadesi		
Din	'İslam filozofları' ifadesi (2)	6,66	5
	'İslam dünyası' ifadesi (2)		
	'Türk İslam filozofu' ifadesi		
Toplam		100	75

Aşağıda yer alan cümleler lise mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘İstiklal Marşı Metni (s.3) (Milli-Manevi-Kültürel Değer)
- ‘Gençliğe Hitabe Metni (s.4) (Milli-Manevi-Kültürel Değer)
- ‘Bütün kuşlar uçar.
Serçe de bir kuştur.
O halde serçe de uçar.’ (s.8) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ağaç ağaçtır.
Bu ağaçtır.
Bu ağaç değildir.’ (s.9) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.’ (s.12) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bütün canlılar memelidir.
Bütün kuşlar canlıdır.
O halde bütün kuşlar memelidir.’ (s.12) (Doğa Sevgisi)
- ‘Türkiye’de mantık çalışmaları’ adlı metin. Lise ve dengi için mantık - M.E.B yayımı (s.13-15) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Atatürk Orman Çiftliğindeki oyuk çınar ağacı.’ (s.20) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Hiçbir kedi bitki değildir.
Hiçbir bitki kedi değildir.’ (s.21) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı bitkiler laledir.
Bütün laleler bitkidir.’ (s.21) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ayşe çalışkandır.’ (s.26) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Hayvan ölümsüz değildir.’ (s.27) (Doğa Sevgisi)
- ‘Hiçbir bitki hayvan değildir.’ (s.27) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı insanlar şairdir.’ (s.27) (Estetik)
- ‘Herkes tarafından takdir edilen ve sevilen Oya, planlı ve programlı çalıştığı için başarılıdır.’ (s.27) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Oya çalışkandır.’ (s.27) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Oya ders çalışırsa başarılı olur.’ (3) (s.27, s.28, s.40) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)

- ‘Ayşe dersini çalışırsa sınıfı geçer.’ (s.28) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Burak, Başak ve Pınar düzenli çalışkan ve akıllıdır.’ (s.29) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Pınar çalışıyor çünkü yarın sınavı var.’ (s.29) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Burak hasta olmasına rağmen okula geldi.’ (s.29) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Elmada C vitamini vardır.
Portakalda daha çok C vitamini vardır.’ (s.29) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Bütün çiçekler uçucudur.
Hiçbir çiçek uçucu değildir.’ (s.31) (Doğa Sevgisi)
- ‘Hiçbir bitki canlı değildir.
Bütün bitkiler canlıdır.’ (s.31) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı insanlar şair değildir.
Bütün insanlar şairdir.’ (s.32) (Estetik)
- ‘Bazı atlar iki ayaklı değildir.
Bazı atlar iki ayaklıdır.’ (3) (s.32) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı kuşlar canlı değildir.
Bazı kuşlar canlıdır.’ (s.32) (Doğa Sevgisi)
- ‘Hiçbir ağaç metal değildir.
Bazı ağaçlar metal değildir.’ (s.32) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün insanlar erdemlidir.
Bazı insanlar erdemlidir.’ (s.32) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Bazı hayvanlar ölümlüdür.
Bütün hayvanlar ölümlüdür.’ (s.32) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı bitkiler çiçekli değildir.
Hiçbir bitki çiçekli değildir.’ (2) (s.32-33) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün kuşlar kanatlıdır.
Bazı kanatlılar kuştur.’ (s.33) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı kuşlar saldırgandır.
Bazı saldırganlar kuştur.’ (s.33) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı hayvanlar kedi değildir.
Bazı kediler hayvan değildir.’ (s.33) (Doğa Sevgisi)

- ‘Her bitki canlıdır.
Her canlı bitki olmayandır.’ (s.34) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün canlılar ölümlüdür.
Güvercin canlıdır.
O halde güvercin ölümlüdür.’ (s.35) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün çiçekler bitkidir.
Menekşe bir çiçektir.
O halde menekşe de bir bitkidir.’ (s.35) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün çiçekler bitkidir.
Karanfil bir çiçektir.
O halde karanfil de bir bitkidir.’ (s.36) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün balıklar solungaçlıdır.
Sazan bir balıktır.
O halde sazan da bir solungaçlıdır.’ (s.37) (Doğa Sevgisi)
- ‘Her serçe kuştur.
Hiçbir insan kuş değildir.
O halde hiçbir insan serçe değildir.’ (s.37) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün kuşlar hayvandır.
Bazı kuşlar sevimlidir.
O halde bazı sevimliler hayvandır.’ (s.37) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün çiçekler bitkidir.
Hiçbir bitki omurgalı değildir.
O halde hiçbir omurgalı bitki değildir.’ (s.37) (Doğa Sevgisi)
- ‘Sağlığına dikkat edersen dinç olursun.
Dinç olursan derslerine iyi çalışırsın.
O halde sağlığına dikkat edersen derslerine iyi çalışırsın.’ (s.38) (Sağlıklı Olmak,
Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Balıklar ya omurgalıdır ya tek hücrelidir.
Balıklar tek hücreli değildir.
O halde balıklar omurgalıdır.’ (s.38) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün bitkiler canlıdır.
Bütün ağaçlar bitkidir.

- Bütün ağaçlar canlıdır.’ (s.38) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün ağaçlar canlıdır.
Bütün fotosentez yapanlar ağaçtır.
Bütün fotosentez yapanlar canlıdır.’ (s.38) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Bütün fotosentez yapanlar canlıdır.
Bütün güneşten yararlananlar fotosentez yapar.
Bütün güneşten yararlananlar canlıdır.’ (s.38-39) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Oya çalışmadığı için yarışmayı kazanamaz.’ (3) (s.39) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
  - ‘Oya çalışmadığı halde yarışmayı kazanır.’ (s.39) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
  - ‘Bütün yeşil yapraklı bitkiler fotosentez yapar.
Akasya ağacı yeşil yapraklı bir bitkidir.
O halde akasya ağacı fotosentez yapar.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Uyuşturucu kullanan insan sağlığını düşünemez.
Çünkü uyuşturucu hastalıklara neden olur.
Sağlığını düşünmeyen insan akıllı değildir.
Çünkü akıllı olmak kendi sağlığını düşünmeyi gerektirir.’
O halde uyuşturucu kullanan insan akıllı değildir.’ (s.40) (Sağlıklı Olmak)
  - ‘Az bulunan şeyler değerlidir.
Kör at az bulunur.
O halde kör at da değerlidir.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Kar yağarsa Elmadağ’a gideriz.’ (s.40) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Bütün kayıpların en büyüğü bir dostun kaybedilmesidir.’ (s.40) (Dostluk)
  - ‘Hava çok bulutlu ama yağmur yağmadı.’ (s.40) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Bazı bitkiler çiçekli değildir.’ (s.41) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Kıyasın değeri’ adlı metin. Lise ve dengi için mantık - M.E.B yayını (s.41-42) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Kızılırmak Akdeniz’e dökülür.’ (2) (s.46, s.51) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Çiçek bitkidir.’ (4) (s.46, s.47) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Ali, Ahmet ve Oya çalışkandır.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
  - ‘Oya çalışırsa sınıfını geçer.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)

- ‘Ali çalışkan ve zekidir.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Oya ve Hakan çalışkan ve zekidir.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Ali çalışkan değildir.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Ayşe çalışkan ve zekidir.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Oya ve Pınar çalışkandır. (2) (s.47, s.78) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Pınar çalışır ise sınıfı geçer.’ (s.47) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Pınar Ankaralıdır.
Pınar Ankaralı değildir.’ (s.49) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Pınar çalışırsa başarır.’ (s.50) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Yunus Emre bir halk ozanıdır.’ (s.51) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Antalya Akdeniz bölgesindedir.’ (s.51) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Çalışırsam başarırım.’ (s.51) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Yeşil bitkiler fotosentez yapar.’ (s.51) (Doğa Sevgisi)
- ‘Kedi evcil bir hayvandır.’ (s.51) (Doğa Sevgisi)
- ‘Atatürk 1881’de doğmuş ve 1938’de ölmüştür.’ (s.51) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Volkan dürüst olur ve düzenli çalışırsa başarılı olur.’ (s.53) (Dürüstlük, Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bütün kuşlar kanatlıdır.
Serçe kuştur.
O halde serçe de kanatlıdır.’ (s.53) (Doğa Sevgisi)
- ‘Fatih sağlığına ancak ve ancak dikkat ederse iyileşir.
Fatih sağlığına dikkat etmiştir.
O halde Fatih iyileşmiştir.’ (s.58) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Oya çalışırsa sınıfı geçer.
Oya çalışmamıştır.
O halde Oya sınıfı geçmemiştir.’ (s.59) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Pınar çalışkandır.’ (2) (s.78) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Kızılırmak nehirdir.’ (3) (s.78, s.79) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Ağrı Dağı Türkiye’nin en yüksek dağıdır.’ (s.93) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

- ‘Mantık ve Düşünme Yasaları’ adlı metin. Kemal Yıldırım – Mantık ve Düşünme Yöntemleri kitabı. (s.94-95) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bilimin Mantıksal Yapısı’ adlı metin. Doğan ÖZLEM – Mantık kitabı (s.101) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Çevre kirliliği eğitimsizlikten mi kaynaklanıyor?’ (3) (s.103) (Çevreyi Korumak)
- ‘Çevre kirliliği eğitimsizlikten mi, sanayi atıklarının çoğalmasından mı, doğanın dengesinin bozulmasından mı kaynaklanıyor?’ (s.103) (Çevreyi Korumak)
- ‘Çevre kirliliği eğitimsizlikten kaynaklanıyor.’ (s.103) (Çevreyi Korumak)
- ‘Çevre kirliliği sanayi atıklarının çoğalmasından kaynaklanıyor.’ (s.103) (Çevreyi Korumak)
- ‘Çevre kirliliği doğanın dengesinin bozulmasından kaynaklanıyor.’ (s.103) (Çevreyi Korumak)
- ‘‘Mantık Felsefesi’ adlı metin. Doğan ÖZLEM – Mantık Kitabı (s.109) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *doğa sevgisi* değerine 105, *milli-manevi-kültürel değerlere* 30, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 29, *çevreyi korumak* değerine 7, *sağlıklı olmak* ve *din* değerlerine 5’er; *estetik* değerine 2, *erdem sahibi olmak*, *dostluk* ve *dürüstlük* değerlerine 1’ defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘Mantık’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 6 defa, *din* değerine 5 defa, *doğa sevgisi* değerine 4 defa değinilmiştir. ‘Klasik Mantık’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 81 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 15 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 5 defa, *sağlıklı olmak* değerine 4 defa; *estetik* değerine 2 defa, *erdem sahibi olmak* ve *dostluk* değerlerine 1’er defa değinilmiştir. ‘Sembolik Mantık’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 20 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 16 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 15 defa, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine 14 defa, *sağlıklı olmak* ve *dürüstlük* değerlerine 1’er defa; ‘Mantığın Uygulamaları’ ünitesinde *çevreyi korumak* değerine 7 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* 1 defa; ‘Mantık Felsefesi’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 1 defa değinildiği görülmektedir. Ayrıca ‘Giriş’ kısmında *milli-manevi-kültürel değerlere* 2 defa değinilmiştir.

Daha çok cümle olarak işlenen değerler anlam bakımından zenginleştirilmiş ve öğrenciye herhangi bir bağlam içerisinde olmadan tekil olarak çoğunlukla sunulmamıştır. Aynı zamanda bireysel değerlere kıyasla toplumsal değerlerin daha çok işlendiği gözle çarpılmaktadır. Bu da gelişen ve Cumhuriyetin ilk yıllarına göre çoğalan nüfusun toplumsal uyumu için gereken değerlerin daha çok kazandırılması gerektiği ve bundan dolayı sunulduğu sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

Tablo 17

Abdulkadir Çüçen'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değerlerin Geçtiği Sayfa Numaraları

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Abdulkadir Çüçen, 2009, s. 296		
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadelerin Geçtiği Sayfa Numarası	İfadelerin Geçtiği Toplam Sayfa Sayısı
Doğa Sevgisi	x(s.22), x(s.33), x(s.55), x(s.61), x(s.63), x(s.64), x(s.67), x(s.68), x(s.80), x(s.251)	43
Erdem Sahibi Olmak	x(s.59)	2
Adalet	x(s.67)	1
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	x(s.9), x(s.11), x(s.14), x(s.38), x(s.39), x(s.44), x(s.45), x(s.46), x(s.47), x(s.48), x(s.49), x(s.50), x(s.56), x(s.58), x(s.140), x(s.296), x(s.297), x(s.251)	136
Din	x(s.14), x(s.36), x(s.38), x(s.39), x(s.40), x(s.41), x(s.59), x(s.251), x(s.252), x(s.253), x(s.254), x(s.255), x(s.256), x(s.257), x(s.258), x(s.259), x(s.260)	8
Toplam		190

Tablo 18

Abdulkadir Çüçen'e Ait Mantık Ders Kitabına Dair Değer İfadeleri

Kitabın Adı: Mantık, Yazarı: Abdulkadir Çüçen, 2009, s. 296			
Değerler	Değere Vurgu Yapan İfadeler	%	f
Doğa Sevgisi	'Hayvan' ifadesi (5)	22,63	43
	Hayvan isimleri (18)		
	'Bitki' ifadesi (5)		
	Bitki isimleri (15)		
Erdem Sahibi Olmak	'Erdemli' ifadesi	1,05	2
	'Erdemsiz' ifadesi		
Adalet	'İnsafsız' ifadesi	0,53	1
Milli-Manevi-Kültürel Değerler	Türk bilim insanları ve yazar isimleri (109)	71,58	136
	'Türkiye' ifadesi (9)		
	'Cumhuriyet Dönemi' ifadesi		
	'Tanzimat Dönemi' ifadesi		
	'İstanbul Üniversitesi' ifadesi (2)		
	'Türkçe' ifadesi (3)		
	'Ankara Üniversitesi' ifadesi (3)		
	'Ankara' ifadesi (3)		
	'İstanbul' ifadesi		
	'Bursa' ifadesi		
	'Fatih Sultan Mehmet' ifadesi		
	'İzmir' ifadesi		
	'Orta Doğu Teknik Üniversitesi' ifadesi		
Din	'İslam mantıkçıları' ifadesi (2)	4,21	8
	'İslam dünyası' ifadesi (2)		
	'İslam mantığı' ifadesi		
	'Namuslu' ifadesi		
	'Namussuz' ifadesi		
	'Dini ritüeller' ifadesi		
Toplam		100	190

Aşağıda yer alan cümleler lise mantık ders kitabında yer alan değerlere ait cümlelerdir.

- ‘Erdem nedir?’ (s.35) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Cesaret nedir?’ (s.35) (Cesur Olmak)
- ‘Adalet nedir?’ (s.35) (Adalet)
- ‘Güzellik nedir?’ (s.35) (Estetik)
- ‘Mantık Nedir?’ adlı metin. Teo Grünberg – Sembolik mantık el kitabı (s.51-52) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bazı kanatlılar böcektir.’ (s.65) (Doğa Sevgisi)
- ‘İnsanın vicdanı, kalbinin temiz olmasıdır.’ (s.70) (Erdem Sahibi Olmak)
- ‘Bütün kuşlar hayvandır.
Hiçbir kuş at değildir.
Bazı hayvanlar kanatlıdır.
Bazı hayvanlar kanatlı değildir.’ (s.73) (Doğa Sevgisi)
- ‘Ali çalışkandır ve yakışıklıdır.’ (s.74) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
- ‘Bütün kuşların kanatları vardır.’ (s.75) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün kuşlar hayvandır.
Bazı hayvanlar kuştur.’ (s.81) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bazı kanatlılar böcektir.
Bazı böcekler kanatlıdır.’ (s.81) (Doğa Sevgisi)
- ‘Hiçbir balık kuş değildir.
Hiçbir kuş balık değildir.’ (s.81) (Doğa Sevgisi)
- ‘Hiçbir kuş olmayan balık olmayan değildir.
Hiçbir balık kuş değildir.
Bazı kuş olmayan balık olmayan değildir.’ (s.81-82) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün hayvanlar canlıdır.
Bütün kuşlar hayvandır.
Bütün kuşlar canlıdır.
Bütün kanaryalar kuştur.
O halde bütün kanaryalar canlıdır.’ (s.88) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün kuşlar iki kanatlıdır.

- Bütün kuşlar yer değiştirirler.’ (s.88) (Doğa Sevgisi)
- ‘Bütün sporcular dengeli beslenir.
Hakan sporcudur.
O halde Hakan dengeli beslenir.’ (s.88) (Sağlıklı Olmak)
  - ‘Atatürk büyük kumandan ve devlet adamıdır.’ (2) (s.115) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Yağmur yağarsa yerler ıslanır.’ (s.116) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Bazı hayvanlar balıktır.’ (s.140) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Yağmur yağarsa yerler ıslanır.
Yağmur yağdı.
  - ‘Sembolik mantığın önemi’ adlı metin. Zekiye Kutlusoy – Temel sembolik mantık (s.206-209) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
O halde yerler ıslandı.’ (s.154) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Atatürk büyük devlet adamıdır.
Atatürk büyük askerdir.
O halde Atatürk hem büyük devlet adamı hem de büyük askerdir.’ (s.154) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Öğrenci çalışırsa sınıfı geçer.
Sınıfı geçemedi.
O halde öğrenci ders çalışmadı.’ (s.157) (Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
  - ‘Ağaçlar mevsiminden önce çiçek açarsa çiçekler üşür.
Çiçekler üşürse ağaçlar meyve vermez.
O halde ağaçlar mevsiminden önce çiçek açarsa meyve vermez.’ (s.158) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Yarın yağmur yağacak.’ (s.186) (Doğa Sevgisi)
  - ‘At canlıdır.’ (s.217) (Doğa Sevgisi)
  - ‘Hava güzel değilse, güneşli değilse ders çalışılır.
Hava güneşli değildir.
O halde ders çalışılır.’ (s.218) (Doğa Sevgisi, Çalışkan Olmak ve Başarılı Olmak)
  - Mantıkla matematiğin etkileşimi’ adlı metin. Cemal Yıldırım – Mantık doğru düşünme yöntemi (s.223-224) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
  - ‘Bu sınıfta 15 öğrenci vardır.

Bu öğrencilerin 15 tanesi şiir yazmaktadır.

O halde sınıftaki tüm öğrenciler şiir yazmaktadır.’ (s.226) (Estetik)

- ‘Sigara içmek akciğer kanserine yol açar.
Kimyevi maddelerin bulunduğu ortamda çalışmak akciğer kanserine yol açar.
Genetik ve kalıtım akciğer kanserine yol açar.
Kansere bunlardan hangisi yol açar.’ (s.230-231) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Mantığın uygulama alanları’ adlı metin. Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg –
Modern mantık (s.238-239) (Milli-Manevi-Kültürel Değerler)
- ‘Bir zehirlenme ile gelen ölümü araştıran medeni zihniyet ile ilkel zihniyet arasında
özce fark vardır.’ (s.253) (Sağlıklı Olmak)
- ‘Bazı hayvanlar böcektir.’ (s.278) (Doğa Sevgisi)

Yukarıda değerlere vurgu yapan ifadeler ile değerlere vurgu yapan cümleler incelendiğinde sırasıyla; *milli-manevi-kültürel değerlere* 142, *doğa sevgisi* değerine 61, *din* değerine 8, *erdem sahibi olmak* değerine 4, *sağlıklı olmak*, *çalışkan olmak* ve *başarılı olmak* değerlerine 3’er, *adalet* ve *estetik* değerlerine 2, *cesur olmak* değerine 1 defa değinildiği görülmektedir.

Ünite bazında değerlendirildiğinde ‘Mantığa Giriş’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 100 defa, *din* değerine 5 defa, *doğa sevgisi* değerine 2, *erdem sahibi olmak*, *cesur olmak*, *adalet* ve *estetik* değerlerine 1’er defa değinilmiştir. ‘Klasik Mantık’ ünitesinde *doğa sevgisi* değerine 49 defa, *milli-manevi-kültürel değerlere* değerine 7 defa, *erdem sahibi olmak* değerine 3 defa, *din* değerine 2 defa; *adalet*, *çalışkan olmak* ve *başarılı olmak* ve *sağlıklı olmak* değerlerine 1’er defa değinilmiştir. ‘Modern Mantık’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 9 defa, *doğa sevgisi* değerine 6 defa, *çalışkan olmak* ve *başarılı olmak* değerine 1 defa; ‘Mantığın Uygulamaları’ ünitesinde *sağlıklı olmak* ve *doğa sevgisi* değerlerine 2’şer defa, *estetik* ve *milli-manevi-kültürel değerler* ve *çalışkan olmak* ve *başarılı olmak* değerlerine 1’er defa; ‘Mantık Felsefesi’ ünitesinde *milli-manevi-kültürel değerlere* 19 defa, *doğa sevgisi* değerine 2 defa, *din* ve *sağlıklı olmak* değerlerine 1’er değinildiği görülmektedir. Ayrıca ‘Önsözler’ kısmında *milli-manevi-kültürel değerlere* 6 defa değinilmiştir.

Kendisinden önceki son iki program döneminde basılan mantık ders kitaplarıyla benzer sonuçlara ulaşılan bu ders kitabında toplumsal değerler yine daha çok ön planda

tutulmuştur. Bu durum toplumsal değerlerin kazanımının daha önemli olduğu ve yine bireysel değerlerin de oransal olarak az işlenilse dahil bireysel değerlerinin kazanımının da önemli olduğu sonucuna ulaştırır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar, araştırma hakkındaki tartışma ve öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç

Kitaplar değer vurgusu bakımından incelendiğinde sırasıyla Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e ait Modern Mantık ders kitabında 306, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a ait Mantık ders kitabında 234, A.Kadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabında 226, Hasan Ali Yücel'e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında 200, Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na ait Mantık ders kitabında 186, Nurettin Topçu'ya ait Mantık ders kitabında 88, Hatemi Senih Sarp'a ait Mantık ders kitabında 75 değer olduğu saptanmıştır.

İncelenen kitaplar değer vurgusu açısından oransal olarak sıralandığında, sırasıyla Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e ait Modern Mantık ders kitabında %23,27, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a ait Mantık ders kitabında %17,80, A.Kadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabında %17,20, Hasan Ali Yücel'e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında %15,21, Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na ait Mantık ders kitabında %14,14, Nurettin Topçu'ya ait Mantık ders kitabında %6,69, Hatemi Senih Sarp'a ait Mantık ders kitabında %5,70 değer olduğu saptanmıştır.

Hasan Ali Yücel'e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin 'Suri Mantık' ünitesi olduğu

görülmektedir. Toplam 51 değere sahip olan bu üniteye 41 defa ile en çok *doğa sevgisi* değeri, 1 defa ile en az *din, adalet, çalışkan olmak ve başarılı olmak, milli-manevi-kültürel değerler, sağlıklı olmak, dürüstlük, sorumluluk sahibi olmak* değerleri işlenmiştir. ‘Methal’ ünitesi 1 defa *doğa sevgisi* değeri ve ‘Mantık’ ünitesi 1 defa *dürüstlük* değeri ile en az değer işleyen ünitelerdir.

Hasan Ali Yücel’e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 200 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler, cümleler ve görseller incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *doğa sevgisi* değerine %49, *din* değerine %16,50, *milli-manevi-kültürel değerlere* %13,50, *sağlıklı olmak* değerine %5,50, *estetik* değerine %5, *erdem sahibi olmak* değerine %4, *dürüstlük* değerine %3, *alçakgönüllülük* değerine %1, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %1, *cesur olmak* değerine %0,50, *sorumluluk sahibi olmak* değerine %0,50, saygılı olmak değerine %0,50 değinildiği saptanmıştır.

Hatemi Senih Sarp’a ait Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin ‘Biyolojik Bilimlerde Metot’ ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 20 değere sahip olan bu üniteye 16 defa ile en çok *doğa sevgisi* değeri, 4 defa ile en az *sağlıklı olmak* değeri işlenmiştir. ‘Matematikte Metot’ ünitesi 1 defa *erdem sahibi olmak* değeri ile en az değer işleyen üniteye sahiptir. Ayrıca ‘Metodoloji’, ‘Deneysel Bilimlerde Metot’, ‘Prensip ve Kuramlar’, ‘Modern Bilimin Büyük Kuramları’ ve ‘Tarihte Metot’ ünitelerinde herhangi bir değer ifadesi, cümlesi veya görseline rastlanılmamıştır.

Hatemi Senih Sarp’a ait Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 75 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *doğa sevgisi* değerine %57,33, *din* değerine bakıldığında %16, *sağlıklı olmak* değerine %9,34, *estetik* değerine 5,33, *milli-manevi-kültürel değerlere* %2,67, *adalet* değerine %2,67, *sorumluluk sahibi olmak* değerine %2,67, *dürüstlük* değerine %1,33, *dostluk* değerine %1,33, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %1,33 değinildiği saptanmıştır.

Nurettin Topçu’ya ait Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin ‘Mantık Nedir?’ ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 59 değere sahip olan bu üniteye 32 defa ile en çok *doğa sevgisi* değeri, 2 defa ile en az *erdem*

sahibi olmak, sağlıklı olmak, estetik değerleri işlenmiştir. ‘Mantık ve Konusu’ ünitesi 1 defa *sağlıklı olmak* değeri ve 1 defa *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değeri ile en az değer işleyen ünedir.

Nurettin Topçu’ya ait Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 88 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *doğa sevgisi* değerine %50, *din* değerine %11,36, *milli-manevi-kültürel değerlere* bakıldığında %11,36, *erdem sahibi olmak* değerine %9,09, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %6,82, *sağlıklı olmak* değerine %5,68, *adalet* değerine %3,41, *estetik* değerine %2,28 değinildiği saptanmıştır.

Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg’e ait Modern Mantık kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin ‘Mantık Nedir?’ ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 137 değere sahip olan bu ünite 69 defa ile en çok *milli-manevi-kültürel değerleri*, 1 defa ile en az *adalet ve saygılı olmak* değerleri işlenmiştir. ‘Mantık Nedir?’ ünitesi 1 defa *doğa sevgisi* değeri ve 1 defa *milli-manevi-kültürel değerleri* ile en az değer işleyen ünedir. Ayrıca ‘Bir Tam Deyimin Dönüştürülmüş Biçimleri’, ‘Önermeler Mantığının Pratik Alanlarda Uygulamaları’, ‘Klasik “Kategorik Önermeler” Mantığı’, ‘Niceleme Mantığının Kanunları ve Dönüştürmeleri’, ‘Kümeler’, ‘Kümeler Teorisinin İhtimaller Teorisine Uygulanması’, ‘Bağıntılar’ ve ‘Aksiyom ve Formelleşme’ ünitelerinde herhangi bir değer ifadesi, cümlesi veya görseline rastlanılmamıştır.

Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg’e ait Modern Mantık kitabı incelendiğinde toplam 306 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *milli-manevi-kültürel değerlere* %56,86, *doğa sevgisi* değerine %19,93, *estetik* değerine %6,86, *erdem sahibi olmak* değerine %5,23, *din* değerine %3,92, *sağlıklı olmak* değerine %2,62, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %1,63, *dürüstlük* değerine %0,98, *cesur olmak* değerine %0,98, *adalet* değerine %0,33, *saygılı olmak* değerine %0,33, *dostluk* değerine %0,33 değinildiği saptanmıştır.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon’a ait Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin ‘Klasik Mantık’ ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 114 değere sahip olan bu ünite 90 defa ile en çok *doğa sevgisi* değeri, 2 defa ile en az *din* değeri işlenmiştir. ‘Atatürk’ün Akıl

ve Mantığa Verdiği Önem' ünitesi 10 defa *milli-manevi-kültürel değerleri* ve 1 defa *dürüstlük* değeri ile en az değer işleyen ünedir.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a ait Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 234 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *milli-manevi-kültürel değerlere* %50,43, *doğa sevgisi* değerine %39,32, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %4,27, *erdem sahibi olmak* değerine %2,14, *din* değerine %2,14, *adalet* değerine %1,28, *dürüstlük* değerine %0,42 değinildiği saptanmıştır.

Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na ait Lise Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin 'Klasik Mantık' ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 109 değere sahip olan bu ünite 81 defa ile en çok *doğa sevgisi* değeri, 1 defa ile en az *erdem sahibi olmak* ve *dostluk* değerleri işlenmiştir. 'Mantık Felsefesi' ünitesi 1 defa *milli-manevi-kültürel değerleri* ile en az değer işleyen ünedir.

Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na ait Lise Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 186 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *doğa sevgisi* değerine %56,45, *milli-manevi-kültürel değerlere* %16,13, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %15,59, *çevreyi korumak* değerine %3,76, *sağlıklı olmak* değerine %2,69, *din* değerine %2,69, *estetik* değerine %1,07, *erdem sahibi olmak* değerine %0,54, *dostluk* değerine %0,54, *dürüstlük* değerine %0,54 değinildiği saptanmıştır.

A.Kadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabında ünite bazında değerler incelendiğinde en çok değere vurgu yapan ünitenin 'Klasik Mantık' ünitesi olduğu görülmektedir. Toplam 111 değere sahip olan bu ünite 100 defa ile en çok *milli-manevi-kültürel değerleri*, 1'er defa ile en az *adalet*, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* ve *sağlıklı olmak* değerleri işlenmiştir. 'Mantık Uygulamaları' ünitesi en çok 2'şer defa ile *sağlıklı olmak* ve *doğa sevgisi* değerleri, 1'er defa *estetik* ve *milli-manevi-kültürel değerler* ve *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerleri ile en az değer işleyen ünedir.

A.Kadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabı incelendiğinde toplam 226 değer olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değere vurgu yapan ifadeler ve cümleler incelenip oransal dağılımına bakıldığında sırasıyla *milli-manevi-kültürel değerlere* %62,83, *doğa sevgisi* değerine %26,30, *din* değerine %3,54, *erdem sahibi olmak* değerine %1,78, *sağlıklı olmak* değerine

%1,34, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %1,34, *adalet* değerine %0,89, *estetik* değerine %0,89, *cesur olmak* değerine %0,45 değinildiği saptanmıştır.

İncelenen kitaplara bakıldığında toplam 1315 tane değere ulaşılmıştır. Bu değerler *doğa sevgisi* (504), *milli-manevi-kültürel değerler* (503), *din* (85), *çalışkan olmak ve başarılı olmak* (56), *erdem sahibi olmak* (42), *estetik* (41), *sağlıklı olmak* (39), *dürüstlük* (12), *adalet* (11), *çevreyi korumak* (7), *cesur olmak* (5), *sorumluluk sahibi olmak* (3), *dostluk* (3), *saygılı olmak* (2), *alçakgönüllülük* (2) olarak sıralanmaktadır.

Değerlere oransal bakıldığında *doğa sevgisi* değerine %38,33, *milli-manevi-kültürel değerlere* %38,25, *din* değerine %6,46, *çalışkan olmak ve başarılı olmak* değerine %4,26, *erdem sahibi olmak* değerine %3,19, *estetik* değerine %3,12, *sağlıklı olmak* değerine %2,97, *dürüstlük* değerine %0,91, *adalet* değerine %0,84, *çevreyi korumak* değerine %0,53, *cesur olmak* değerine %0,38, *sorumluluk sahibi olmak* değerine %0,23, *dostluk* değerine %0,23, *saygılı olmak* değerine %0,15, *alçakgönüllülük* değerine %0,15 değinildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen verilerden yola çıkarak araştırma kapsamında en çok *doğa sevgisi* ve *milli-manevi-kültürel değerlerine*, en az ise *sorumluluk sahibi olmak*, *dostluk*, *saygılı olmak* ve *alçakgönüllülük* değerlerine değinildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

5.2. Tartışma

Değerler, toplumsallaşmanın bir sonucu olarak görüldüğünden ortaya çıkan unsurlar da yine bireylerin kendini geliştirebilmesi, insani ilişkilerin düzeni ve toplumsal düzen için ortaya çıkmış denilebilmektedir (Duman & Arslan, 2022, s.152). İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri değerlere sahip oluşudur. Bireylerin toplumdaki değerleri benimseyerek bu değerlerin kalıcılığını arttırması toplumsal sürekliliği sağlamaktadır. Sosyalliği sağlaması bakımından da önem arz eden değer, insani ilişkiler vasıtasıyla aktarılır. Sosyalliği sağlayan değerlere sahip olan bireyler aynı zamanda toplumla bütünleşebilir (Zabun, 2022, s.55). Tüm bu sebeplerden dolayı değerler, bireylerin değerlere sahip olması bakımından önem arz etmektedir.

Değerler yalnızca sözlü unsur olarak değil, yazılı ya da görsel ve hatta beden dili aracılığıyla da oluşturulabilir. Bazen bir insanın bir durum karşısında verdiği fiziksel tepki

kendi kültürü içerisinde yaygın bir duruma dönüşebilir. Bu da o tepkinin sosyal bir değer olarak ortaya çıkmasına vesile olabilir.

Benzer bir durumda yazılı materyaller bir değer oluşturma ve daha ziyadesiyle aktarmada kullanılabilir. Ülkemizde ve çağımızda yaygın olarak yazılı değer aktarma durumu okuma materyalleriyle veya sosyal medya ile sağlanmaktadır.

Yazılı materyaller arasında eğitim amacıyla kullanılan ders kitapları önemli bir yer kaplamaktadır. Bu durum içerisinde öğrencilere dersin içeriğindeki bilgilerin yanı sıra topluma ve insana dair olan şeylerde aktarılır. İşte bu aktarımın konusu değerlerdir (Duman & Küçükşabanoğlu, 2023, s. 3970-3971).

Mantık ders kitaplarının değerler bakımından incelenmesi önem arz etmektedir. Arslan (2022) mantık öğretimi üzerine yapılan çalışmaların incelenmesinde ulaştığı sonuçta ‘yapılan akademik çalışmaların yüksek oranla ders kitaplarına ait oluşu’ sonucu da bu durumu desteklemektedir. Söz konusu önem bireylerin tutarlı düşünebilme, oluşturdukları değerlere tabi olacak unsurları sorgulayabilme, sorgulama akabinde temellendirme, değerlere ilişkin kalıcılığı sağlamak açısından argümantasyon sürecine girme ve argüman sunma; oluşturulan bu süreci denetleyebilme açısından kendini göstermektedir. Bu çalışmanın amacı da örneklem dahilindeki mantık ders kitaplarında bulunan değerleri incelemektir.

Bulgularda rastlanılan değerlere bakıldığında *sorumluluk sahibi olmak* değerine (3) diğer değerlere kıyasla çok az rastlanıldığı görülmektedir. Bu değer, kendini derse katılımı vazife olarak görme, ödev veya ödev karşılığı insan hakkı olarak göstermiştir. İş birliği, meslek sahibi olma, yaşadığın topluma karşı görevlerini yerine getirme gibi bireylerin çeşitli sorumluluklarının olduğu göz önüne getirilirse bahsi geçen değere yeteri kadar yer verilmediği görülmektedir. Özellikle öğrencilerin materyal olarak kullandığı ders kitaplarında, öğrencilere derslerine, ailelerine, toplumlarına ve kendilerine karşı sorumlulukları ile yüzleşebilmesi bakımından bu değerın yeteri kadar işlenebilmesi önem arz etmektedir.

Çalışkan olmak ve başarılı olmak değerine (56) diğer birçok değere oranla daha fazla işlenilmiştir. Bu değere vurgu yapan ifadeler, genellikle çalışkan olmak, çalışılırsa başarılı olmak, sınıfı geçmek, akıllı olmak, araştırma yapabilmek, tembellik vb. kavramlarla öne çıkmaktadır. Değere ait doğrudan ifadeler olduğu gibi değeri dolaylı yünden yansıtacak

ifadelerde bulunmaktadır. Bazı kelimeler ve cümleler ise ‘tembellik’ veya ‘çalışkanlık yorulmaktır.’ gibi ifade edilerek bahsi geçen değeri olumsuz göstermektedir. Duman & Küçükşabanoglu (2017) çalışmasında olumsuz ifadelerin, söz konusu olumsuz davranış için öğrenciler tarafından normalmiş gibi algılanmasına yol açacağını, bundan dolayı olumsuz durumların öğrencilerde olumsuz davranışa dönüşebileceğine vurgu yapmıştır. Duman & Arslan (2022) çalışmasında belirtildiği gibi bu tür durumların öğrenciler tarafından yanlış anlaşılabilir olmasına dikkat edilmelidir.

Çevreyi korumak değeri (7) oransal olarak bakıldığında diğer değerlere oranla az işlenmiştir. Bunun yanı sıra yalnızca Suna Atabek ve Semra Gençoglu’na ait Mantık ders kitabında bu değere rastlanılmış olup diğer incelenen ders kitaplarında bu değere ait herhangi bir bulgu yoktur. Küresel ısınmanın hızla artıp çevresel kirliliğin yoğun olduğu bu yüzyılda bu değer bahsinin çok az olması özellikle öğrencilerdeki çevre bilincinin oluşmaması durumuna etki etmektedir. Bahsi geçen değer ise çevre kirliliğinin kaynağının; eğitimsizlik mi, sanayi atıkları mı yoksa doğanın dengesinin bozulmasından mı kaynaklı olduğunu sormaktadır. Duman & Arslan (2022)’in çalışmasında da ‘sokaklar kirlidir veya temizdir’ bulgusu da yalnızca bu değere bir örneklem oluşturup bahsi geçen çalışmada da bu değere az yer verildiği görülmüştür.

Alçakgönüllülük değeri (2) en az yer verilen değerler arasındadır. Bu değere tevazu ve mütevazı, müsamahalı ifadeleriyle yer verilmiştir. İnsani ilişkilerde bireyin sağlıklı iletişim kurabilmesini ve bireyin kendisini değerlendirirken daha ölçülü olabilmesini sağlayan bu değere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Duman & Özlem (2023), Üstündağ Yıldırım (2022), Duman & Arslan (2022) çalışmalarında da bu değere yer verilmediği görülmektedir. Sosyoloji, psikoloji ve mantık derslerini içeren bu çalışmalardan yola çıkarak felsefe grubu alanındaki birçok derste bu değer işlenilişinin önemsenmediğinin kanısına varmak mümkündür.

Sağlıklı olmak değeri (39) diğer birçok değere oranla daha fazla işlenmiştir. Söz konusu değer hastalık, sağlık, doktorların çalışmaları, hastalık isimleri vb. kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda spor yapmanın sağlık üzerine etkileri, beslenmenin sağlık üzerine etkileri ile de ifade edilmiştir. Aynı zamanda Suna Atabek ve Semra Gençoglu’na ait mantık ders kitabında ‘Uyuşturucu kullanan insan sağlığını düşünmez...’ olarak başlayan cümlede öğrenciler tarafından sağlığa zararlı bir maddenin genel isminden bahsedilmiştir. Değerlerin işlenilişinin en önemli kısmının da değerlerin olumlu yönde

kazandırılmasını sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Bundan dolayı olumsuzlamaların yapıldığı değer örneklerine, çok daha dikkatli incelenerek yer verilmelidir.

Cesur olmak değeri (5) diğer değerlere oranla daha az işlenilmiştir. Bu değere neredeyse tamamen olumsuz örnekler üzerinden yer verilmiştir. Bu örneklerde korku, çekingenlik, korkaklık gibi kavramlar yer almaktadır. Bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri bakımından önem arz eden bu değere olumlular üzerinden yer verilmesi söz konusu değerin kazanımında daha etkin bir rol oynayacaktır.

Estetik değeri (41) yine diğer değerlere kıyasla daha orantılı işlenmiştir. Söz konusu değer içerisinde aynı zamanda Türk şairlerin şiirleri, Türk şairlerin isimleri, güzellik, çirkinlik, sanat dallarının isimleri vb. unsurlar bulunmaktadır. Bu değerin içerisinde Türk şairinin isimlerinin ve Türk şairlerinin şiirlerinin yer alması aynı anda hem *milli-manevi-kültürel değerlerin* işlenişine hem de estetik değerlerin işlenişine katkı sağlamıştır. Başka bir ifadeyle aynı anda birden fazla değeri içerisinde barından değer ifadelerinin veya cümlelerinin içerisinde *estetik* değeri de yer almaktadır. Birden fazla değerin bir örnekleme içerisinde geçmesi durumu Duman & Özlem (2023)'in çalışmasında da yer almaktadır.

Doğa sevgisi değeri (504) sayıca en fazla frekansa sahip değerdir. Bahsi geçen değer genellikle doğa olaylarında, hayvan ve bitki isimleri ve ifadelerinde, hayvanlara dair önermelerde vb. unsurlarda kendini göstermiştir. İnsanın kendisine ve çevresine karşı duyarlılık elde etmesinde, sevmesinde en önemli unsurlardan biri olarak *doğa sevgisi* bulunmaktadır. *Doğa sevgisi* değeri, *çevreyi korumak* değeri ile bir noktada ilişkilendirilebilmektedir. Doğaya karşı duyarlı olabilmek aynı zamanda çevreye karşı duyarlı olup onu koruyabilmenin ilk adımı olarak sayılabilir.

Saygılı olmak değeri (2) diğer değerlere kıyasla en az işlenen değerler arasında olduğu saptanmıştır. Bu değer, 'Çocuklar büyüklerine hürmet etmeli' cümlesi ve saygılı ifadesi ile vurgulanmıştır. Söz konusu değer tıpkı dürüstlük değeri gibi insani ilişkilerde ve iletişimde çok önemli bir yer kaplamaktadır. Aynı zamanda saygı Türk toplumunda çok önemli bir konumda bulunduğu için neredeyse bir *milli-manevi-kültürel değer* sayılabilmektedir. 'Andımız' içerisinde yer alan '...küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak...' ifadesi bu değerin bir *milli-manevi-kültürel değer* sayılmasında önemli bir destekçi olmaktadır. Benzeri bir şekilde Üstündağ İlkse (2022) ve Duman & Arslan (2022)'in çalışmasında da bu değere çok az yer verildiği saptanmıştır.

Dürüstlük değerine (12) diğer değerlerle kıyaslanacak olduğunda daha az rastlanıldığı görülmektedir. Bu değer bulgular içerisinde yalan, yalancılık, aldatma, kandırma gibi kavramlarla veya bu kavramları içeren cümlelerle çoğunlukla yer almaktadır. Bu da bahsi geçen değer genel olarak olumsuzlamalar üzerinden işlendiğini göstermektedir. Çalışma içerisinde bahsi geçen diğer değerlerin tartışması kısmında bahsedildiği gibi olumsuzlamanın öğrenci üzerinde yanıltıcı etkisi olacağı unutulmamalıdır. Duman & Özlem (2023), Duman & Arslan (2022), Üstündağ İlksen (2022) çalışmalarında da bu değere diğer değerlere oranla daha az yer verildiği saptanmıştır.

Erdem sahibi olmak değeri (42) diğer değerlere oranla daha fazla yer verilmiştir. Bulgular içerisinde bu değer kendisini; ahlaki, ahlaksız, ahlak, yalancılık ahlaksızlıktır, sabır, duyarlılık, vicdan, merhametli olmak vb. gibi ifadelerle gösterdiği gibi veya direkt olarak erdem, erdemli kelimeleri ve ‘Erdem nedir?’ cümleleri ile de ifade edilmiştir. Aynı zamanda ‘Kimi davranışları beğenir, kimilerini beğenmeyiz...’, ‘Bütün insanlar iyi huyludur.’, ‘Memleketini seven insan iyi insandır.’, gibi davranış, huy veya duygular üzerinden de erdemli olmanın özelliklerini yansıtmıştır. Bu değerler içerisinde ‘ahlaksız’ kavramı gibi kavramların olumsuz değer örneği üzerine olduğu da görülmektedir. Özellikle ahlaki davranışların bireyi bütünü ile hem sosyal hem bireysel yönden, geliştirebilmesi göz önüne alındığında bu değere olumsuz örnekler verilmesi yersizdir. Öğrenci ‘ahlaksızlık’ kavramını normalleştireceği gibi bu kavramın sık kullanımı davranışa dönüşmesinde tetikleyici bir etki yaratabilir.

Dostluk değeri (3) en az rastlanılan değerlerden biri olup benzer bir şekilde Duman & Arslan (2022)’in çalışmasında bu değere dair herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Benzer biçimde Duman & Küçükşabanoğlu (2023)’nun çalışmasında da bu değer bulgusuna diğer değerlere oranla daha az rastlanıldığı tespit edilmiştir. Bu değer, arkadaş kavramı etrafında şekillenmiş olup dostluğa vurgu yapmak amacıyla ‘Bütün kayıpların en büyüğü bir dostun kaybedilmesidir.’ cümlesiyle de ifade edilmiştir. Değerlerin kazanımının başlıca amaçlarından biriside topluma uyumdur. Bu değerlerin öğretiminin sebebi ise bahsi geçen amacın kazanımıdır. Dostluk değeri de toplumsal ilişkileri düzenleyen değerlerden biri olmaktadır. Öğrenciler için dostluk önemli bir kavramdır. Vakitlerinin büyük bir çoğunluğunu okulda geçiren bireyler sosyalleşmenin ve iletişimin geliştiği bir yer olarak kendilerini okullarda bulurlar (Şahin & Özçelik, 2016, s.45-46). Öğrencilerin dostluk değeri ile daha fazla karşılaşması ve bu değer konular içerisinde

daha fazla işlenmesi, öğrencilerin okul içerisinde geliştirdikleri dostluk ilişkisine de olumlu anlamda yansiyacaktır.

Adalet değeri (11) diğer kavramlarla oranlandığında daha az rastlanılan değerlerden biridir. Benzer bir şekilde mantık ders kitabı üzerine değer araştırması yapan Duman & Arslan (2022) çalışmasında adalet değerine çok az rastlamıştır. Bu da mantık ders kitaplarında adalet değerine gereken önemin verilmediğini göstermektedir.

Milli-Manevi-Kültürel değerler (503) doğa sevgisi değerinden sonra en çok rastlanılan değer olarak belirlenmiştir. Bu değer içerisinde çok çeşitli unsurlar barındırmaktadır. Yazarlar, dil, milliyetçilik, ırk, kültürlerin getirdiği normlar, eserler, eser isimleri, şehir isimleri, tarihten alıntı olaylar, kahramanlar, ülke kurucuları, atasözleri, deyimler, tarihten ve tarihteki insanlardan alıntı cümleler vb. birçok ifade ve cümle bu değerinde yer almaktadır. Benzeri bir durum Duman & Küçükşabanoglu (2023)'nin çalışmasında görülmektedir. Çalışmada bu değere çoğunlukla yer verildiği saptanmıştır. Bir toplumu oluşturan ve toplumu bir araya getiren birçok unsur vardır ve bu unsuru oluşturan başlıca etmenleri milli-manevi-kültürel değerlere dahil etmek mümkündür. Bu değerler araştırmadaki örnek değerlerde geçtiği gibi çok çeşitli olmaktadır. Öğrencinin, MEB (2009)'in genel amaçları içerisinde de yer alan 'Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.' amacını gerçekleştirebilmesi için yaşadığı ülkedeki tarihe hakim olabilmek, o kültürdeki değerleri bilmek ve uygulayabilmek bakımından milli-manevi-kültürel değerlerini bilmesi gerekir. Bu değerlerin işlenen kitapta sayıca çok bulunması bahsi geçen amacın gerçekleşmesine olumlu yönde etki edecektir sonucuna ulaşılabilir.

Din değeri (85), değerlerin ortalaması alındığında ortalamaya (87,66) en yakın sayıda işlenmiş değerdir. Yapılan bu araştırma, bahsi geçen değer dengeli dağıldığını ve Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a ait Mantık ders kitabı dışında incelenen diğer bütün kitaplarda bu değere denk geldiğini göstermektedir. Din değeri genel olarak doğrudan din kavramıyla ve dine ait mezhep veya inanış isimleriyle işlenmiştir. Aynı zamanda dini tarihsel olaylar, Davut ve Süleyman'ın saltanı gibi, bu değerlerin ifadelerindedir. İslam mantıkçıları, Tanrı, dua etmek, dinsel kuvvetler vb. gibi kavramlarda din değerinin işlendiğini göstermektedir.

Kitapların bulunduğu siyasi atmosferler ışığında ders kitaplarındaki değer anlamında bulunan değişiklikler aşağıda ifade edilmiştir.

- Sakaoğlu (2003) araştırmasında, laik eğitimin henüz getirildiği ama tam olarak uygulanmadığı görülmektedir. Bu sebeple Hasan Ali Yücel'e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında 'Tanrı' ifadesi yerine doğrudan 'Allah' ifadesinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Yine anlatılan nedenden dolayı din değeri en çok işlenen ikinci değerler arasındadır. Bahsi geçen ders kitabında din değerine ait kavramlar sıklıkla işlenmiş ve doğrudan İslam dini ile ilgili vurgular yapılmıştır. Bu vurgular hem ifade hem de cümle olarak kendini göstermektedir. Sakaoğlu (1992)'na göre aynı zamanda henüz yeni kurulmuş bir ülkenin düzeni de eğitim programlarında ve dolayısıyla ders kitaplarında da kendini göstermiştir. Bu sebeple bahsi geçen Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında daha çok ülkenin geçmişindeki savaşlardan da çokça bahsedilmiştir ve bu bağlamda milli-manevi-kültürel değerlere vurgu yapılmıştır.

Hasan Ali Yücel'e ait Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabı, Latin harflerin kabulü (1928) vasıtasıyla ders kitabı Arapça olarak değil Türkçe olarak yazılmıştır. Akyüz (2007) araştırmasında da Latin harflerinin kabulü itibarı ile bu dönemden sonra basılan ders kitaplarının Latin alfabesi üzerinden olduğunu da bahsetmiştir. Aynı zamanda o dönemin eğitiminin temel amaçları içerisinde okulların, halka, sağlığın değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi ilkesi gereği de bahsi geçen mantık ders kitabında sağlıklı olmak değerinin işlendiği de görülmektedir.

- Sakaoğlu (2003)'nun araştırmasında da bahsedildiği üzere özellikle 1936'dan sonra programlara siyasi içerik verilmiştir. Bundaki temel iki amaç ise eğitim siyasamızın temel taşı, bilmezliği gidermek ve kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmektir. Bu bakımdan hukuk kavramı, ödev kavramının Hatemi Senih Sarp'a ait olan Mantık ders kitabında işlendiği görülmektedir. Aynı zamanda 1936'dan sonra özellikle öğrencilerin kişisel bakımının denetlenmesi durumu getirilmiştir. Bu bakımdan sağlıklı olmak değerinin de işlendiği de görülmektedir. Özellikle bağımsızlık gibi kavramlar kişinin beslenme alışkanlığından ileri gelmektedir. Yine 1936 yıllarda ve sonrasında özellikle kişisel bakım üzerinden öğrencilere not verildiği görülmektedir ve bu da sağlıklı olmak değerini öğrenci açısından kazanımını güdülemektedir.

Akyüz (2007)'ün çalışmasında belirtildiği üzere kabul edilen okullarda sağlık eğitiminin öneminden dolayı yine sağlıklı olmak değerinin işlendiği de görülmektedir.

Yine 1939'lu yıllarda Bakan H. A. Yücel'in valiliklere gönderdiği yazı ile insanların siyasi sorumluluklarının ve vatani görevlerinin eğitimde hatırlatılması gerektiği yazısı tarihte göze çarpmaktadır (Akyüz, 2007, s. 333). Bahsi geçen Hatemi Seniğ Sarp'a ait Mantık ders kitabında insanların sorumlulukları ve ödevleri vardır cümlesinin de o dönemin siyasi atmosferinden dolayı bireylere, öğrencilere kazandırılması gereken sorumluluk sahibi olmak değeri de işlenmiştir. Sakaoğlu (1992)'nin araştırmasında bahsi geçen özellikle 1923'ten sonra laik bir eğitime geçildiği görülmektedir. Bu gözlem 1936'lı yıllardan sonra belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Bu sebepten dolayı bahsi geçen mantık ders kitabında 'Allah' ifadesi yerine 'Tanrı' ifadesi kullanıldığı görülmektedir.

- Sakaoğlu (2003)'nin araştırmasında belirtilen 1943 yılında İkinci Milli Eğitim Şurası'nın gündemi, okullarda ahlak eğitiminin geliştirilmesi, Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar yönünden incelenmesi konularını içermekteydi. Ahlak eğitimi, anadili öğretimi, tarih öğretimi, en önemli üç hassas konu olarak belirlenmişti. Bu vasıtayla erdem sahibi olmak (ahlak eğitimi bahsi üzerinden) önceki dönemde basılan kitaplarla kıyaslandığında Nurettin Topçu'ya ait Mantık ders kitabında hem ifade olarak hem de cümle olarak daha vurgun bir şekilde bahsi geçmektedir. Aynı zamanda anadil önceki dönemde basılan kitaplara göre daha çok Türkçeleştirilmiştir ve daha anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Bu da anadilin öğretimi konusuna hassas olarak değinilmenin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yine o dönemin Şura konularından biri olan Türk diline, kültürüne, devrimin esas ve eserlerine, Türklük idealine bağlı vatandaşlar kazanılması amacının bahsi geçen Nurettin Topçu'ya ait Mantık kitabında milli-manevi-kültürel değerlere çok az vurgu yapması bakımından yeterince gerçekleştirilmediği görülmektedir.

- Akyüz (2007)'ün araştırmasında belirtildiği üzere 1973 tarihli Millî Eğitim Temel Kanunu ile millî eğitimin amaçları ve ilkeleri toplu ve ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu kanun Haziran 1983'te kısmen değiştirilmiş olsa da son şekline göre, millî eğitimin genel amaçları arasında Türk milletinin millî, ahlâkî, İnsanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını,

milletini seven ve daima yükseltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek gibi bir ifade yer almaktadır. Bu ilkeden hareketle bahsi geçen Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e ait Modern Mantık ders kitabında milli-manevi-kültürel değerlerin çoğunlukta oluşu göze çarpmaktadır. İlke gereği basılan ders kitaplarının içerisinde kültürüne ait, milli-manevi değerlerini benimseyen öğrencilerin yetişmesi amacıyla milli-manevi-kültürel değerlerin çokça işlenilişi göze çarpmaktadır.

Bahsi geçen temel kanun içerisinde yer alan beden, ruhen ve zihnen sağlıklı, insan haklarına saygılı, dürüst ve sorumluluk sahibi bireylerin yetişmesi gibi bir ifade de yer almaktadır. Bu da kendisinden önce basılan mantık ders kitaplarına kıyasla Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e ait Modern Mantık ders kitabında birçok değeri bir arada işleminin temel sebeplerinden birini ön plana çıkarmaktadır. Bahsi geçen mantık ders kitabında, saygılı olmak, dürüst olmak, sağlıklı olmak gibi değerlere de değinildiği gözlemlenmiştir. Fakat sorumluluk sahibi olmaya dair herhangi bir değer işlenmemesi bahsi geçen ilkeler içerisinde söz edilen değerlerin tamamının ders kitabına yansıtılmadığı kanısını ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumunun etkilerinin izlerini de bu kitapta görmek mümkündür. 'Türkçe' kelimesinin sıklıkla geçmesi bu izlere birer kanıt niteliği taşımaktadır.

- 1980 darbesi sonrası özellikle öğrencilerin ve öğrenci yetiştiricilerinin İstiklal Savaşımız konusunda bilinçli olmalarını istemişlerdir. 1982'de devlet başkanı tarafından alınan bir kararla Türk gençliğinin, çok zor şartlar altında başarıya ulaştırılan istiklâl Savaşımızı çok iyi öğrenmesini istemiştir (Akyüz, 2007, s. 413). Bu sebeptendir ki özellikle 1982 ve sonrası basılan ders kitaplarında İstiklal Marşı ve Gençliğe Hitabe gibi ulusumuza seslenilen yazılara yer verildiği gözlemlenmektedir. 1986 basım olan Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon tarafından yazılan Mantık ders kitabının önceki basımlara kıyasla İstiklal Marşına yer verildiği ve Gençliğe Hitabe hatta Öğretmen Marşının da geçtiği saptanmıştır.

Atatürk, Atatürkçülük gibi kavramlarında önceki basım kitaplarla kıyaslandığında Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon tarafından yazılan Mantık ders kitabında daha sık yer verildiği görülmektedir. Bu da 1982 Anayasasında görülen ve eğitimle ilgili olan, devlet, gençlerin, müsbet bilim ışığında, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda, ülkenin ve milletin bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı yetişmelerini sağlar ilkesiyle örtüşmektedir. Yine milli-manevi-kültürel değerlerin bu kitapta çoğunlukta oluşu bahsi geçen ilkeyle ilişkili olduğu gözlemlenmektedir.

- Akyüz (2007)'ün çalışmasında bahsedildiği üzere özellikle 1999 depreminden sonra ders materyallerinde doğal afet ve deprem farkındalığına yönelik içeriklerin yer alması gerektiğine dair bakanlığın yaptığı çalışmada bahseder. 1999'dan sonra basılan ve çalışma konusu içerisinde incelenilen tek mantık ders kitabı olması suretiyle bu içerik bahsi geçen Abdulkadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabını kapsamaktadır. Ders kitabı içerisinde belirtilen farkındalık içeriğine uygun herhangi bir değer veya vurguya rastlanılmamıştır. Bu bakımdan bahsi geçilen farkındalık içeriğinden yoksun olduğu gözlemlenmektedir.

İncelenilen mantık ders kitaplarının ifade, cümle ve görsel bazda incelendiğinde kazanımlarının ortaya koyduğu olası sonuçlar aşağıda ifade edilmiştir.

- Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında milli-manevi-kültürel değerler dışında geriye kalan çalışkan olmak ve başarılı olmak, alçakgönüllülük, sağlıklı olmak, cesur olmak, estetik, doğa sevgisi, dürüstlük, erdem sahibi olmak, adalet ve din değerlerinin ifadesel olarak daha çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu bakımdan öğrenciler anlam bağlamı içerisinde bulunmayan değerleri soyut birer kavram olarak kazanacaktır. Cümle bazında geçen değerlerin daha çok anlam bakımından zengin olması itibarıyla öğrenci kazanımında yalnızca soyut değil aynı zamanda somut bir görünümü de olacaktır. Bu bakımdan kavramın anlam bağlamı içerisinde değerlendirilmesi itibarıyla milli-manevi-kültürel değerlerin kazanımının Suri ve Tatbiki Mantık ders kitabında daha olası olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
- Hatemi Senih Sarp'a ait Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında dostluk, çalışkan olmak ve başarılı olmak değerleri dışındaki sorumluluk sahibi olmak, sağlıklı olmak, estetik, doğa sevgisi, dürüstlük, adalet ve

din değerlerinin daha çok ifadesel geçtiği gözlemlenmiştir. İfadesel değerlerin kazanımının soyut kalacağından dostluk ve çalışkan olmak ve başarılı olmak değerlerinin kazanımının daha olası olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

- Nurettin Topçu'ya ait Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında estetik ve adalet değerleri dışındaki çalışkan olmak ve başarılı olmak, sağlıklı olmak, erdem sahibi olmak, milli-manevi-kültürel değerler, din, doğa sevgisi değerlerinin daha çok ifadesel geçtiği gözlemlenmiştir. Çoğu değerlerin kavram bazında geçildiği göz önüne alındığında kavramlar anlam bağlamında tekil ve soyut kalacaktır. Bu bakımdan değer anlamında istenilen kazanım istenilen boyutta gerçekleşmeyecektir.
- Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg'e ait Modern Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında çalışkan olmak ve başarılı olmak değerinin cümle olarak daha çok işlendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra milli-manevi-kültürel değerler hem ifade hem cümle olarak niceliksel olarak dengeli işlendiği görülmektedir. Bu bakımdan hem ifade hem de cümle ile desteklenen milli-manevi-kültürel değerlerin kazanımının daha kolay olacağı sonucuna ulaşılabilir. Aynı zamanda cümle olarak bir anlam içerisinde belirtilen çalışkan olmak ve başarılı olmak değerinin de kazanımı ifade olarak değerlendirmeye kıyasla daha olumlu sonuçlar verecektir. Bunun dışında işlenen sağlıklı olmak, cesur olmak, estetik, doğa sevgisi, saygılı olmak, dürüstlük, erdem sahibi olmak, dostluk ve din değerleri oransal olarak daha çok ifade bağlamında geçmektedir. Bu değerlerin kazanımı cümle ve hem cümle hem ifadeyle belirtilen diğer değerlere oranla daha zayıf olacaktır. Aynı zamanda çalışmada bahsi geçen diğer mantık ders kitaplarına oranla sayıca en çok cümle ile değer kazanımının olduğu mantık ders kitabının bu olduğu da saptanmıştır. Bu bakımdan hem ifade hem cümle ile değer kazanımının örnek bakımından zengin olması ile diğer mantık ders kitaplarından daha çok öne çıkmaktadır.
- Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığınca Kurulan Bir Komisyon'a ait Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında çalışkan olmak ve başarılı olmak, dürüstlük değerlerinin tamamı cümle olarak işlenmiştir. Bu bakımdan bu değerlerin kazanımı anlam bağlamında daha zengin olacağı için öğrenciler açısından kazanımı da daha kolay olacaktır. Bunun yanı sıra doğa

sevgisi, erdem sahibi olmak, adalet, milli-manevi-kültürel değerler ve din değerleri daha çok ifadesel olarak geçmektedir. Cümle bağlamında işlenmeyip yalnızca soyut olarak kelimelerin sunumu öğrencilerin zihninde anlam bağlamında bir ilişki içinde olamayacağı için kazanımının daha zor olacağı sonucuna ulaşılabilir.

- Suna Atabek ve Semra Gençoğlu'na ait Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında milli-manevi-kültürel değerler, çalışkan olmak ve başarılı olmak, çevreyi korumak, sağlıklı olmak, estetik, erdem sahibi olmak, dostluk ve dürüstlük değerlerinin daha çok veya bir kısmının tamamının cümle bazında geçtiği görülmektedir. Aynı zamanda doğa sevgisi değerinin hem cümle hem ifade olarak neredeyse oransal olarak dengeli işlendiği saptanmıştır. Bu sebeple hem cümle hem ifade ile desteklenen bu değerlerin kazanımının yalnızca ifadeyle veya büyük birçoğunun ifadeyle geçtiği değerlerin (din değeri) kazanımına oranla daha çok gerçekleşeceği sonucuna ulaşılabilir. Aynı zamanda çalışmaya konu olan diğer birçok mantık ders kitabına oranla cümle içerisinde geçen değerlerin oranı daha çoktur ve zengindir.
- Abdulkadir Çüçen'e ait Mantık ders kitabındaki değerler ifade ve cümle bazında kıyaslandığında sağlıklı olmak, çalışkan ve başarılı olmak, estetik ve cesur olmak değerlerinin büyük bir çoğunluğunun cümle olarak geçtiği görülmektedir. Doğa sevgisi, erdem sahibi olmak, adalet, milli-manevi-kültürel değerler ve din değerlerinin ise çoğunlukla ifade bazında geçtiği görülmüştür. Bu bakımdan bahsi geçen cümle bazında çoğunlukla işlenen değerlerin ifade bazında işlenen değerlere oranla kazanımının daha olası olacağı sonucuna ulaşılabilir. Öğrencilerin yalnızca kelime anlamı itibarıyla değil aynı zamanda cümle içinde bahsi geçen değerlerin nasıl gerçekleşebileceğinin veya gerçekleşemeyeceğinin görmesi zihinlerinde beliren değerlerin konum karmaşasını azaltacaktır ve daha net bir kazanım ortaya çıkacaktır.

Araştırma sonucunda bundan sonraki kitapların hazırlanması için yol gösterecek ve bundan önceki çalışmaların incelenmesi bakımından kriter sağlayacak öneriler aşağıda listelenmiştir.

5.3. Öneriler

- Yapılan bu araştırmadan yola çıkararak değerlerin hem kitap geneline hem de üniteler içerisine dengeli dağılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Benzer bir bulgu ve öneri Duman & Küçükşabanoğlu (2023), Duman & Arslan (2022)'ın çalışmasında da bulunmaktadır. Bundan yola çıkararak değerlerin ihtiyaca göre dengeli bir şekilde ünitelere ve kitap geneline yayılması gerektiği önerisinde,
- Değerlerin görsel, cümle ve ifade olarak dengeli dağılmadığı gözlemlenmiştir. Değerlerin akılda kalıcı ifadelerle, gerçeği yansıtan cümlelerle ve hatırdaki kalıcılığı arttıracak görsellerle desteklenmesi gerektiği önerisinde,
- Değerlerin daha çok olumlu ifadeler, cümleler, görsellerle ve hatta fıkralar veya hikayelerle bulunması gerektiği önerisinde,
- Değerleri doğrudan ifade edecek değil, değerlerle ilintili, değerleri çağrıştıracak ifade, cümle, görsel veya fıkra ve hikayelerle ifade edilmesi gerektiği önerisinde,
- Bir ifade, cümle, görsel, fıkra veya hikayeye birden fazla değere yer verilmesi gerektiği önerisinde (Sağlığına dikkat edersen din olursun. Din olursan derslerine iyi çalışırsın. O halde sağlığına dikkat edersen derslerine iyi çalışırsın gibi),
- Mantık dersi öğretim programının çağımız koşulları ve günümüz ihtiyaçları göz önüne alınarak sahadaki öğretmenlerin görüşleri çerçevesinde güncellenmeli önerisinde,
- Mantık dersi öğretim programı yenilenirken beceri temelli olarak yazılmalı önerisinde,
- Beceri temelli olarak hazırlanan mantık dersi öğretim programına dolayısıyla ders kitaplarına değerler doğal olarak/yapıya uygun şekilde eklenmeli/oluşturulmalı önerisinde bulunulabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2015). Değerler bilançosu. H. H. Bircan, & B. Dilmaç (Ed.), *Değerler eğitimi yaklaşımları içinde* (s. 251-266). Konya: Çizgi.
- Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Pegem.
- Altuner, İ. (2014). Klasik felsefede değerlerin teolojik, metafizik ve bilimsel açıdan konumu. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(4), 87-102.
- Altunya, H. (2013). Mantık ve dini ilimler ilişkisinin tarihsel gelişimi üzerine kısa bir tahlil. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(30), s. 57-72.
- Aral, A. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 6. Sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Arslan, A. (2022) Türkiye'de mantık öğretimi üzerine yapılan çalışmaların analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar içinde* (s. 53-69). Ankara: Nobel.
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk değerleri üzerine bir değerlendirme. *Felsefe Dünyası*, 1, 64-77.
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 39-45.
- Bacanlı, H., & Dombaycı, M. A. (2012). Değer eğitiminde değer boyutlandırma yaklaşımı. R. Kaymakcan, N. Tınaz, Z. Ş. Altın, M. Zengin, A. Y. Okudan, & H. Yiğit (Ed.), *Değerler ve eğitimi- II içinde* (s. 889-912). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.

- Baş, V., & Dilmaç, B. (2015). Psikoloji değer ilişkisi. H. H. Bircan, & B. Dilmaç (Ed.), *Değerler bilançosu* içinde (s. 289-208). Konya: Çizgi.
- Bircan, H. H. (2015). Felsefede değer(ler) problemi. H. H. Bircan, & B. Dilmaç (Ed.), *Değerler bilançosu* içinde (s. 11-36). Konya: Çizgi.
- Birekul, M., & Alkın, R. C. (2015). Sosyolojinin doğuşunda değerler problemi -kurucu sosyologlarda değerler üzerine felsefi bir tartışma-. H. H. Bircan, & B. Dilmaç (Ed.), *Değerler bilançosu* içinde (s. 77-96). Konya: Çizgi.
- Candan, D. G. & Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Cebeci Topcubaşı, G. & Yorulmaz, B. (2023). Hayat bilgisi dersi kapsamında 3. sınıf öğrencilerinin adalet, sorumluluk ve dostluk değerlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 508-536.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Paradigma.
- Çepni, S. (2010). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Erol.
- Çetin, N., & Balanuye, Ç. (2015). Değerler ve eğitim ilişkisi üzerine. *Kaygı*, 24, 191-203.
- Çınar, A. (2006). Modern zamanların değer arayışı: Varlık-Bilgi-Değer birliğinin önemi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), 53-68.
- Çüçen, A. (2004). *Klasik Mantık*. Bursa: Asa.
- Davidson, P.L. (2006). Value mapping: improving human and organizational performance. *LongBeach-California:Annual ISPI Meeting*, 289-292.
- Demirel, G. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın.
- Demirutku, K. ve Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 17-25.
- Dilmaç, B. & Bircan, H. H. (2014). *Değerler ve değerler psikolojisi*. Ankara: Pegem.
- Dombaycı, M. A. (2008). *Türkiye'de ortaöğretimde felsefe programının değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Dombaycı, M. A. (2018). Felsefenin Değerleri. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 59-62.
- Duman, E. Z. (2008). *Ortaöğretimde öğretim ilke, yöntem ve teknikleri açısından mantık öğretimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, Ekrem Ziya. (2014). *Ortaöğretimde Cumhuriyet dönemi mantık ders kitaplarının incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoglu, Ö. (2017). 2009 Mantık dersi öğretim programına göre yazılan mantık ders kitaplarında örtük müfredat. *Journal of Research in Education and Teaching*, 6(1), 19-25.
- Duman, E. Z. (2019). Güncellenen ortaöğretim mantık ders kitabında mantığa giriş ünitesinin değerlendirme sorularının mantık dersi öğretim programı kazanımlarına uygunluğu üzerine bir değerlendirme. F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi üzerine yazılar* içinde (s. 37-56). Ankara: Pegem.
- Duman, E. Z., & Arslan, A. (2022) Ortaöğretim mantık ders kitabında değerlerin analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar* içinde (s. 151-170). Ankara: Nobel.
- Duman, E. Z., & Küçükşabanoglu, Ö. (2023). Ortaöğretim psikoloji ders kitabında değerlerin analizi . *Academic Social Resources Journal*, 8(54), s. 3970-3979.
- Elizur, D. ve Sagie, A. (1999). Kişisel değerlerin yönleri: Yaşam ve iş değerlerinin yapısal analizi. *Uygulamalı Psikoloji: Uluslararası Bir İnceleme*, 48(1), 73-87
- Emiroğlu, S. (2010). *Türkçe manzum nasihat-nâmelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ergin, M. (2000). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ergün, M. (2011). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Pegem.
- Ersoy, E. (2018). Sosyolojide değerler ve değer araştırmaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 356-366.
- Ersoy, İ. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel değerlere duyarlı eğitime hazır bulunuşluk düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.

- Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. İstanbul: Sosyal.
- Fırat H. ve Mocan A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikayelerde yer alan değerler. *TSA*, 3, 25-49.
- Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir*. (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı.
- Frolov, İ. (1991). *Felsefe sözlüğü*. (A. Çalışlar, Çev.). Ankara: Cem.
- Gelişli, Y. (2013). Çocuk dergilerinde milli kimlik ile ilgili değerlerin sunuluşu. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 82-96.
- Gökalp, N. (2022). *İnsan felsefesi*. Ankara: Nobel.
- Gözütok, Ş. (2021). Değerler eğitimi ve batı değerleri üzerine bir analiz. *Turkish Academic Research Review*, 6(2), 629-660.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Turks Academisch Genootschap.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Günör, R. B. (2021) Etik değerler veya değer'in etik boyutu. N. Gökalp (Ed.), *Değer Çalışmaları* içinde (s. 83-96). Ankara: Genç.
- Günör, R. B. (2022) Değer ve siyaset ilişkisi. N. Gökalp & R. B. Günör (Ed.), *Değer Çalışmaları II* içinde, (s. 60-67). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi TODAİE.
- Üstündağ Yıldırım, İ. (2022) Ortaöğretim sosyoloji ders kitabında değerler analizi. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi alanında çalışmalar* içinde (s. 69-79). Ankara: Nobel.
- Kagan, M. S. (2008). *Estetik ve sanat notları* (A. Çalışlar, Çev.). İzmir: Karakalem.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri*. İstanbul: Gözlem.
- Kalaycı, N. (2004). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim: hükümet programları ve uygulamalar*. İstanbul: MEB.
- Karababa, A. (2014). Kuramsal temelde değer. B. Dilmaç, & H. H. Ed. Bircan (Ed.), *Değer ve değerler psikolojisi* içinde (s. 1-18). Ankara: Pegem.

- Karakaya, T. (2013). Küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinde etik değerlere kritik bir yaklaşım – sorunlar ve çözümler. Kaymakcan, R. & Kenan, S. & Hökelekli, H. & Arslan, Z. Ş. & Zengin, M. (Ed.), “Değerler ve eğitimi” uluslararası sempozyumu içinde (s. 203-214). İstanbul: DEM.
- Karaoğlan, S. (2021). Ortaöğretim mantık ders kitaplarında yer alan değerler üzerine inceleme. F. Manav (Ed.), *Felsefe grubu eğitimi araştırmaları* içinde (s. 161-180). Ankara: Pegem.
- Kaya, İ. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının önemsedikleri etik değerlerin tespiti ve analizi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli üniversitesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Keskin, Y. (2016). Değer sınıflaması üzerine aksiyonel bir deneme. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 11(3)*, 1485-1510.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15)*, 170-189.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite öğrencilerinin değerleri ve bireysel özellikleri ile kariyer tercihleri arasındaki ilişki: Çukurova Üniversitesi'nde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Koca, B. U. (2018). *Değerlerin felsefi ve Kur'ani temelleri ve eğitimi*. Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kolukısa, E. A., Oruç, Ş., Akbaba, B. ve Dünder, H. (2005). *Sosyal bilgiler 4 öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: A.
- Köz, İ. (2002). Modern Türk düşüncesinde mantık çalışmaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 43(1)*, s. 135-169.
- Kuçuradi, İ. (2018). *İnsan ve değerler*. Ankara: Türkiye Felsefe.
- Kutlu, H. İ. (2019). "Değer" mefhumunun klasik düşünce sistemi içerisindeki yeri ve geleneksel referansları. *Başkent University Journal of Education, 6(1)*, 138-146.
- Manav F., ve Zabun B. (2017). Ortaöğretim sosyoloji öğretiminde Nasreddin Hoca fıkralarından yararlanma. *Turkish Studies, 12(28)*, 557-576.

- Manav, F. (2015). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesi ve 2009 programına yeni bir ünite önerisi olarak "Türk düşüncesi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19), 173-180.
- Manav, Faruk. (2016a). Felsefe ve estetik dersleri 2009 öğretim programları üzerine: değer-duyuşsal alan kazanımı-değerler eğitimi ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(1), 175-193.
- Manav, Faruk. (2016b). Nasreddin Hoca Fıkraları ile ortaöğretimde psikoloji öğretimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(36), 324-228.
- Manav, Faruk. (2016c). Ortaöğretim felsefe grubu dersleri (sosyoloji, psikoloji, mantık) mevcut öğretim programlarında Türk bilim insanları: sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), 174-184.
- MEB. (2009). *Mantık dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mengüşoğlu, T.(1965). *Değişmez değerler ve değişen davranışlar: felsefi etik için kritik bir hazırlık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de insan problemi*. Ankara: Doğubatı.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğubatı.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan felsefesi*. Ankara: Doğu Batı.
- Özbudun, E. (1997). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin resmi belgelerinde yurttaşlık ve kimlik sorunu. Nuri Bilgin (Ed.), *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik kitabı* içinde (s. 63-70). İstanbul: Bağlam.
- Özcan, U. (2022). Sosyolojide toplumsal değer ve norm kavramlarına yeniden bir bakış. *Sosyologca*, 23, 19-31.
- Özlem, D. (2002). *Kavramlar ve tarihleri I*. Ankara: İnkılap.
- Özlem, D. (2011). *Mantık*. İstanbul: Notos Kitap.
- Özlem, D. (2017). Takiyettin Mengüşoğlu'nda insan kavramı. İ. Kuçuradi (Ed.), *Yüzyılımızda insan felsefesi: Takiyettin Mengüşoğlu'nun anısına* içinde (s. 21-37). Ankara: Türkiye Felsefe.

- Polat, S. & Topcubaşı, T. (2015). Farklılıklara saygı eğitim programının öğrencilerin farklılıklara saygı düzeyine etkisi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 387-417.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*, New York: The Free.
- Sagıv, L. ve Schwartz, S. (2000). Value priorities and subjective well-being: direct relations and congruity effects. *European Journal Of Social Psychology*, 30, 177-198.
- Sain, Kadir. (2018). *Cumhuriyet dönemi lise sosyoloji ders kitaplarında ideolojik içerik*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Scheler, M. (2015). *İnsanın kosmostaki yeri*. (H. Tepe, Çev.). Ankara: Bilgesu.
- Scheler, M. (1973). *Formalism in ethics and non-formel ethics of values*. (M.S. Frings & R. L. Funk, Trans.). Evanston: Northwestern University
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances. M. P. Zanna (Ed.), *In Advances In Experimental Social Psychology* (s. 1-65). San Diego: Academic.
- Schwartz, S. (1996). Values Priorities and Behavior: Applying a Theory of Integrated Values Systems. C. Seligman (Eds.) *Psychology of value: ontario symposium* (pp. 1-24). Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey: Inc.
- Shikholeslami, P. (2016). *Üniversite öğrencilerinde yılmazlık ve alçakgönüllülük düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Susar Kırmızı, Fatma. (2014). 4. sınıf türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. Ç. (2016). Ergenlik Dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5(1), s. 42-49.
- Talim Terbiye Kurulu. (1924). *Tebliğler dergisi*. MEB.

- Talim Terbiye Kurulu. (1935). *Tebliğler dergisi*. MEB.
- Talim Terbiye Kurulu. (1957). *Tebliğler dergisi*. MEB.
- Talim Terbiye Kurulu. (1976). *Tebliğler dergisi*. MEB.
- Talim Terbiye Kurulu. (1986). *Tebliğler dergisi*. MEB.
- Talim Terbiye Kurulu. (1993). *Tebliğler dergisi*. MEB.
- Tangney, J. P. (2000). Humility: Theoretical perspectives, empirical findings and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology, 19*(1), 70-82.
- Taşdemir, M., & Dağıstan, G. (2014). Çocuklara sorumluluk kazandırmada ebeveynlerin BHTG yaklaşımını uygulama durumları: Bir durum çalışması. *International Periodical for The Languages Literature And History of Turkish or Turkic, 9*(8), 47-71.
- TDK, (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil.
- Tekke, M. (2019). Değerlerin tanımı ve sınıflandırılması: milli-manevi değerler ve evrensel değerler. B. Ed. Özer içinde, *Karakter ve değerler eğitimi* (s. 80-92). Ankara: Pegem.
- Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. İstanbul: Remzi.
- Tunç, T. (2019). *İlkokul 3. sınıf öğrencilerinin sevgi ve saygı değerlerine ilişkin algıları*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Türkdoğan, O. (2005). *Türk ulus-devlet kimliği*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Türkeri, M. (2011). *Etik bilinç*. Ankara: Lotus.
- Türkeri, M. (2013). Değer nedir ve eğitim açısından pratiğe nasıl yansır. *Antalya Değerler Sempozyumu*, 102-107.
- Ulusoy, K., & Arslan, A. (2014). Değerli bir kavram olarak "değer ve değerler eğitimi". R. Ed. Turan, & K. Ed. Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi içinde* (s. 2-15). Ankara: Pegem Akademi.

- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsanı erdemler-İslamî erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69.
- Ülken, H. Z. (2016). *Bilgi ve değer*. Ankara: Doğubatı.
- Yalçınkaya, M. (2016). *Mantık ve değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi: eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.
- Yazıcı, M. (2014). Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yücel, H. A. (1993). *Mili eğitimle ilgili söylev ve demeçler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zabun, B. (2013). Değerlerin sosyolojik öğretimi: ortaöğretim sosyoloji dersi öğretim programında yer alan değerlerin analizi. *Akademik Bakış Dergisi*, 38, 1-11.
- Zabun, B. (2022) Ders kitaplarında değerler taramasına esas değerlerin sosyolojik sınıflaması. E. Z. Duman (Ed.), *Felsefe Grubu Eğitimi Alanında Çalışmalar* içinde (s. 53-69). Ankara: Nobel.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...